

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Biró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő: Falusi Márton

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12–14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.

A címlapon lancu Laura

Haszontalan

Mélyen tisztelt Nonprofit Szféra!

Csak le kellett volna fordítani elnevezésünket magyarra és azonnal minden világos lett volna. Világos lett volna a magyarázat arra, hogy a társadalom legkülönbözőbb, fontos feladatokat ellátó szervezetei miért kapnak az utóbbi években egyre kevesebb és egyre kiszámíthatatlanabban érkező anyagi forrást munkájukhoz? (A minden rendű és rangú művelődési, művészeti, tehetséggondozó, sport, egészségügyi szervezetek, a fogyatékkal élők és különböző betegségekben szenvedők, a sokféle, sajátos bajjal vagy tehetséggel küszködők, a hagyományokat őrzők és az újdonságokat kitalálók egyesületei stb.) 2008-ban eddig még a legtöbb területen az éhenhaláshoz sem osztottak pénzt az illetékesek. Pedig közismert, pénz kell ahhoz is, hogy abba tudjunk hagyni valamit.

Az olyan kis nonprofit (értsd: haszontalan), ámbár *a minőségi könyvkiadás területén húsz esztendő óta megélt-megszenvedett, közben mintegy ötszáz könyvcímét – köztük Jókai Anna, Várkonyi Nándor, Karácsony Sándor életműkiadását – megjelentetett könyvkiadónak, mint a Széphalom Könyvműhely, például ahhoz, hogy meghallasson, (de ahhoz méginkább, hogy élhessen), ki kellene fizetnie a nyomdászamláit, íróinak a honoráriumokat, sőt az irodája bérleti díját is. (Ennek híján egy hete már a postára sem viszik el leveleinket a bérbeadók. Pedig nekik lényegesen kevesebbel tartozunk, mint a nyomdákknak, akik a könyveinken dolgoztak.)*

Hogy miért akarjuk pont mi kifizetni az adósságainkat? Amikor körülöttünk se szeri, se száma azoknak, akik elszöknek, elbújnak, vagy még el sem bújnak a hitelezőik elől, füttyülnek rá, ki megy tönkre miattuk? Többek között éppen azért, mert mi nem az üzleti világhoz tartozunk, mi nem a haszonért, hanem egy fontosnak hitt ügyért dolgozunk, amit semmiképpen sem akarunk lejártni.

Szóval a rendszerváltozás és az uniós tagság mindenre orvosságot ígérő újdonságai, *a pályázatok* idén többnyire a szerződéseikig, sok esetben még a döntésekig sem jutottak el. A Széphalom Könyvműhely például hivatalos pályázati forrásokból sem működésre, sem irodalmi programjaira nem kapott idén még egyetlen fillért sem, csupán néhány ígérvényt, amelyeket hálásan köszönünk. Helyzetünk természetesen nem egyedi: több száz – az egész „haszontalan szférát” tekintve több százezer – pályázó várja, hogy a döntőbizottságok megítéljék az évek óta mind kisebb, de működésükhöz nélkülözhetetlen összegeket végre.

Na de hát mért várunk mindent a pályázatoktól? Hol vannak *a saját bevételeink*, amelyek igazolják, hogy működésünk valóban közhasznú, ha igénylői nem is tudják megfizetni a szolgáltatásainkra rakódó összes költséget? Valamit csak adnak értük?

Adnak, természetesen. De hiába emelkednének is akár bevételeink, ha a kiadásaink, az adósságaink sokkal gyorsabban nőnek. *Mert a könyvpiac többi szereplői – azok is, akik tőlünk vásárolnak – az adósságcsapda foglyai. Nehezen fizetnek.* Miközben a nonprofit szféra által a csak *bonyolult, hosszan elnyúló pályázatok során elnyerhető források* nem csak csökkennek, de, ha egyáltalán, akkor is fél éveket, háromnegyed éveket késve érkeznek meg, ami súlyos veszteségeket eredményez.

Kedves Haszontalan Szféra!

Ha így megy tovább, nem csak haszon, de áldás sem lesz a munkánkon. Már csak azon iparkodunk, hogy *létezésünk látszatával* ne csapjuk be azokat – esetünkben az írókat-olvasókat –, akiknek szükségük lenne ránk.

Mezey Katalin

Mezey Katalin: <i>Haszontalan</i>	1
LÁTHATÁR	
Báger Gusztáv: <i>Gond-viselés; Borges, a hunyó; Patak</i>	3
Sárándi József: <i>Röghöz kötő hűség</i>	5
Urbán Péter: <i>Kóborlók</i>	6
Stanczik-Starecz Ervin: <i>Dénes mítosza</i>	8
Kölüs Lajos: <i>Hámot őrzök, gyöngyből kirakva; A járda; A pillanat legyőzetik; Az erdő</i>	9
Kókai János: <i>Kis piaci körkép; Popriscsin emlékezete</i>	10
Babus Antal – Seres Attila: <i>Erdélyi írók a Szovjetunióban, szovjet írók Erdélyben (Dokumentumok az erdélyi magyar és a román irodalom szovjetunióbeli recepciójához)</i>	12
Iancu Laura: <i>amikor megtudtam; pátria; Nem csak...; Szentek</i>	29
NYITOTT MŰHELY	
Ekler Andrea: <i>Fél szemmel mindig az égre tekintve (Beszélgetés Iancu Laurával)</i>	31
NÉZŐPONT	
Cseke Péter: <i>Kós Károly történelmi elégtétele</i>	38
KÖNYVSZEMLE	
Vincze Ferenc: <i>A Másik megtalálása (Falusi Márton: Rádnytva ablak, ajtó)</i>	40
Koncz Tamás: <i>Szabadságra várva (Vida Gábor: Nem szabad és nem királyi)</i>	41
Csábi Domonkos: <i>Személyesen (Papp István Géza: Ady Endre vonzásában)</i>	43
Lapszemle	44
VILÁGIRODALMI FIGYELŐ – (Finnugor irodalom, Nagy Katalin összeállítása)	
Domokos Péter: <i>Finnugor kaleidoszkóp</i>	46
<i>A hantik (osztjások)</i>	
Jeremej Ajpin: <i>A Mester éjszakája, avagy a „Januári Folyó”-ban</i> (Nagy Katalin fordítása)	46
Maria Vagatova: <i>Jer hajlékomba...; A kék ég</i> (Nagy Katalin fordításai)	53
<i>A manyisik (vogulok)</i>	
Szvetlana Gyinizslamova: <i>Roman Tatyja; Kis lányocskám</i> (Nagy Katalin fordításai)	54
<i>A komi zürjének</i>	
Galina Butirjeva versei (Tillinger Gábor fordításai)	56
Nyina Obrezkova versei (Tillinger Gábor fordításai)	56
Aljona Jelcova versei (Tillinger Gábor fordításai)	57
Anzselika Jelfimova verse (Tillinger Gábor fordítása)	57
<i>A komi-permjákok</i>	
Jelena Konysina versei (Vándor Anna fordításai)	58
<i>Az udmurtok (vojtjások)</i>	
Vjacseszlav Ar-Szergi: <i>„... Maguk nem kérdeztek”</i> (Vándor Anna fordítása)	59
<i>Költészet és anyaföld</i> (Nagy Katalin fordítása)	66
<i>A számik (lappok)</i>	
Rose-Marie Huuva versei (Tillinger Gábor fordításai)	67
Thomas Marainen versei (Tillinger Gábor fordításai)	67
Inghilda Tapio versei (Tillinger Gábor fordításai)	68
Simon Marainen versei (Tillinger Gábor fordításai)	68
<i>A marik (cseremiszek)</i>	
Vaszilij Krilov: <i>A nagyapa és az unoka</i> (Nagy Katalin fordítása)	69
Zoja Dunyina: <i>A fehér lovacska</i> (Nagy Katalin fordítása)	69

Számunkat Bálint István *Nő kutyával (1999–2008)* című kiállításának anyagából illusztráltuk. A kiállítás megtekinthető az ARTE Galéria és Aukciós Irodában (Bp., V., Ferenczy István u. 14.) 2008. augusztus 4-től 29-ig. További információ: Marsó Diana (20/477-4228)

Bálint István 1953-ban született a jugoszláviai Adán. Képzőművészeti tanulmányait 1981-ben az Újvidéki Művészeti Akadémia festő szakán fejezte be. Munkáit a kezdetektől áthatotta a kísérletezés, a különböző, nem konvencionális festészeti anyagok használata, így a nylon, rongy és festett textilek, valamint az esztétikai és művészeti kategóriák végei, videók és performanszok. *Nő kutyával* című sorozatának ezen darabjai, a tarka-csíkos képek, melyek „reményeim és elhatározásom szerint is a kutyá és nő motívumok ábrázolásának befejezését jelentik számomra”.

BÁGER GUSZTÁV

Gond-viselés

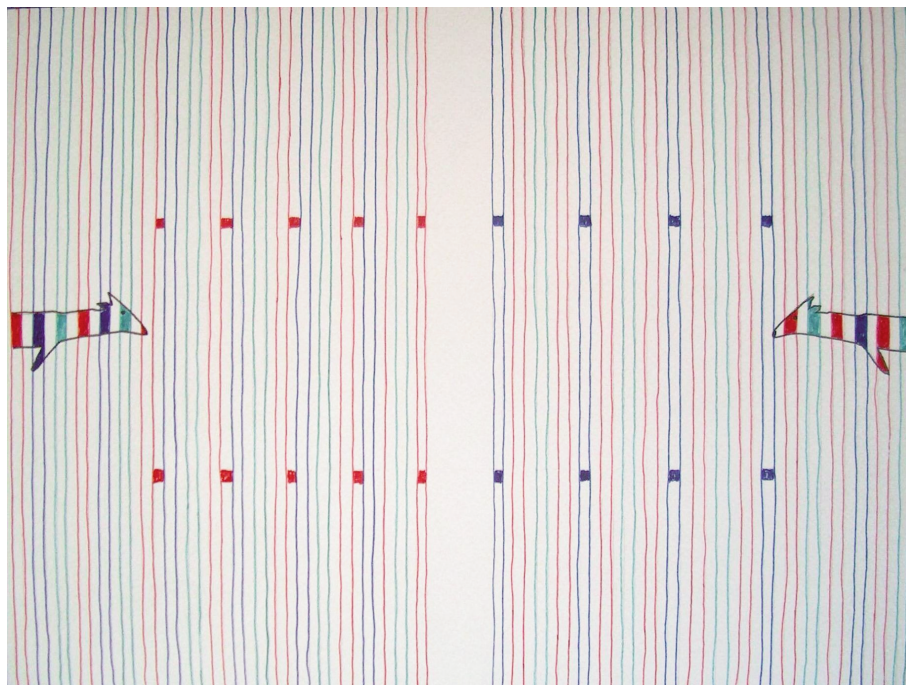
*A kozmopolita világpolgár univerzális individuum,
legalábbis ezt tartják róla, ezt hiszi önmagáról, otthon van
mindenütt, érti a nyelveket, feltalálja magát bárhol
és általában kitűnően replikáz, a vitatkozás a lételeme.
Csak mikor egyedül marad, csak mikor lekapcsolja az idő
a villanyt, akkor kérdezi meg Istent: ki vagyok én? Mivégre szült
az anyám? Míg a válasz megérkezik, didereg, retteg, feszeng,
kezeit tördeli, markolássza a zsebében rekedt lázmérőt.
Mert hipochonder és autista, neurotikus és skizofrén,
bár játssza a nőcsábászt, a magabiztos krupiét, aki rendszerint
felülemelkedik a problémákon: neveti a drágaságot és kifigurázza
a gyűlölködők csúfolódásait; erőt vesz a mélabún (látszólag) és össze-
békíti ellenségeit – ügyesen manipulál, ha közönsége van.
De most, egyedül, másként lát mindent: semmit nem lát igazán.
És ebben a pillanatban elméje megvilágosodik, felébred,
megkeresi a kék ecsettálat és a beszáradt mókusszőr ecsetet,
festeni kezdi az atmoszféra ellenpontjait. A vászon enged,
térben és időben a formák egész jól érzik magukat.
És érzi, nincs szüksége többé szavakra, csak színekre,
nincs színjátészó társasági igénye, csak a palettát forgatja,
mint egy anatómia tanár a formalinból kiemelt szívet.
Az ágy megreccsen, a rádió önmagától megszólal,
a spájzból előtör egy denevér. Ez a gondviselés napja.*

Borges, a hunyó

*Borges elindult a tengerparton
és számolni kezdte a homokszemeket;
egy bidermeier fadobozba gyűjtötte a homokot.
Majd éjjel fölnézett a csillagkupolára,
fölrta és megszámolta a csillagokat.
Azokat is bezárta ebbe a szelencébe.
Azután az üres égboltot az óceánra terítette,
mint egy kék fonalakkal himzett takarót.
Majd jött a Szél, s kérdőre vonta Borges-t:
miért akarja ember módra utánozni az Urat?
Úgy akar járni, mint a Fényesség Gonosz Angyala?
Le akar vettetni talán az Abüsszosz alá?
Borges tiltakozott: hiszen csak verset írt.
Ha akarod, beleírlak, ha kéred, bezárlak
téged is a dobozomba. Jó meleg van ott.
Nem játszatsz Teremtőt, Borges!
De termőt igen, válaszolt csendben az író.
A Szél megkérte, szője a szövegbe őt is.
Előbb mondd ki: örök szövetséget kötsz velem!
Ám a Szél inkább tovább állt,
s azóta félbemaradt torzóként
süvít az úrön át a csonka meteoritszonett.*

Patak

*Kis forrás csörgedez az összezsúfolódott emlékek között,
szavak kavicsait sodorja reggel, félresodor néhány cetlit,
fölborítja a harmonikaszerűen összerakott cédulákat,
medret váj a tudat falába, mint az idő, egyre csak árad,
kimossa a stresszt, a helyesírási programot, a tegnapi gondot,
talán nem is baj, csak sodorja a dolgokat, mondatokat,
hisz egyáltalán nem tud másról, önmaga hatalmáról,
vastaghúrú, bél-fehér gyökérről, önfeledt öröméről,
bebújik a lomok alá, kihozza kamrából az illatokat,
a céklát, az almát, a hatfényű mézet, a szőlőt és a koriandert,
előveszi a rég elfelejtett könyveket, Rilkrét, Hrabalt,
Sartre és Camus körkörös, egzisztencialista prózáit,
kihúzza a fiókból egy darabokra mállott noteszt, beleír,
bevágja az ajtót, begyűjt a kályhába és letörli a port,
azt hiszed, eltűnt, amikor újra suttogni kezd, mint a szél,
ott van a kopasz kaktusz mögött és fényképezi a verset,
amit kigondolsz, megolajozza mind a faleveleket,
kifényesíti a kilincset, visszadugja a konnektorba a dugót.
És fény önti el a szobát, mintha nem is a te lakásod volna.*

SÁRÁNDI JÓZSEF
Röghöz kötő hűség

Az ég madarainak, irigykedve

*Kinőttes országod, fiam –
 Mondta Iksz úr „atyaian”*

*Véges ám a lélek hossza
 Szabadságom jója rossza*

*Elhagyván a csillagrendet
 Álltam szabadkőművesnek*

*Egy életem egy halálom
 Szegénységem ki nem állom*

*Ki szemében lettem szálka?!
 Kötöttem tán gerendába?*

*Lennék módos Szégyentelen
 Hályog borítaná szemem*

*Lóg róla a kenderkötél
 Nélkülem is eléldegél*

*Modern zsarnok többet kíván –
 Háborogjak népem gondján*

*Ha már isten élve hagyott
 Holtomiglan megmaradok*

*Fattyú szülöttje a Sorsnak
 Be ne dőlj az Okosoknak*

*Asszony vigyázza magányom
 Eladó aszkétaságom*

*Új arc – Ósdi alakulat
 Maszk mögött a Lényeg marad*

*Csak a házam hazám nékem
 Munka nélkül dolgom végzem*

*Engednék hogy elbujdosson
 Személyem a koholt jusson*

*Akik szélnek eresztettek
 Önkényükkel hetykélkednek*

*Tudnék talán Másutt élni?
 Helyet lelket szót cserélni?*

*Boronghat sok Alkalmazott
 Hogy a magam ura vagyok*

*Itt porlad már anyám apám
 Szép Sirkertünk domborzatán*

*Ide köt a rög is engem
 Időm múltán betemessen*

URBÁN PÉTER
Kóborlók

Nem a lesántult lovak, nem is a bor fogyása a legroszszabb a lefelé vezető úton, hanem a félelem. Loppal járni sötét éjszaka, ha nyerít a ló, lecövekel a száz legény, figyelik, kóborol-e más is a síkon. Ha csak réti farkas, róka vagy borz zörgette meg a bozótot, lehet léptetni tovább. Ha ember, akárki fia, hamarjában el kell rekkeníteni, hírt ne vigyen. Holdfényben könnyű az út, mutatja az utat az égbolton ragyogó csillagsereg. Nappal csak lapulni lehet, erdőben, mocsárban. Ilyen az odaút.

Már harmadik napja álltak lesben. Víz csavargott elől a cirkálókkal, a martalékot is ő vezette, még nem küldött vissza embert, hogy lehetne valami. Ecsédi és Halmos voltak a derékhaddal, várták a felvert prédát. Strázsáik nyeregben egész nap. A martalék előrébb örködött, embert mászattak a fára, úgy vigyázták az utat. Igen jó kelepce volt a liget, ha betér a kontyos, és jó időben rajta ütnek, hát itt hagyja az irháját.

Víz a réten állt, és a gólyát nézte. Az állat csőréből hullott a pernye. Nézte Víz, és nem értette. Hirtelen elűnt a madár.

– Úgy vagyok most, hogy hitegetnek is, meg fenyegetnek is, színt kell vallanom – dörmögte maga elé a cirkálók hadnagya.

– Ittál megint? – dobta oda Dárdás.

– No – morogta vissza Víz. A fiú csendesült.

Nézték a tájat. Vibráló szélű lapály, le, egészen a barbárig, Pécsig, meg tovább. Az út lomhán kanyargott, fehér szalag a sárgászöld terítőn.

– Talán ha a tanyához térnénk... – próbálta Dárdás. A hadnagy görnyedten, mozdulatlanul bámult a távolba. Borostás arcán a bőr elnyűtt, szürke rongy. Sokára szólt:

– Jönni fognak.

Hallgattak megint.

– Hát – vakarta fejét a fiú –, lassan alkonyul...

– Jönni fognak! – csapott a kápára Víz.

A nap lemenőben vörösre festette az ég alját. Mikor a szürkület beköszöntött, csak akkor mert újra szólni Dárdás:

– Most már...

Víz még kémlelte az utat. Majd lassan hátraléptette lovát, megfordította a tanya felé.

– Vissza kéne hívni, sokat iszik, megvész a végén – rázta meg kicsit az oldalára kötött kardot Halmos. Ecsédi nézte, aztán legyintett:

– Jó így.

– De hátha a nyakunkra hoz egy sereget. Vagy a Sasvár béget, vagy a pasát lenről. Nekibizza magát, alámege, és ránk hozza a vést – ágált Halmos. Ecsédi szalonnát szelt, evett kicsit, megcsóválta a fejét.

– Jó lesz így.

Halmos haragosan odébbállt, csattogott a csizmája sarka.

A tanyán már várt Duka meg a néma cseh. Az öreg adott enni, inni. A nyomnézők is megjöttek, a két Szirák. Hamar kiderült: hiába a sok patanyom, régi mind. Nem járt erre más, csak néhány pór meg madár.

– Alámegeünk – közölte Víz, mikor letelepedtek az asztal köré. A két Szirák összenézett, Duka félrenyelt, csak a kis Dárdás evett nyugodtan tovább.

– Azt mondták, figyeljünk... – mondta halkán az idősebb Szirák, az alacsonyabb. A cseh kérdően forgatta a fejét, nem sokat értett.

– Alámegeünk – szegte le a fejét Víz, a többiek lascskán ettek tovább.

Dárdás játszotta a kontyost, mert ő túl sovány volt a szerzett öltözethez. Nem tudtak turbánt csavarni, hát tatar süveget kapott. Nagy volt a pogány sereg, de hamarjában kiolvasták a nyomokból, hogy nehéz terhű lovak járnak velük, meg rakott szekereket is kísértek.

– Hát most jön föl az új fehérvári bég, nem aratás után, mint hírlik – vigyorgott a hadnagy, mint toportyán a csapdában. A fiatalabb Szirák, a kóro alakú bólogatott Dukával, de az idősebb nyomnéző csóválta a fejét.

– Sok lesz. Nem megy le a torkunkon ez a falat.

De Víz már a porfelhőt kémlelte.

– Estére elébük kerülünk. A faluban szállnak meg, reggel sietve indulnak majd. Tudják, hogy nem jó vidék ez nekik, hát hamar akarnak Fehérvárra érni. A folyó mellett várjuk be őket – harapdálta alsó ajkát a hadnagy.

– Egész éjjel lovaglunk, azt délidőre már a nyakunkon vannak... – dörmögte az öreg Szirák.

– Hajnalra ott leszünk, addig hunyhattok – legyintett Víz. Az a hír járta, sosem alszik, persze tudták jól, szóbeszéd ez csupán.

– De ha a folyótól hajtanak, akkor jó futamodásnyi idő, míg a leshez érünk velük. Hogy lesz ez? – vakarta a fejét Duka. – Épp a folyónál fordulnak el a vár felé, a mieink meg a másik irányba vannak, a másik úton.

– Hát éppen ezért. Csak ott csalhatjuk meg őket – felelte a vezető.

– Nehéz lesz – sóhajtott megint az öreg nyomnéző.

Már messziről látták az itató vitézt, úgy heverészett a fűben, mintha semmit nem kéne vigyáznia. Nyugodtan lovagoltak tovább, majd elmondja, kicsoda és mi dolga erre. Jó volt elől lovagolni, nem szívta a port az igazhitű,

és hamar a szemébe ötlött a gaz, bujkáló magyar. Örök-ké ott ólálkodott mindenütt a sok zörgő csontú sakál. De hatszor száz kopja hegye sok bajt távol tarthat, nem ártott hát együtt lovagolni.

Ekkor ugratott ki valami mélyútból vagy bokor mögül az öt kaur. Gyors röptű sólyomként száguldottak a magányos fiú felé, bizonyosan elérik, mert közelebb voltak hozzá, mint a bég vitézei. A lovasok először megtorpantak, forgatták a fejüket jobbra-balra, hol bújhatott meg a magyar sereg, mert ezek bizonyosan oda akarják csalni a hatszáz vitézt. De lesnek való hely, horpadás, domb sehol sem volt, sík a vidék, amerre a szem ellát.

– Vágd le! – kiáltotta ekkor valaki, és már versenyt röpiült az élcsapat a maréknyi magyarra.

A magányos, üldözött igazhitű is nyeregben volt ekkorra, de elhagyta a szerencséje, mert féltucatnyi támadója a menekítőitől éppen elválasztotta, hajszolta bele a pusztába. Elöl az egy szál török, mögötte öt kaur, leghátul a hatszáz szablya.

Hamar kitűnt, nem olyan jó a török lova, nem bírja úgy a hajsztát, a cirkálók kemény tempóját nehezen tartották.

– Keveset füveltetek! – kiáltotta oda a hátra-hátrasan-dító ifjabbik Szirák Vizeknek. Benne voltak a csínyben, elragadta őket az izgalom. Hujjogattak, és játszották, hogy terelik a kis Dárdást, aki a török gúnyában parádézott előtűk.

– Ha méltó az agájuk, hát kicsit meghajt, aztán visszahívja a legényeket – morogta át vágta közben Duka. Vize vicsorgatta a fogát, előredőlt a nyeregben, alig sarkantyúzva szalajtott a szürke csödörét.

– Nem bírják a lovak – húzta meg a kantárt az aga. A vitézek izzadva, habot vert oldalú lovaikon lassan körbevették. A magyarok is lassabbra vették az iramot, utat nyert a menekülő török legény előlűk. Aztán megálltak a kaurok, gúnyosan integettek. Allah hívei dühösen szuszogtak, lovaik ziháltak erősen. Némelyik le is szállt a tajtékos állatot könnyíteni.

– Bevárjuk itt a derékhatat! – emelte fel ujját tudálékosan az ifjú előljáró, a többi bólogatott. – Nem a vár felé fordultak. Ha tovább üldözzük őket, akkor a sereg majd nem tudja, hová lettünk.

– Még les is lehet – mondta egy öreg szpáhi. Ekkor felcsattant valaki:

– Leesett!

Odanéztek mind. A szegény magányos atyafi hátsa remegő inakkal bóklászott, a fiú meg szállongó porfelhő közepén ült a földön. A kaurok még nem vették észre, mert emerre nézegettek. A törökök lassan indultak feléjük, hátha nem téved tekintetük a földre hullt vitézre. Azok lassan hátráltak, a török gyorsított.

– Rajta! – hajrába kapták a remegő párakat. Az öt magyar hirtelen fordult, de hamarjában meglátták a nehezen talpra álló fiatal muzulmánt. Rárontottak, és lovával együtt magukkal ragadták, még mielőtt a sereg a nyakukba ért volna. Folytatódott a hajsza.

– Megfordulnak – mondta az öreg Szirák Vizeknek, amikor a pogány másodszer is megállott. Már látták a lest, már jelet is adhattak volna, de a kontyosok egybegyűltek, úgy tanácskoztak. Álltak a magyarok, a két Szirák, a néma cseh, Duka, meg a lovára fektetett Dudas, aki játszotta a foglyot. Itt a zsákmány, már csak egyetlen futamodás, és megrakott lovakkal térhetnek haza, de a török sem ostoba. Látja az erdőt, ahhoz nincs bizodalma.

– Felbukatom a Fecskét – mondta végül a hadnagy –, ti meg hagyjatok hátra, és szóljatok Ecsédinek.

Hallgattak, azután az öreg Szirák, aki már alig tartotta magát a nyeregben, bólintott. Vize lemaradt, hirtelen megrántotta a kantárt, mintha csak véletlenül történe, úgy buktatta fel a szürkét. A többi visszanezgett, lassított, integetett meg kiabált, mintha nagy lenne a baj. Vize rángatta a gyeplőt, rúgta a port, kiabált ő is. A pogány már nem tanácskozott, figyelt. Duka visszafordult, lehajolt a nyeregből, mintha tanácsot adna, segítene. De a Fecske csak nem akar fölállni, forog a porban az oldalán, nyerit keservesen. Talán csakugyan baja van. Duka megfordul, elüget. A kontyos csak néz, nem mozdul. Nagy nehezen lábra állítja a lovat Vize, lépne a kengyelbe, dől oldalára a fáradt pára megint. Néhány török előrébb lép, úgy figyel, mint a felemelt lábú macska az egérlyuk szájából cincogó egerre. A szürke ismét talpra áll, nehezen, a hadnagy újra próbálja a nyeregbe szállást. Ismét felbukik a ló. Lép eggyel közelebb a barbár. Amikor harmadszer esett oldalára a hátsa, a török elővéd lépésbe váltott.

– Gyertek csak, gyertek... – suttozta magának Vize, rángatta a kantárt, ütötte a ló farát, káromkodott, forgatta a lovat körbe. Ügetésbe gyorsultak a kontyos vitézek, gyenge kőhajításnyira a magyartól. Vize úgy forgatta a lovat, hogy a jó irányba nézzen, lengette a karját, várt még. Már maradék erejét megfeszítve vágatott az ellen, hat kopjahossznyira, ötre, négyre. Már a nyakán voltak szinte, amikor felpattant a Fecskére, oldalába vágta sarkát, a szegény pára nyerítve kirúgott. Az idegen kiabálás körbevett, valaki kopjával sújtott felé, de elvétette, azután utolérte egy másik pogány, lökte volna le a nyeregből, már a szürke is vágázott, ráborult a nyakára Vize, dübörgött a sok pata.

A hadnagy érkezett elől, tajtékot vetett a hátsa, mint ziháló, fűjtató sárkány vágódott ki a szűkülő tisztásra. Sarkában a szpáhi csapata kurjongatva. Izzadt markok

szorultak a vasra, fogak csikordultak, lovak ágaskodtak, lábak feszültek a kengyelben.

A martalék is hátrahúzódott akkorra, hiszen nem akadt most dolguk, ezúttal a cirkálók voltak a martalék is. Beért a lesbe a pogány, hajrát kiáltottak, Jézus nevével csaptak le a fáradt ellenségre. Oldalról Halmos, szemből Ecsédi. Kakaskukorékolásnyi idő alatt vége lett az egésznek.

– Lesz kótyavetye! – virult a kis Dárdás, a bőréből majd kibújt, első zsákmányát ihatja el néhány nap múlva.

– Jó bort iszunk egy hétig, kettőig! – felelt rá Duka, bólogattak a Szirákok. Az öregebb sápadt volt, mint a hold, Víz felé biccentett a fiatalabb.

– Enyhül az asszony is! – mondta. Haja, bajsza úgy állt, mint a szénakazal, szeme alatt fekete foltok.

– Nem kószál – helyeselt Duka.

Nem néztek a hadnagyra, aki még a szokottnál is komorabb lett a szóra.

– Mert ha nincs préda, akad, amelyik elkószál – pislogott a sovány kopjás. Csendben mentek tovább.

A cseh lovát Dárdás vezette, Halmosét Ecsédi, a testeket hátrahagyták a tisztáson, szépen lefektették őket sorba. A török hátasain ült a magyar, a maradék meg volt rakva zsákmányolt teherrel.

– Két hét – dűnnyögte Víz. – Tán egy hónap. Azután jöhetünk megint.

– Fene ette volna meg – nyögte az öreg Szirák. – Fáj minden csontom. Kutjának való a portya.

– Inkább lónak – vigyorgott Dárdás.

– Nem vén gebének – bökött bátyjára a másik Szirák. Legyintett az öreg, morgott, nevettek rajta. Léptettek haza.

STANCIK-STARECZ ERVIN

Dénes mítosza

Időtlen, távoli kertváros albérleti kamrájában él.

Az ágyánál alig hosszabb a szobája.

„Negyven éve vette ki – mondja a főbérő, ki agg, mint a földanya. – Szeretem, mert csendes és kiszámítható.”

Dénesről a halandó annyit tud, hogy egykor udvari sepregető volt, talpig kék overállban, s fújja a füstöt, ingatja a fejét vagy bólogat, magában beszél.

Dél körül fürge járású vénember ebédet visz neki horpadt ételhordóban. Dénes ilyenkor eltűnik minden élő szeme előtt, mintha a szoba irdatlan labirintus lejárata volna.

Amlodhi ő, az első világkor királya. Apja réges rég csillaglakó, fiára bízta az aranykori titkokat: őrizze a nehéz, vészterhes hatodik korig, mikor minden összekuszálódik.

Csak a feje és a nyaka látszik az ajtóba vágott kis ablakon át. A cigarettafüstben ősi kínai fátyolos tájképek kivehetetlen alakja. Fa csúcsán ül vagy sziklák gyökerén, macskalépések zajában, halak leheletében. Égi egyenlítőn jár, úrmélységekben méregeti magát és dolgozik folyvást.

Számba vesz minden dolgokat nagyságuk, súlyuk, színük, keménységük s rendeltetésük szerint. Légy sem hullhat le szemei előtt észrevétlenül. – Mag ő, mely magától terjed az idő

sodrában változatlanul.

Varázsigeit monoton mormolva kántálja pontos sorban. Kívülről hallani, de senki nem értheti.

Az idők beteltével egyetlen egyszer hangosan, hibátlan fogja végigmondani a dolgok s a lelkek heptagramját. De addig még tömjénes füstben leltárba veszi a lelkeket, kik önhibájukból kerültek kárhozatra. Vigyáz, egy se tűnjön el: megvan a helyük, nem az, mit érdemeltek, hisz a szép faragást a lehulló forgács is dicséri.

Rendezni, rendezni, rendezni. Félhomályban féltitkon világrendet tenni.

Dénes arca lebeg az ablakban, mely ajtónak rése, megnyílás reménye, hapax legomena: egyetlen egyszer megjelenő szó.

KÖLÜS LAJOS

Hámot őrzök, gyöngyből kirakva

*Futok mint szél, nem kerget tatár,
ha volt is, nincs, eltűnt a határ;
száz úton megyek, oda-vissza,
hátamon üres a tarisznya,*

*viszem, mit hoztam, s ki enni kér,
jut is marad is, hogy mennyit ér;
a szolga sosem kérdi mástól,
a tűzbe néz csak, s fél magától,*

*féli istent, szót szóba fűzve,
ne lássa, tollát hová tűzte,
s fekete máglyán ég el szíve,*

*hámot őriz, gyöngyből kirakva,
csillagos ég, rudas siratja
a házsongárdi visszaúton.*

A járda

*Mint hangos film, a járda, régi híradó
kopott kópiája, gyakran megszakad,
púposodik és megnyúlik görbe háta,
kik rajta járnak, csak értük könnyörög.*

*Esőben sistereg, hóban hosszan alszik,
ha szél fúj, kifakult arcán ezüstje
fénylik, vagy éjjel porfelhőben kavarog,
és fagyban dermed szeme tükre, recseg,*

*ha rálép a telihold, sárga lámpafény
köröz felette, kerítés árnyéka
dől rá, súlyát érzi keskeny vállain,*

*ha gép harapja, és tördeli csontját,
fogatlan szájával ránk mered a vágás,
s a földkupac mutatja testét, ki vagy.*

A pillanat legyőzetik

*A pillanat legyőzetik,
a pillangó elszáll,
súlyát az idő sohasem méri,
csak nyomát leled,
melyből az ember,
míg él,
sohasem lép ki.*

Az erdő

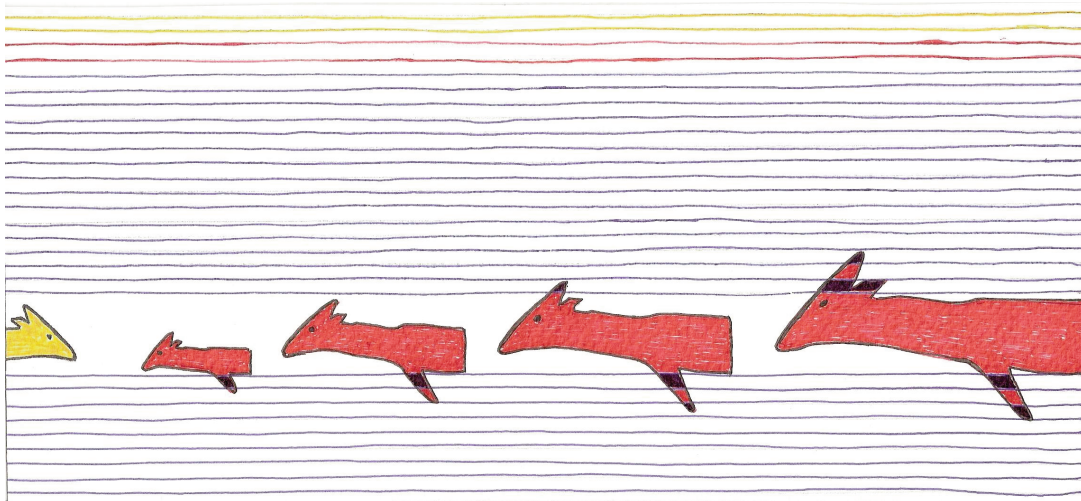
*Farönkön ülve
az erdő: írtás,
sebhely,
málnabokrokat rejtve,
beljebb a fák közt
az erdő: fészek,
hallani az ölyvet,
ahogy tépi
a csöndet.*

KÓKAI JÁNOS
Kis piaci körkép

*Persze hogy elszúrtad
nem kellett volna
azt a kiló almát megvenned
főleg ha vissza is beszélt
mint a szomszéd öreglány a múltkor
mikor nem zártad be a rácsajtót
mondtam hogy a piacon
csak a hallgatag
egészen csöndes gyümölcsökkel szemez
tudod a buszon a 14 éves kislányok hegedűvel
tudod az egy kicsit más világ
tudod egy ideig
és ha halat akarsz venni
csak azt vedd meg
amelyik a többiek alatt láthatatlanul meghúzódik
mozgásra képtelenül
és csak akkor tátog ha nincs más választása
látod bennük megbízatsz
ők nem fogják elárulni barátaidnak
ha végignézed valamelyik sorozatot
ha szisztematikusan nap mint nap beülsz a képernyő elé
magad sem tudod miért
és azt sem mondják el
ha rossz kedvedben a 2. doboz cigit szívod el
1 óra leforgása alatt
és az erkély üvegének esel
a rád törő köhögés rohamtól
nem beszélnek arról sem
ha elfogyott minden
és egy doboz sörre sincs pénzed
hogy leugorj az éjjel nappaliba
és kínodban falhoz vágod Schopenhauert
utána meg Wittgensteint
de ezek az almák
ezek beszélni fognak
nézd meg szemtelenül pirospozsgás arcukat
ezek minden szennyest kitergetnek kíméletlenül
ilyeneket csak öngyilkosok visznek haza
csak kétségbe esett futóbolondok
a pszichiátriáról is
csak a legdörzsöltebb visszaesők*

Popriscsin emlékezete

Mert akkor én láttam
hogy a fejük helyén valami más van
meg akartak téveszteni
nevető állkapcsokat
mosolygó inyhúsokat mutogattak felém
különböző frizurákkal
akartak elbizonytalanítani
hogy ne vegyem észre valójában mit rejtegetnek
de én láttam őket
valahányszor megbotlottam
a metró aluljáró lépcsőiben
nekidőltem egy lámpaoszlopnak
hogy bekössem a cipőfűzőmet
melyre előzőleg ráléptek
és akkor is
mikor egy kirakat üvege visszaverte alakjukat
egy nadrág szemlélése közben
míg a 3 gombócos eper fagyit az ingemre borítottam
most már tudom kik ők
rájuk tudok mutatni
kiszgyerek az első majom álarcára
elcsórt műanyag autójára
csoki lopás utáni menekülésben
felhorzsolt térdkalácsára
majd nevén is tudom nevezni a sok malacpofát
először betűk szótagok szavak
de most csak annyit mondhatok
értsétek meg
a fejük helyén valami más van

BABUS ANTAL – SERES ATTILA

Erdélyi írók a Szovjetunióban, szovjet írók Erdélyben

(Dokumentumok az erdélyi magyar és a román irodalom szovjetunióbeli recepciójához)

Bevezető

A magyar–szovjet irodalmi kapcsolatok történetének feltárására irányuló oroszországi kutatásaink során nemrég olyan levéltári iratokra bukkantunk, amelyek erdélyi magyar írók Szovjetunióban tett útjára, illetve szovjet írók erdélyi látogatására vonatkozó adatokat tartalmaznak. Mivel az Oroszországban 1917-ben hatalomra jutott bolsevik rezsim a népek egyenjogúságának elvét deklarálta, és ennek megvalósítását mind a külpolitikájában, mind az országon belüli nemzetpolitikájában zászlajára tűzte, érdemes lenne behatóan megvizsgálni, hogy 1945 után a szovjet állami vezetés hogyan viszonyult a román nemzetiségi politikához, illetve ezen belül, milyen volt a recepciója a Szovjetunióban az erdélyi, kisebbségi magyar irodalomnak. Jelen forrásközleményünkkel egy ilyen nagyobb lélegzetvételű tanulmány majdani megírásához szeretnénk kiindulópontot adni.

Az első, 1950-ben kelt jelentés Konsztantyin Fegyinnnek, hosszú évekig a Szovjet Írók Szövetsége egyik legbefolyásosabb vezetőjének a tollából származik. Az irodalmi sematizmus évei ezek a Szovjetunióban, s a szovjet példát másolni kényszerülő többi szocialista országban is. Kíméletlen harc folyt a l' art pour l' art, az esztétizmus, a kozmopolitizmus, a burzsoá individualizmus, a negativizmus ellen; az egyetlen megengedett alkotói módszer a szocialista realizmus volt. Az íróknak a tollukkal közvetten ki kellett venni a részüket a termelőmunkából, úgynevezett termelési regényekben optimista hangnemben építkezésekről, élmunkásokról, kolhozokról stb. kellett tudósítaniuk. Példaként arra, hogy az irodalom milyen tényleges hatással van az életre, Fegyin egy lakonikus mondatban a Duna–Fekete-tengeri csatorna építkezését említi. A nép körében „halál csatornának” hívták a csatorna építése 1949 nyarán kezdődött. A munkások zöme a kommunista rendszer ellenségeinek nyilvánított, ártatlanul, bírósági tárgyalás nélkül kényszermunkára ítélt politikai foglyok közül került ki. Sok tízezer ember

dolgozott itt ingyen, embertelen, elviselhetetlen körülmények között, s lelte halálát. Jelentős részük magyar volt. Fegyint elvitték az építkezésre, s ő nagyon készségesen semmi rendellenest nem vett észre, jóllehet egy másik szemtanút, Panek Zoltánt – aki szintén ekkortájt járt az építkezésen – rendkívül fölkavarta a mérhetetlen szenvedés és emberi nyomorúság látványa.¹ Ne csodálkozzunk Fegyin álszent viselkedésén, a szovjet íróknak gyakorlatuk volt az ilyen építkezések látogatásában, meg abban is, hogy szemet hunyjanak a látottak felett. 1933 nyarán Gorkij vezetésével százhusz szovjet író látogatott el a frissiben elkészült Fehér-tenger–Balti-csatornához, majd harminchatan külön kötetben zengték a „csatorna-harcosok” dicsőségét. Arról hallgattak, hogy a kegyetlen északi vidéken rabszolgaként dolgoztatott emberek közül időnként naponta hétszázan is meghaltak, összességében pedig az eltérő források a halottak számát ötven és kétszáz ezer közöttire becsülik. Hosszas utánjárással sem sikerült kideríteni, hogy Fegyin között volt-e a százhusz, illetve a harminchat írónak. Lévének ekkoriban már jó nevű író, Alekszej Tolsztojhoz, Katajevhez, Pilnyakhoz, Babelhez, Vszevolod Ivanovhoz, Viktor Sklovszkijhoz, Ilja Ilfhez, Jevgenyij Petrovhoz, a forrásunkban is felbukkanó Zoscenkóhoz hasonlóan aligha maradhatott ki a „nagy utazásból”. Azonban, ha még jóhiszeműen fel is tesszük, hogy nem járt a Fehér-tenger–Balti-csatornánál, s nem látta saját szemével az építkezést, lehetetlen, hogy ne tudott volna erről a szégyenletes utazásról és az áldozatok százezreiről. Éppen ezért fokozott felelősség terheli azért, hogy ilyen történelmi előzmények után részvétlenül, említésre sem méltatta a romániai „csatorna-harcosok” szenvedéseit. Mellesleg a történelem szinte ismétli önmagát: a Duna–Fekete-tengeri csatorna építkezése is megtalálta a maga román krónikását. 1951-ben jelent meg Petru Dumitriu híres-hírhedt regénye, a *Drum fără pulbere (Por nélküli út)*.

Minket persze elsősorban az érdekel, hogy mit írt Fegyin a magyarokról. A kolozsvári író-olvasó találkozóról tudósító jelentéséből kiderül, hogy az 1950-es

¹ Vö. <http://oldwww.uni-miskolc.hu/city/Olvaso/ujholnap/marcius/panek.htm>

évek irodalmi sematizmusának „időszerű” és kötelező témái mellett a „beszélgetés fontos és Erdélyre jellemző kérdése volt a nemzetiségi irodalmak helyzete a Szovjetunióban”. Ez nem volt véletlen. Miután a második világháborút lezáró párizsi békeszerződés 1947. február 10-én véglegesítette Románia határait, a román politika újra nyeregben érezte magát, s elkezdte visszavonni a magyarságnak korábban tett kirakatengedményeket. 1948 és 1950 között sorra felszámolták a magyar kulturális egyesületeket, napirenden voltak a letartóztatások. 1949. június 21-én Márton Áron püspököt Bukarestbe menet csellel elfogták, és a fővárosba hurcolták. 1949. november 3-án több ismert baloldali gondolkodású politikust, írókat tartóztattak le. Közöttük Csögör Lajos orvosprofesszort, a Bolyai Egyetem, később a marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyászati Intézet rektorát, országgyűlési képviselőt, Szász Pált, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület volt elnökét, Korparich Edét, a Hangya Szövetkezet elnökét, Kurkó Gyárfást, a Magyar Népi Szövetség hajdani elnökét, újságírókat, írókat, valamint Méliusz Józsefet és Balogh Edgárt. A Securitate igyekezett a Rajk-per nyújtotta lehetőségeket kiaknázni, és Tito ügynökeinek beállítani a csoportot. Amikor Fegyin a kincses városban járt, még mindannyian börtönben voltak.

Az író-olvasó találkozó résztvevőinek elég volt csak az elnöki asztalra tekinteniük, s nyilván sokaknak megfordult a fejében, hogy egy éve talán még az író, politikus Balogh Edgár ült volna ott, mert őt követte a Bolyai Egyetem rektori székében a Fegyin-féle találkozón elnöklő Nagy István. (Két év múlva, 1952-ben Nagy István került sorra, őt hurcolták meg, váltották le a rektori tisztségről.) Egy olyan kis és zárt közösség, mint a kolozsvári magyaroké, nyilván arról is értesült, hogy a letartóztatott Méliusz Józsefnek – aki 1948–1949-ben a Kolozsvári Állami Magyar Színház főrendezője és igazgatója volt – időközben a feleségét is letartóztatták, s alig több mint egy hónappal Fegyin érkezése előtt, tisztázatlan körülmények között hunyt el az állambiztonságiak által őrzött kórházi szobában.

A kolozsvári magyar értelmiség a félelem légkörében élt Fegyin látogatása idején. Mivel a szovjet példa 1950-ben még Romániában is követendő, sőt majdhogynem kötelező volt, a magyar írók nyilván a Szovjetunió nemzetiségi politikájából merített érvekkel kívánták felvértezni magukat a magyarelles, egyre erőszakosabb román politikai körülmények között. A magyar közönség nyilván örömmel hallgatta Fegyin szavait a Szovjetunió „nemzetiségi irodalmainak sokszínűségéről és virágzásáról”, titkon azt remélvén, hogy ezek

nem maradhatnak pusztába kiáltott szavak, ezekből valamit Romániának is meg kell szívlelnie. A szovjet író szavaihoz bizonyára azért is nagy reményeket fűztek, mert a kolozsvári magyarok emlékezetében még élénken élt, hogy mindössze hat évvel korábban, 1944 őszén a szovjet hadsereg a román irreguláris katonai szervezetek kegyetlenkedésére hivatkozva kiutasította Észak-Erdélyből a román közigazgatást. Természetesen, 1950-ben az erdélyi magyarok semmilyen hasonló erőteljes szovjet lépésre nem számítottak, de Fegyin szavai legalább hivatkozási alapul szolgálhattak nekik. Arról nem is beszélve, hogy a szovjetek 1944-es, kétség kívül a magyarságnak kedvező lépését sem emberességi okok motiválták, hanem politikai érdekek. Sztálin így zsarolta a románokat: a román közigazgatás akkor térhetett vissza, amikor a Moszkvához hű kommunisták kezébe került a politikai hatalom.

Közbevetőleg jegyezzük meg: ez lehet az oka, hogy a szovjet írókkal folytatott beszélgetéseknek később is jellemzője volt, hogy az őket fogadó magyar irodalmárok (Nagy István, Szemlér Ferenc, Létay Lajos, Szász János, Domokos Géza stb.) szinte minden alkalommal élénken érdeklődtek a Szovjetunió nemzetiségi irodalmi, a közép-ázsiai török nyelvű népek (kazah, kirgiz stb.) s a balti népek irodalmi élete, illetve különösen a Szovjetunióban honos finnugor etnikumok (észtek, mordvinok stb.) irodalma iránt.

1950-ben azonban merőben más volt a politikai helyzet, mint 1944-ben. Románia az internacionalizmusra hivatkozva számolta fel a szocialista tábor egységét megbontó „különutas”, „nacionalista” magyar intézményeket, s gátlástalanul lavírozva, már ekkor is csak részben tekintette magára nézve kötelezőnek a szovjet példa másolását. Tovább árnyalja a helyzetet, hogy a Szovjetunióban sem csupán a magasztos elvek okán hagyták „virágozni” a nemzetiségi kultúrákat, hanem részben azért, hogy ellensúlyozzák az egyik „legfőbb veszélyt”, a nagy orosz nacionalizmust. Mindent összevetve, 1945 után a Szovjetunió nemzetiségi politikája sokkal türelmesebb, internacionalistább volt, mint Romániáé. Ha 1950-ben még nem is, de pár év múlva Romániában a nemzeti, nacionalista kommunisták fölülkerekedtek a moszkovita internacionalistákon, s alig leplezetten törekedtek a mindenkor legfőbb román politikai cél, a homogén nemzetállam megteremtésére. Hiába volt tehát a szovjet példa jó hivatkozási alap az erdélyi magyarságnak, az erdélyiekre nézve ez kevés gyakorlati haszonnal járt.

Jelentése végén Fegyin szabadkozik, hogy zsúfolt programja miatt „nem tudta mélyebben megérteni az összes jelenséget”. Sajnos, magyar vonatkozásban ez

teljesen igaz. Nehéz eldönteni, hogy Fegyin magyarok iránt megnyilvánuló érdektelensége, vagy a román propaganda hagyományos hatékonysága volt ennek az oka. Érthetetlen, hogy a nemzetiségi jogok megnyirbálásának idején miért beszél arról, hogy „mind a magyar irodalom, mind a tudomány felvirágzása előtt szabad tér nyílt”. Bár nem ismerünk idevágó dokumentumokat, Fegyin tájékozatlansága arról is tanúskodik, hogy azok a magyar írók, akik vele tárgyaltak, mindenekelőtt Nagy István – akit a dokumentumban külön kiemel – nem hívta fel eléggé nyomatékosan a szovjet vendég figyelmét a magyarság jogainak megnyirbálására. Az ortodox kommunista Nagy István esetében – aki 1945 után Gaál Gábor mellett a legbefolyásosabb magyar író volt – ez bele is illik a képbe, neki ekkor még voltak illúziói a nemzetiségi kérdés szocialista megoldását illetően.

A szovjet irodalmi életben nem volt ritka eset, hogy a hasonló elveket, elképzeléseket valló írók politikai nyomásra, vagy karrierjük miatt eltávolodtak egymástól. Fegyin tárgyilagossnak tűnő kijelentése, hogy csak egyszer érdeklődtek Ahmatováról és Zoscenkóról – akik ellen pár évvel korábban hajtóvadászatot indított a hivatalos irodalompolitika, s 1950-ben sem publikálhattak még –, mindjárt más fényben tűnik fel, ha tudjuk, hogy az 1920-as években Fegyin és Zoscenko ugyanahhoz az irodalmi körhöz, a Szerapion-testvérekhez tartozott. Az igazság azonban megköveteli, hogy elmondjuk: 1957-ben Zoscenkónak egy időre azért tért vissza az alkotókedve, mert *Író, művészet, idő* című könyvében Fegyin nagyra értékelte kollégája tehetségét.

A mellékletben két olyan iratot is közlünk, amelyek csak közvetve érintik az erdélyi magyar irodalom kérdését. Az egyik Borisz Polevoj szovjet író feljegyzése a Romániában tett 1959. évi útjáról, amelynek a környezete rendkívül érdekes. Polevoj korábbi pályafutása kapcsán érdemes kiemelni, hogy 1949-ben Budapesten tartózkodott, ő tudósította a szovjet közvéleményt a Rajk-perről. Magyarországi kapcsolatrendszere révén személyes ismeretségben állt számos magyar íróval, köztük Mesterházi Lajossal és az akkor még szovjet emigrációban élő Hidas Antallal is. Az 1950-es években Polevoj meglehetősen befolyásos személynek számított a Szovjet Írók Szövetségében, ő volt a szervezet titkára, illetve ő felügyelte az írószövetség külkapcsolatainak alakítását is. Ismert továbbá, hogy 1957 áprilisában egy magyar írói trojka, köztük Mesterházi látogatott a Szovjetunióba, abból a célból, hogy egy elismert

szovjet író meggyőzzenek magyarországi látogatása szükségességéről. Mesterháziék úgy gondolták, hogy egy neves szovjet író a helyszínen végzett tevékenységével nagyban hozzájárulhatna az 1956-os forradalom óta passzív rezisztenciába vonult magyar írók és a szovjet beavatkozást támogató szovjet írók közötti konfliktus elsimításához. Mesterházi Alekszej Szurkov és Konsztantyin Fegyin mellett – magyarországi összeköttetései okán – erre alkalmasnak találta volna Polevojt is. Utóbbi azonban arra hivatkozva, hogy Rajk László 1956. évi rehabilitálása során a nyugati sajtó rossz színben tüntette fel a nevét, ezért a magyarokban negatív emlékeket ébreszthet a megjelenése, visszautasította az ajánlatot.²

Polevoj romániai útja feltételezésünk szerint egy ugyanilyen, inkább kultúrpolitikai háttérű misszió teljesítése lehetett, amelynek célja az volt, hogy a helyszínen szerzett tapasztalatok révén felmérje a két ország közötti kulturális kapcsolatokban jelentkező hiányosságokat és elősegítse a szovjet irodalom befolyásának erősítését a román irodalomra. Polevoj missziójának kiindulópontja minden bizonnyal a bukaresti szovjet nagykövetség egyik, nem sokkal Polevoj útja előtt kelt jelentése lehetett, amely megállapította, hogy a „magyarországi ellenforradalmi lázadás” óta megerősödtek a román művészeti életben és társadalomtudományokban azok a tendenciák, amelyek teret engedtek a burzsoá ideológiának, illetve az irodalomban érezhetően gyengült a szocialista realizmus hatása. A jelentésben kiemelték, hogy a nem kívánatos tendenciák kiküszöbölésére a Román Írószövetségből 250 tagot zártak ki, számos írórt tartóztattak le, köztük „egykori légionáriusokat és földbirtokosokat” is. (A dokumentum kitért a magyar irodalmárokat ért retorziókra is. Megemlítette például, hogy a letartóztatottak között volt Szabédi László, aki „aktívan támogatta a reakciót Erdélyben a magyarországi események idején, majd ellenforradalmi propagandával foglalkozott”, és az Utunk főszerkesztő-helyettese, Méliusz József. Ugyancsak kizárták a pártból Földesi Lászlót, az Utunk főszerkesztőjét, aki a jelentés által is idézett hivatalos román retorika szerint a „szélsőséges magyar sovinizmus propagálója volt, és nem ismerte el a párt elsőségét”.) A bukaresti nagykövet hangsúlyozta azt is, hogy a szovjet misszió már többször felhívta a figyelmet a két ország írói közötti kapcsolatok elmélyítésének szükségességére. Kérte, hogy küldjenek Romániába egy kompetens delegációt,

2 B. Ny. Polevoj feljegyzése az SZKP Központi Bizottságának. Moszkva, 1957. június 1. RGANYI Российский государственный архив новейшей истории (Orosz Állami Legújabbkor-történeti Levéltár), f. 5. op. 36. gy. 40. l. 86. Helyette Jevgenyij Dolmatovszkij érkezett

Magyarországra. Erről bővebben lásd: Babus Antal: „...ha tovább foglalkozunk a magyar írókkal, megbonthatjuk az összetartásukat.” Jevgenyij Dolmatovszkij 1957-es magyarországi jelentései. In: Babus Antal: Árral szemben. Miskolc, 2007. 49–77.

amely megvitathatná a román írókkal a „szocialista realizmus érdekében folytatott közös harc további erősítésének kérdéseit”.³ Azt, hogy Polevoj útjának megkülönböztetett figyelmet kell tulajdonítanunk, az is igazolja, hogy beszámolóját az írószövetség majdnem minden érintett állami szervnek elküldte, így az SZKP Központi Bizottságának, a külügyminisztériumnak, a kulturális minisztériumnak és számos állami kiadóvállalatnak. Ráadásul Polevoj hazatérése után nem sokkal az Inostrannaja Lityeratura kiadó a következő hároméves munkatervébe felvette a román írók és Polevoj által javasolt majd összes mű fordítását és kiadását.⁴

Polevoj, jóllehet megfordult Kolozsváron, egy szóval sem tér ki a magyar kisebbségi irodalom problémáira. Nem tudjuk, mely magyar írókkal találkozott, de hallgatásából logikusan az következik, hogy magyar kollégái ezúttal sem elég nyomatékosan hívták fel szovjet íróársuk figyelmét a magyarokat ért sérelmekre. Egyebek között az önálló magyar nyelvű Bolyai Egyetem 1959. februári megszüntetéséről, a román Babeş Egyetemmel történt összeolvasztásáról sincs szó a jelentésben. Ezen azonban csak részben csodálkozhatunk, mert a magyarság reagálása is felemás volt. Szabédi László, a Bolyai Egyetem professzora, kiváló költő, író, nem bírván elviselni a ránehezülő rendőrségi nyomást, 1959 áprilisában öngyilkosságot követett el. A tiltakozásnak ugyanezt az önpusztító módját választotta Csendes Zoltán, az egyetem statisztika professzora is. Kállai Gyula államminiszter ellenben, aki két hónappal Polevoj előtt járt Bukarestben – nyilván a proletár nemzetköziség és a „káros szeparatizmus” elleni harc jegyében – helyénvalónak találta a két egyetem egyesítését.⁵ Ez az eset is fényesen példázza, hogy milyen óriási különbség volt a román és a magyarországi kommunisták között. A magyarországiak közömböseket voltak a határon túli magyarok iránt, nem egységes magyarságban gondolkodtak, a románok ellenben szocialistának álcázva, szívós következetességgel román nacionalista politikát folytattak.

1950-ben, Fegyin ottjártakor még megjelent Kolozsvárott az Irodalmi Almanach, Polevoj látogatásakor azonban már nem. Folyóiratok indulnak és megszűnnek, nincs ebben semmi különös, gondolhatnánk jóhiszeműen. Csakhogy ezúttal sem maga a megszűnés ténye, hanem a mögötte rejlő mozgatórúgó az igazán lényeges. A románok igyekeztek Kolozsvárt megfosz-

tani a kulturális főváros szerepétől, s ezért kellett megszűnnie az Almanachnak, s indult helyette 1953-ban Marosvásárhelyen új lap, új címmel, az Igaz Szó.

Jelentésében Polevoj futólag szóba hozta Dugyincevet és Paszternákot is. Román vendéglátói aligha tudták, hogy a Paszternák elleni hajsza idején, 1958. október 31-én, a szovjet írók összmoszkvai gyűlésén, Polevoj „irodalmár Vlaszovnak” bélyegezte a Nobel-díjas író, s egyebek között a következőket mondta: „Kifele az országunkból, Paszternák úr. Nem akarunk önnel egy levegőt szívni.”

1958-ban Románia óriási külpolitikai sikert ért el: a Szovjetunió kivonta csapatait az országból. (A román királyság csapatai harcoltak a Szovjetunió ellen, ott voltak a sztálingrádi katlanban.) Polevoj egy évvel a szovjet csapatok kivonása után járt Romániában, s akkor még alig volt érzékelhető az egyre nagyobb önállóságra törekvő román politika, vele még nagyon udvariasan bántak vendéglátói. 1964-ben, Szavva Dangulovnak, a harmadik jelentés készítőjének már egészen más fogadtatásban volt része. (Az ő jelentése a másik, amelyik csak közvetve érdekes az erdélyi irodalom szempontjából.) 1964. április 26-án az RMP KV, a román pártvezetés kiadta „A Román Munkáspárt álláspontja a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseiről” című, később „függetlenségi nyilatkozatnak” nevezett nyilatkozatát. Ebben kinyilvánították, hogy Románia nem tűr beavatkozást politikájába, és szuverenitását, függetlenségét megvédi. A nyilatkozatban a nemzeti állam kategóriája központi szerepet játszik. A szocialista tábor egységét megbontó vakmerő nyilatkozat után Moszkva hamarosan a három évig Bukarestben diplomáciai szolgálatot teljesítő, jó helyismerettel rendelkező Szavva Dangulovot küldte Bukarestbe.

Dangulov jelentése azért különösen érdekes, mert csak a szakemberek tudják, hogy bár a román nacionalista támadásoknak mindig is a magyarság volt az elsőszámú célpontja, a hatvanas évek közepén a román szovinizmus még a világ legerősebb katonai hatalmának, a Szovjetunió román földre került állampolgárainak is megkeserítette az életét. Szembeszökő, hogy 1959-ben Polevoj, aki pár hónappal a Bolyai Egyetem megszüntetése után járt Kolozsvárott, említést sem tett erről, a magyarság sorsára nézve rendkívül fontos és kedvezőtlen eseményről. Dangulov ellenben, aki 1964-ben, a szovjet–román kétoldalú viszony megromlásakor láto-

3 A. Jepisev bukaresti szovjet nagykövet jelentése az SZKP Központi Bizottságának. Bukarest, 1959. április 22. RGANYI, f. 5. op. 36. gy. 94. l. 30–65.

4 A Szovjet Írók Szövetségének feljegyzése az SZKP Központi Bizottságának. Moszkva, 1959. december 24. RGANYI, f. 5. op. 36. gy. 94. l. 115.

5 Vö. Vincze Gábor: Nemzeti kisebbségtől a „magyar nemzetiségű románok”-ig. (Negyvenöt év romániai magyarságpolitikájának vázlat). In: Források és stratégiák. A II. Összehasonlító magyar kisebbségtörténeti szimpózium előadásai, Székelyudvarhely 1997. augusztus 21–22. Csíkszereda, 1999. 192.

gatott Bukarestbe, amikor már az orosz ajkúak is nehéz helyzetbe kerültek, egy csapásra értesült a kolozsvári magyar egyetem felszámolásáról. Arról persze már egy szava sem volt, hogy az 1960-as évek közepére az önálló, kizárólag magyar tannyelvű iskolák szinte teljesen eltűntek, s 1962-ben romanizálták a marosvásárhelyi orvosi egyetemet is.

Csehszlovákia 1968-as szovjet–lengyel–magyar–keletnémet megszállásában Ceaușescu nem vett részt, és bár kissé óvatosabban, de tovább folytatta függetlenségi politikáját. Tudta, ha túlfeszíti a húrt, Románia is Csehszlovákia sorsára juthat. Ekkortól – ideiglenesen, rövid időre – újra engedményeket kapott a magyarság. 1970-ben engedélyezték egy központi hetilap, A Hét megjelenését, Bukarestben megalapították a Kriterion Könyvkiadót, s magyar nyelvű TV-adás is indult.

Papp Ferenc, az Igaz Szó szerkesztője nem hatódott meg az apró, ideiglenes kedvezményektől, mert jól tudta, hogy a korábbi években egységesítették a román és magyar középiskolákat, az 1960-as évek végén megszüntették a Magyar Autonóm Tartományt is, az új megyehatárokat pedig úgy húzták meg, hogy kettő kivétellel megszűnjenek a magyar többségű megyék. Papp Ferenc tehát határozottan képviselte Moszkvában az erdélyi magyarság érdekeit, s az 1970-es moszkvai útjáról készült jelentés is azt igazolja, hogy ha a magyar írók nem féltek határozottan beszélni az erdélyi magyarság gondjairól, ennek nyoma maradt a szovjetek jelentéseiben is. Megtudjuk, hogy a „találkozók során Papp Ferenc állandóan felvetette az erdélyi irodalom problémáját Romániában, arról beszélt, hogy Románia legjelentősebb magyarul alkotó prózáíróinak, többek között Sütő Andrásnak, Bálint Tibornak és másoknak a műveit le kellene fordítani oroszra.” Pár sorral később pedig Papp még egyértelműbb megnyilatkozása olvasható: „arra panaszkodott, hogy a románul alkotó írókhoz képest az erdélyi írók jogait megnyirbálják (kis terjedelmű és alacsony példányszámú kiadványok, kevesebb külföldi út).”

Papp Ferenc 1970-ben nem utoljára látogatott a Szovjetunióba, két év múlva ismét meghívást kapott, a meghívóban foglaltak szerint a szovjet irodalmi lapokban megjelent publikációi után járó honoráriuma terhére, s a szovjet államban zajló „kommunista építkezéssel való megismerkedés céljából”.⁶ Papp második útjára 1972 októberében került sor, ami éppen Hajdú Győző lapszerkesztő Szovjetunióban tett látogatásáról készített beszámolóhoz csatolt részletes programleírásból derül ki.⁷

6 Ny. Fedorenkónak, a Szovjet Írók Szövetsége titkárnak levele Papp Ferencnek. Moszkva, 1972. szeptember 13. RGALI, f. 631. op. 27. gy. 1303. 1. 46.

7 Lásd a 6. sz. iratot.

Hajdú Győző, a marosvásárhelyi Igaz Szó szerkesztője, majd főszerkesztője, a kommunista Gaál Gábor tanítványa, 1972-ben kicsit oldottabb politikai helyzetben utazott Moszkvába. Hajdú előszeretettel állított össze tematikus számokat. Ilyen számot szentelt például Adynak, Eminescunak, Petőfinek, Bartóknak. 1972 novemberében azért járt Moszkvában, hogy a kortárs szovjet irodalmat bemutató lapszámhoz gyűjtson anyagot. A tematikus szám egy év múlva, 1973 novemberében látott napvilágot. Előtte azonban az Igaz Szó vendégül látta Alekszandr Vizslivot, aki segített a szerkesztésben is, s szépíróként is jelen volt az összeállításban. A megjelenéssel nyilván nem véletlenül várták meg novemberet, az 1917-es forradalom havát. A közölt szovjet írók mindannyian rangosak: Je. Vinokurov, K. Szimonov, A. Voznyeszenszkij, Cs. Ajtmatov, Sz. P. Alekszejev, Igor Zsdanov, A. A. Jeszenyina, Viktor Kocsetkov, Ju. Nagibin, Jevtusenko és Bella Ahmadulina. (Utóbbinak első férje Jevtusenko, második férje Jurij Nagibin volt). A költőket az úgynevezett „hatvanasok” képviselik, Jevtusenko, Rozsgyesztvenszkij, Voznyeszenszkij, Ahmadulina, akik az 1960-as évek elején robbantak be a szovjet költészetbe, és forradalmasították a költői nyelvet. Közbevetőleg érdemes megjegyezni, hogy *egy időre* Ahmadulinát azért zárták ki a Gorkij Irodalmi Főiskoláról, mert nem volt hajlandó részt venni abban a Paszternák elleni hadjáratban, amiben Polevoj a fentebb idézett módon vállalt szerepet. A tematikus szám összeállítói arra is ügyeltek, hogy lévén az Igaz Szó nemzetiségi folyóirat, több szovjetunióbeli nemzetiségi író is bemutatkozhatson benne: a kirgiz Ajtmatov, a litván Justinas Marcinkevicius, de – bár oroszul írt – tulajdonképpen a moldáviai Kovaldzsi is ide sorolható. Azok közül is többen helyet kaptak a számban, akik Moszkvában fogadták Hajdút: Kovaldzsi, Mark Gallaj, Gerskovics. (Egyébként nem a teljes szám, hanem körülbelül csak a lapszám fele foglalkozott szovjet irodalommal.)

Végül még egy dologra hívjuk fel a figyelmet. Döbbenetes, ahogyan a magyarokra vonatkozó szovjet terminológia követi a románok elrománosítási gyakorlatát. 1950-ben Fegyin magyar íróként említi Nagy Istvánt, Polevoj 1959-ben Szemlér Ferencet magyar nyelven alkotó román írónak nevezi. 1970-ben pedig Moszkvában Papp Ferencet, a róla készült jelentés főcímében először románnak titulálják, s csak később pontosítanak, hogy „romániai, magyar nyelven alkotó prózáíró”. Körülbelül így alakult a román gyakorlat is, s 1984-re eljutottak a „magyar nemzetiségű román dolgozókig”.

Dokumentumok⁸

1.

Konsztantyin Fegyin⁹ szovjet író feljegyzése romániai útjáról (Részletek)

Moszkva, 1950. november 30.

(Orosz nyelvű gépelt másolat. RGALI,¹⁰ f. 631. op. 14. gy. 693. l. 2–12.)

Konsztantyin Fegyin

Másolat

Feljegyzés Romániában végzett munkámról. (Az utazásra 1950. október 16 – november 5. között került sor a VOKSZ¹¹ szovjet delegációjának tagjaként, a Román–szovjet barátság hónapja alkalmából.)

I.

[...] ¹² Október 30. Előadás a sztálinvárosi (brassói)¹³ író-olvasó találkozón.

Az ARLUS¹⁴ székházában a több mint háromszáz főnyi hallgatóság pedagógusokból, helybéli irodalmárokból és tanulókból állt. A kérdések a fiatal szovjet írókra, M. A. Gorkijra, a forradalom során az értelmiség öntudatában végbement változásra és a régi írók „átalakulására” vonatkoztak. Hosszan taglaltam a szépirodalom „új funkciójának” kérdését, az író bekapcsolódását a szocialista valóság építésébe és a modern művészet nevelő feladatait. Példákat említettem arra, hogy az irodalom milyen tényleges hatással van az életre – egyebek között a román életre, amiről magam is meggyőződtem a Duna–Fekete-tengeri csatorna építkezésén –, Azsajev,¹⁵ Babajevszkij,¹⁶ Alekszej Kozsevnyikov¹⁷ regényeire hivatkoztam. Ezekon a témákon kívül a szokásos olvasói kérdések alkotói terveimről stb.

Október 31. Előadás Kolozsváron a Román Írószövetség helyi részlegének gyűlésén, amelyen Nagy István¹⁸ író, a kolozsvári magyar egyetem rektora elnökölt.

A hallgatóságban többségben magyarok, kisebb részben románok voltak, ami híven tükrözi a jelenlegi erőviszonyokat az Írószövetség kolozsvári részlegében: a magyar tagozat népesebb (és erősebb) a románnál. A beszélgetés fontos és Erdélyre jellemző kérdése volt a nemzeti-irodalmak helyzete a Szovjetunióban. Válaszomban Auezovról,¹⁹ Ajbekről,²⁰ Szidikbekovról²¹ és más szovjet írókról beszéltem, valamint általános képet festettem nemzetiségi irodalmaink sokszínűségéről és virágzásáról. A fiatal írókkal való foglalkozást firtató kérdés kapcsán szoltam a moszkvai Irodalmi Főiskola gyakorlatáról, a fiatal írók részére a kiadókban és szerkesztőségekben szervezett konzultációkról, valamint azokról az időszaki konferenciákról, amelyeket a Szovjet Írók Szövetsége rendez Moszkvában a megyék és a köztársaságok irodalmárainak.

A beszélgetés további témái voltak még I. V. Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkái, és jelentőségük a szovjet irodalomban marxista, nyelvtudományi, írói és társadalmi szempontból. Az est hallgatósága egyebek között nagy figyelmet fordított a pozitív hős és a naturalizmus a szocialista realizmus és a tényirodalom (faktográfia)

8 A dokumentumok eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattunk. Az orosz nyelvű iratokat saját fordításunkban közöljük.

9 Fegyin, K. A. (1892–1977): szovjet–oros író. A Szerapion-testvérek irodalmi csoportjához tartozott. Monumentális regények szerzője. Magas tisztségeket töltött be a Szovjet Írók Szövetségében.

10 RGALI = Российский Государственный Архив Литературы и Искусства (Irodalom és Művészetek Oroszországi Állami Levéltára). f. = Фонд (fond); op. = опись (leltárkönyv); gy. = дело (örzési egység)

11 VOKSZ (Всесоюзное общество культурной связи с заграницей = Külföldi Kulturális Kapcsolatok Örszövetségi Egyesülete) 1925–1958 között működött, a szovjet tudósokat, művészeket, sportolókat egyesítő társadalmi szervezet, amelynek feladata a külföldi kulturális kapcsolatok ápolása volt. Erős szálak fűzték a szovjet titkosszolgálatokhoz.

12 Fegyin bukaresti programjának részletes ismertetését elhagytuk.

13 1950–60 között Brassó neve: Oraşul Stalin.

14 A. R. L. U. S (Asociația română pentru stringerea legăturilor cu Uniunea Sovietică): Szovjet–Román Baráti Társaság. A szovjet tudományt és kultúrát népszerűsítő országos tömegszervezet. Egyebek között feladata volt a november 7-ét megelőző Román–szovjet barátság hónapja megszervezése.

15 Azsajev, V. Ny. (1915–1968): szovjet-orosz prózaíró. Leghíresebb műve a Távolszóló című tematikus termelési regénye.

16 Babajevszkij, Sz. P. (1909–2000): szovjet-orosz regényíró. Egy-két sikerültebb paraszti tematikájú regényén kívül művei konfliktusmentesek, leegyszerűsítők.

17 Kozsevnyikov, A. V. (1891–1980): szovjet-orosz író. Fiatalon utca-gyerekeket nevelt. Műveit főként a nagy szibériai építkezések ihlették.

18 Nagy István (1904–1977): munkás, kommunista író. A népi írók mozgalomához csatlakozott, részt vett a szárszói konferenciákon is. 1945 után jelentős közéleti pozíciókat töltött be. 1949-től a Bolyai Egyetem rektora. Meghurcolták, majd rehabilitálták. Legismertebb műve az Özvív előtt című drámája.

19 Auezov, Muhtar Omarhanovics (1897–1961): kazah író, dramaturg, irodalomtörténész, akadémikus, a Kazah Írószövetség elnöke.

20 Ajbek, Musza Tasmuhamedov (1904–1968): üzbég író, akadémikus. A szocialista realizmus első üzbég képviselője, hosszú ideig az üzbég írószövetség vezetője.

21 Szidikbekov, Tugelbaj (1912–1997): kirgiz író, költő, akadémikus. Verseinek témája a munka, regényeket írt a kollektivizálásról. Hazája 1997-ben törvényben örökölte meg emlékét.

problémájára. Az írók érintették még a parasztság és a munkásság irodalmi erőinek kibontakoztatására vonatkozó szovjet tapasztalatokat is.

November 1. Előadás az ARLUS kolozsvári székházában, a kolozsvári irodalmi lapok szerkesztőségeinek gyűlésén.

Kolozsváron a következő kiadványok jelennek meg: 1. Almanahul Literar románul 2. az Utunk című, magyar nyelvű hetilap 3. a háromhavonta megjelenő, magyar nyelvű Irodalmi Almanach, és ezeken kívül három napi- és három hetilap román és magyar nyelven. A Román Írószövetség helyi részlegének 60 tagja és tagjelöltje van. Működik egy Gorkijról elnevezett, többségükben fiatalokból álló, hatvanfős irodalmi kör,²² melynek tagjai mindkét nyelven írnak. Kolozsvár sok új, fiatal irodalmi erőt adott az országnak. Némelyik, már publikáló költőt és író (Hornyák József,²³ Dumitru Mirza,²⁴ Anatol Baconsky²⁵ és mások) fölvtették a bukaresti Mihai Eminescu Írói Főiskolára.²⁶

A témák: küzdelem a főhős sematikus ábrázolása ellen; a negatív hős alakja: az erdélyi történelmi körülmények között ez különösen kényes kérdés. A negatív hős ábrázolását gyakran titkolt sovíniszta indíték diktálja, a magyar írók gyakran román választanak negatív hősnak, a románok pedig magyarokat. Szintén fontos kérdés a forradalmi romantika az irodalomban: az irodalmárok kiemelik a pozitív hős ábrázolásától való „félelmet”. Ennek az az oka, hogy mivel a romantikus hős az olvasó szemében tendenciózusnak tűnik, a tömegek egyrészt „a pozitív hősből – úgymond – nem ismernek majd rá *saját emberükre*, másrészt a valóság még sivár és túl kevés anyagot kínál a romantizáláshoz...”). Pártosság az irodalomban; a Szovjetunió nemzetiségi irodalmi és az erdélyi nemzetiségi irodalmak (kiemeltem az Együtt²⁷ című almanach óriási jelentőségét, amelyben románok és magyarok egyazon kiadvány hasábjain szerepelnek, valamint a kölcsönös fordítások fontossá-

gát). További kérdések: az elbeszélés és a tárca műfaja (román terminológia szerint „karcolat”); a művész és a publicista hivatásának összeegyeztetése (az író és az újságíró munkája); kérdések egy-egy íróról (mellesleg az összes előadásomon először kérdeztek Ahmatováról²⁸ és Zoscenkóról²⁹).

II.

A felsorolt nyilvános előadásokon kívül meglehetősen sok irodalmi beszélgetésen és személyes találkozón vettem részt romániai prózáírókkal, költőkkel és kritikusokkal. Ismerőseim közül megemlíthetem [...] Nagy István magyar író, jelenleg a kolozsvári magyar egyetem rektorát, Románia egyik legrégebbi, Erdélyben széles körben ismert proletár irodalmárát (műveit németre, románra stb. is lefordították) [...].³⁰

A különféle irodalmi hallgatóságokkal és írókkal folytatott beszélgetések eredményeként többé-kevésbé alapos képet alkottam a Román Népköztársaság jelenlegi irodalmi életéről, bár – természetesen – nem volt lehetőségem tüzetesebben megismerni egy-egy szerző alkotómunkásságát.

Főbb benyomásaim a következők:

1. Az irodalmi élet – már amennyire a lapok tevékenysége tükrözi – intenzív, sőt viharos. E vonatkozásban a fiatal, progresszív irodalomnak minden lehetősége megvan a fejlődésre és a gyors gyarapodásra – Bukarestben és Kolozsvárott is.

2. A fiatal írók augusztusi, bukaresti tanácskozása – amelyen 200 fő vett részt – és a Román Írószövetség plénuma után elkezdődött a román irodalmi szervezetek munkájában tapasztalt legnagyobb akadálnak, a szektárságnak a felszámolása. Ez szakításhoz vezetett az idősebb irodalmár-nemzedék és a fiatalabb, forradalmi érzelmű írók között. Mihail Sadoveanu³¹ akadémikus megválasztása az Írószövetség elnökévé, az Írószövetség új titkárságának kinevezése, a Mihai Eminescu Írói Főiskola megnyitása (küldöttségünk részt vett ezen az ünnepi

22 A Makszim Gorkij Kör többnyire dilettáns munkásírók gyülekezőhelye volt. 1956 végén Gaál Gábor nevét vette fel.

23 Hornyák József (1920–2005): író, szerkesztő, a kisprózai műfajok művelője. A dokumentumban a keresztneve tévesen Józsa alakban szerepel.

24 Nem sikerült róla adatokat kideríteni.

25 Baconsky, Anatol Eftimie (1925–1977): költő, prózáíró. Igazi európeér, akit sem az 1950-es évek sematizmusa, sem a későbbi nacionalizmus nem fertőzött meg. Előszót írt Illyés Gyula válogatott verseinek román fordítása elé, az ő verseiből pedig Kányádi Sándor fordított magyarra.

26 Az „írógyárat” amerikai és szovjet mintára hozták létre. Nyilván nemcsak azért nevezték el Eminescuról, mert ő a román nemzeti költő, hanem azért is, mert 1950-ben volt születésének századik évfordulója.

27 1949 márciusában kiadott irodalmi almanach: Împreună – Együtt

28 Ahmatova, Anna (1889–1966): orosz költőnő. Pályája elején az akmeistákhoz tartozott. A klasszikus hagyományokat követő misztikus, vallásos költészetét a szovjet irodalompolitika elutasította. 1946-ban, Zoscenkóval együtt tiltott listára került, kizárták az Írószövetségből, hosszú évekig nem publikálhatott.

29 Zoscenko, Mihail M. (1895–1958): regényíró, drámaíró, elbeszélő. Az 1920-as években a Szerapion-testvérek irodalmi kör tagja volt. Szatirikus tárcái, elbeszélései szereztek neki hírnevet. 1946-ban, Ahmatovával együtt kizárják az Írószövetségből, s tagságát 1953-ban kapta csak vissza.

30 A több mint húsz nevet tartalmazó felsorolást elhagytuk.

31 Sadoveanu, Mihail (1880–1961): regényíró, akadémikus. Magas tisztségeket töltött be, volt országgyűlési képviselő, a román Írószövetség elnöke, a Béke-világtanács tagja. 1961-ben Lenin-békedíjat kapott. Rendkívül gazdag életművében leghitelesebben a falu, a parasztság életét ábrázolta.

eseményen), illetve neves írók bevonása a főiskola oktatómunkájába – mindez azt ígéri, hogy megteremtődik az együttműködéshez szükséges légkör az „író-mesterek” jól képzett része és a pályakezdő fiatalság között, valamint, hogy közeledik majd egymáshoz az ingadozó irodalmárok és az Írószövetség demokratikus közössége.

3. A modern román irodalom alapvető érdekei érintik az alkotói módszer problémáját. Ezek: a formalizmus elleni harc (előadásaimon nem egyszer szóba került „a művészet a művészetért” téma, amely a művészeket és a kritikusokat egyaránt foglalkoztatja); a valóság elsajátítása (a *Contemporanul* – Kortárs című lap egyik nem régi szerkesztőségi cikke – a román irodalmi kritika gyengeségéről szólva –, arra mutatott rá, hogy „az irodalmároknak részt kell venniük a nép harcában”, valamint, hogy a kritika nem képes szembeállítani „az irodalom tényeit az élet tényeivel”); harc a sematizmus ellen, a hős absztrakt volta ellen, vagyis, hogy az életet igyekezzenek művészi formában ábrázolni.

4. Az idős és a fiatal progresszív írók útkeresése abból a szükségből fakad, hogy megoldják az alkotói módszer problémáját, miközben – amennyire meg tudom ítélni – a szovjet irodalom vívmányai a szocialista realista módszer helyességéről győzik meg a román írókat. Éppen a szocialista realizmus elsajátítása felé vezető úton merülnek fel a román irodalomban a romantika, a naturalizmus, a pozitív hős, az irodalmi örökség stb. kérdései.

5. Erdélyben – ahol az irodalmi élet csaknem teljes egészében a két meghatározó irodalom, a magyar és a román szomszédsága és szellemi közeledése jegyében zajlik –, rendkívül fontos a nemzetiségi kérdés helyes megoldása. Úgy tűnt – s ezt sok író is megerősítette –, hogy irodalmi körökben a sovinizta tendenciák gyorsan elhalnak, és mind a magyar irodalom, mind a tudomány felvirágzása előtt szabad tér nyílt. Hogy szavamot ne felejtsem, 1945-ben Kolozsváron elsőként hoztak létre két önálló egyetemet, egy magyart és egy román, ami korábban még sosem volt: az osztrák uralom alatt csak magyar volt, az első világháború után csak román, s miután Hitler elszakította Erdélyt, ismét csak magyar.³² Az évtizedek során meggyökeresedett sovinizmusra a Román Népköztársaság új politikája most csapást mért, a népek kibékülése láthatólag sikeresen zajlik.

32 1868-ban Eötvös József indítványozta egy kolozsvári magyar–román–német nyelvű egyetem megalapítását, de az 1872-ben megalapított egyetem végül csak magyar tannyelvű volt. Ezt az intézményt 1919-ben Budapestre, majd 1921-ben Szegedre költöztették. 1919-ben alapították meg a kolozsvári román egyetemet. 1940-ben, a bécsi döntést követően a román egyetemet Nagyszebenbe költöztették, és visszahozták Szegedről a magyart. 1945-ben a román egyetem visszatért Kolozsvárra, a magyar egyetem pedig Szegedre. Ugyanebben az évben a román hatóságok megalapították

Mivel a Román Népköztársaság irodalma soknemzetiségű – szerbül, németül, ukránul és jiddis nyelven is írnak –, a Szovjetunió nemzetiségi irodalmainak helyzete és példája iránt nem csak a magyar, hanem más írók is érdeklődnek. Az országban 44 irodalmi kör van, másfél ezer taggal.

6. A Román Írószövetség munkájának hiányosságai, amelyeket maguk a román irodalmárok is elismernek, a következők. Rendkívül lemaradt a fejlődésben és gyenge a gyermek- és ifjúsági irodalom. Bizalmatlanság a kollektív munkamódszerek iránt, és az ebből eredő „szektáság”. Az alkotómunka elvi kérdéseit szinte egyáltalán nem vitatják meg sem az Írószövetségben, sem a lapokban, sem a kiadókban. Az Írószövetség csak most kezdett hozzá az alkotói szekciók megszervezéséhez. A kritika és az önkritika, mint munkamódszer, még szerfölött népszerűtlen. Nem kielégítő az Írószövetség és a helyi részlegei közötti kapcsolat (a szerb részleggel a Bánságban és másokkal).

7. A szovjet irodalom Romániában széles körben elismert, és a népszerűsítéséért sokat tesznek, különösen a *Cartea Rusă* kiadó révén. Legfőképpen e kiadó munkájának hiányosságai – amelyeket maga a kiadó is elismer –, eredményezik a fordítások alacsony színvonalát. Nagyon elmaradott a kiadványok külsejének kivitelezése is. Szó szerint csak egy-egy kiadványról (például Puskin) mondható el, hogy művészi kivitel szempontjából megállják a helyüket.

III.

Részt vettem küldöttségünk kollektív munkájában is. Kiemelem a Konstanában, a Duna–Fekete-tengeri csatorna építkezésén, Ploieștiben, Bákóban, a sztálinvárosi³³ Szovromtraktor üzemében, a kolozsvári Bolyai Egyetemen és az ottani orosz intézetben, a kolozsvári börtgyárban, több bukaresti és kolozsvári kiállításon tett látogatásunkat.

A Kolozsvárra utazó delegáció koszorút helyezett el a Szovjetunió szabadságáért és függetlenségéért életüket adó tisztjeink és harcosaink emlékművén.

A Román Népköztársaságban tett utam nagyon tanulságos és érdekes volt, és újfent cáfolhatatlanul szemléltette, hogy szocialista Hazánk milyen hatalmas érték a népi demokráciák életében és a nemzetközi béke ügyében.

Meg kell jegyeznem, hogy egy idegen országban, ilyen rövid idő alatt ennyire túlszűfolt munkaprogram lebonyolítása – mint az enyém is, és az egész küldöttség-

ták Kolozsváron a Bolyai magyar egyetemet. A két egyetemet 1959-ben egyesítették Babeș–Bolyai néven; a tanítás nyelve román és magyar volt. A Ceaușescu-rezsim idején a magyar nyelvű oktatást fokozatosan visszaszorították, de nem szüntették meg. A rendszerváltozást követően mozgalom indult a magyar nyelvű Bolyai Egyetem felélesztésére, de az egyetem vezetése még a magyar nyelvű feliratokat is megtiltotta, s az ezt kezdeményező tanárokat eltávolította.

33 Brassóról van szó. Lásd a 13. sz. lábjegyzetet.

gés is – azt eredményezte, hogy összehasonlíthatatlanul kevesebbet nyújtottam romániai hallgatóimnak és barátaimnak, mint amennyit valószínűleg nyújthattam volna. Az ország tanulmányozására pedig elenyészően ke-

vés idő jutott, ezért nem tudtam mélyebben megérteni az összes jelenséget.³⁴

Moszkva, 1950. november 30. *Konsztantyin Fegyin*

2.

Borisz Polevoj³⁵ szovjet író beszámolója romániai útjáról Moszkva, 1959. szeptember 15.

(*Orosz nyelvű gépelt másolat. RGALI, f. 631. op. 26 gy. 2423. l. 1–5.*)

A Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottságának³⁶

Feléssel huszonegy napot töltöttem Romániában, ahová még a felszabadulás 15. évfordulójának ünnepségei előtt sikerült megérkeznünk. Részt vettünk az ünnepségen, az ünnepi nagygyűlésen és felvonuláson, a kormányzati fogadáson, majd a Román Írószövetség által javasolt terv szerint nagy utazást tettünk az országban. Az Írószövetség vezetői udvarias formában már az első beszélgetések során kifejezésre juttatták, hogy neheztelnek a Szovjet Írók Szövetségére, amely – szavaik szerint – „úgy kezeli a román irodalmat és a román írókat, mintha másodrendűek lennének”. A beszélgetések során erre többször visszatértek, és példaként folyton arra a szerencsétlen esetre hivatkoztak, amikor a múlt esztendőben oly hosszú ideig nem tudtunk íróküldöttséget összeállítani és Romániába küldeni, amely küldöttség – mellesleg – mind a mai napig nem érkezett meg. Mivel ismertem a történeteket, amennyire tudtam, igyekeztem megnyugtatni az elvtársakat, bár úgy tűnik, hogy a sértettségük megmaradt.

Valószínűleg ezzel kapcsolatos, hogy a Román Írószövetség, élve a megérkezésünk kínálta lehetőséggel, olyan sűrű programot állított össze részünkre, hogy időnként naponta több előadást is kellett tartani. Beszélgetésen vettünk részt írókkal Bukarestben, Kolozsváron, Sztálinvárosban,³⁷ Tulceaában. Mindenütt rendkívül barátságosan fogadtak bennünket. Mindenütt éreztük a szovjet emberek és a szovjet irodalom iránt megnyilvánuló hatalmas rokonszenvet. Előfordult, hogy az estére

kitűzött írótalálkozók a késő éjszakába nyúltak, és ezekre az összes létező irodalmár és lapszerkesztő eljött.

Amint a kölcsönös beszélgetésekből – amikor is mindkét fél érdeklődött egymás élete és munkája iránt – kiderült, jelenleg a román irodalom nagy, a korábbiakhoz nem fogható fellendülést él át. Az előző évek rejtett és elfojtott küzdelméből a szocialista realizmus hívei kerültek ki győztesen, és ez lehetővé tette, hogy az írók több izgalmas, a felszabadulás napjainak, a Szovjetunióhoz fűződő barátságának és a szocializmus romániai építésének szentelt könyvvel köszöntsék a néphatalom 15. évfordulóját. Van néhány érdekes, ugyanilyen témájú színdarab is. Az egyiket, Mihai Beniuc³⁸ darabját, a Nemzeti Színház előadásában láttuk, és ez alapján megítélhető, hogy a román írók milyen aktívan nyúlnak mai témákhoz.

Ezeket a nagyon őszinte beszélgetéseken sem Dugyincev,³⁹ sem Paszternák⁴⁰ még csak szóba sem került. Érezhető volt, hogy a Román Írószövetség jó kezekben van, és a párt döntően befolyásolja működését, jóllehet magától értetődő, hogy ez a pártvonal némely értelmiségi részéről bizonyos burkolt ellenállásba ütközik.

Utam eredményét összegezve néhány javaslatot szeretnék tenni:

1. A beszélgetések során román barátaink sűrűn panaszkodtak arra, hogy nálunk gyakran egyáltalán nem a legjobb román irodalmi műveket fordítják le, hogy a román könyvek kiadásában ösztönösség tapasztalható. Amikor a kiad-

34 A beszámolóhoz csatolva Fegyin kézírásos levele: „1951. január 8. Tisztelt Mihail Jakovlevics! Román »feljegyzésemet« olvasta A. A. Fagyjev, és a következőket írta róla: »A beszámolóval valóban jól jön majd a Külföldi Bizottságnak: nagyon konkrétan írtál a számkra ismeretlen dolgokról.« Ezért küldöm el hát ezt a »feljegyzést« a Külföldi Bizottságnak. Üdvözlettel: Konsztantyin Fegyin.” A címzett Mihail Jakovlevics Apletyin (1885–1981), aki hosszú évekig a Külföldi Bizottság elnöke volt.

35 Polevoj, Borisz Nyikolajevics (1908–1981): szovjet-orosz író, publicista. Állami díjas, a Szovjet Békealap elnöke. 1962–1981 között a *Junoszty* című lap főszerkesztője.

36 A beszámolót az SZKP KB Kulturális osztályának is megküldték. Ld. RGANYI, f. 5. op. 36. gy. 94. l. 116–120.

37 Lásd a 13. sz. lábjegyzetet.

38 Beniuc, Mihai (1907–1988): költő, műfordító, kritikus, akadémikus. 1965-ig a Romániai Írók Szövetségének elnöke. Egy időben országgyűlési képviselő, majd a bukaresti egyetem pszichológia professzora volt.

39 Dugyincev, Vlagyimir Dmitrijevics (1918–1998): orosz író. 1959-ben megjelent Povesztyi i raszkázi, valamint az 1960-as *Újévi mesék* című kötete után gyakorlatilag betiltották. *Fehérruhások* című regénye 1987-ben, harmincévi várankozás után jelent meg.

40 Paszternák Doktor Zsivago című, a szovjet hivatalos irodalompolitika által károsnak minősített regénye 1957-ben, a szovjet kommunista párt engedélye nélkül jelent meg Olaszországban. 1958-ban Paszternák nyílt levélben mondott le a neki ítélt, és át nem vett Nobel-díjról.

ványok sorsáról döntenek, a lapok és a kiadók olykor a fordítók egyéni ízlésének foglyává válnak, akik egyik-másik könyv esetében nem veszik tekintetbe a román véleményt. Ehhez kapcsolódóan a felszabadulás évfordulójára kiadott és már társadalmi elismerésben részesült következő könyvekre szeretném felhívni a figyelmet: a) Mihai Beniuc *Bo-ro-tva-é-len* című regénye művészi és a párt szemszögéből ábrázolja Romániát a háború éveiben, 1944-ig. b) E. Galan⁴¹ *Baragán* című regénye a kollektív gazdálkodásért vívott küzdelmet mutatja be a román falvakban. c) Marin Preda⁴² *Merészség* című elbeszélése egy szegényparaszt lelki átalakulásának folyamatát beszéli el, aki fokozatosan érik meg és jut el oda, hogy harcoljon a hitleristák ellen. d) F. Munteanu⁴³ *A szobrok sohasem nevetnek* című regénye arról szól, hogy a keleti fronton zajló események hatására a dolgozó tömegek a kommunisták vezetésével miként szállnak harcba a reakció ellen, és a hatalmat kezükbe véve, a reakció ellenállását megtörve, hogyan látnak hozzá országuk újjáépítéséhez. e) Szemlér Ferenc⁴⁴ magyar nyelven alkotó román író⁴⁵ *Napforduló* című regénye arról a belső segítségéről szól, amelyet a román nép haladó része a kommunisták vezetésével a szovjet hadseregnek nyújtott. A novellák közül figyelmet érdemel A. Mihale⁴⁶ *Félelmes éjszakák* című kötetének új kiadása, amelyben új elbeszélések is vannak, s amelyeket érdemes volna lefordítani nálunk is.

2. A román írók vezetése fölvetette azt a gondolatot, hogy más tudományok, például az orvostudomány, az építészet és a történettudomány képviselőinek példáját követve Bukarestben szervezzünk szovjet–román írótalálkozót, és vitassuk meg a román és a szovjet irodalom legégetőbb problémáit. Azt mondták nekünk, hogy a más foglalkozási ágak értelmiségének szervezett hasonló jellegű találkozók fölkeltek a társadalom érdeklődését és nagyon gyümölcsözőek voltak. Ez a javaslat a bukaresti szovjet nagykövetség azon felelős munkatársainak szájából is elhangzott, akik kapcsolatban vannak a kulturális élet képviselőivel.

3. Különbőféle személyek részéről – azon írók és újságírók részéről, akikkel a Scinteia, a helyi irodalmi lap és a România Populară című folyóirat szerkesztőségében találkoztam – némi sértődöttséget tapasztaltam amiatt, hogy a szovjet sajtóban keveset és kurtán írnak Romániáról. A Scinteia vezető munkatársai félig viccesen mondták nekem, hogy Romániában sok komoly ember van, akik naponta nagyítóval figyelik a szovjet lapok hasábjait, és

kiábrándultan arról számolnak be, hogy Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország újfent kedvező színben tűnik föl, Romániát viszont elintézik egy rövidke megjegyzéssel. „Lehet, hogy ez azért van, mert az elvtársaik nyugodtak felőlünk, tudják, hogy a vezetés erős kezekben van, és nálunk nem következhetnek be a magyarországi események?” – mondta viccesen az egyik felelős újságíró. Nyilvánvaló volt, hogy ez a legfájóbb kérdés, s úgy vélem, a sajtót és különösen az irodalmi lapokat és folyóiratokat irányító szerveknek ezt nem szabad félvállról venniük.

4. Romániában a művészet nagyon magas színvonalú; muzikális ország, érti az előadóművészet lelkét, és hangversenytermeiben a legjobb modern zenészek és énekesek lépnek fel. Ezért nagy fájdalommal veszik tudomásul, hogy Kulturális Minisztériumunk főként népi kórusokat és balalajka együtteseket küld hozzájuk, nem pedig virtuózokat és kiemelkedő színházi és balett társulatainkat. Úgy gondolom, hogy ezt az igényt is figyelembe kell venni. A követségen dolgozó elvtársak is tudnak erről a sérelemtől, és csatlakoznak ehhez a kéréshez.

5. Végezetül: úgy vélem, komoly figyelmet érdemel az a kérdés, hogy engedélyezzék-e szovjet emberek magánútjait Romániába. Minthogy a Romániával határos területeken élő szovjet moldáviaiaknak, meg az ukránoknak is sok rokonuk van ott, az oda utazó emberáradatot szemlátomást nem elég gondosan szűrjük meg. Bukaresti tartózkodásunk idején például, hűgát meglátogatni oda érkezett egy bizonyos Rozenberg⁴⁷ is, aki irodalmi fordítónak mondta magát. Már nem első ízben járt ott, és irodalmi körökben – mint szerencselovag és spekuláns – a legrosszabb hírnévnek örvend. Legutóbbi útja alkalmával a következő műsorszámmal rukkolt ki: Zil hűtőszekrényeket és még valamilyen háztartási eszközt hozott magával, és amikor a román vám ezeket az árukat feltartóztatta, azt állította, hogy a Szovjet Írók Szövetsége személyes ajándékát viszi Mihai Beniucnak, a román írók főtitkárának. A rakományt átengedték, majd ez a fickó pimaszul megjelent Beniucnál, s felkínálta neki a hűtőszekrényt hatezer lejért, vagyis háromszoros áron. Ez a példa, mint megtudtuk, nem az egyetlen. Úgy vélem, hogy szigorúbban kell őrizni a román határt az átjáró szélhámosoktól, mert cselekedeteik szégyent hoznak a szovjet emberekre.

1959. szeptember 15.

Borisz Polevoj

41 Galan, Emil Valeriu (1921–1995): román író, publicista. Műveiben a parasztság életét ábrázolja.

42 Preda, Marin (1922–1980): román író, főleg a parasztság sorsát ábrázolta. Legjelentősebb műve *A Moromete család* című regénye.

43 Munteanu, Francisc (1924–1993): író, filmrendező. *Marosmenti város* című regénye 1954-ben azzal keltett visszhangot, hogy szakított a sematikus ábrázolással.

44 Szemlér Ferenc (1906–1978): költő, író, műfordító, kritikus. Vezető szerepet játszott a romániai magyar irodalomban. Az Igaz Szó

szerkesztője, a Román Írószövetség titkára. Úgy gondolta, hogy a romániai magyarság a baloldali fordulatnak köszönheti megmaradását, ezért 1945 után támogatta a kommunistákat.

45 Sic!

46 Mihale, Aurel (1922–1985): író. Nevét a román falu szocialista átalakulását bemutató sematikus elbeszélései tették ismertté. Egy ideig a Román Írószövetség titkára volt.

47 Kiletét nem sikerült azonosítani.

3.

Sz. A. Dangulov⁴⁸ szovjet író beszámolója romániai útjáról

Moszkva, 1964. július 16.

(Orosz nyelvű gépelt másolat. RGALI, f. 631. op. 26. gy. 2485. l. 2–13.)

Néhány megjegyzés romániai utamról

1. Külső jegyek alapján a Szovjetunióhoz fűződő viszonyban végbemenő változásokat nehéz észrevenni. A boltokban még mindig sok szovjet áru kapható: televíziók, fényképezőgépek, órák, illatszerek. A könyvesboltokban vannak szovjet könyvek. A sajtóban hébe-hóba még felbukkan valami a Szovjetunió életéről. Bukarestben még mindig működik az orosz–román kapcsolatok történetének múzeuma, és a román főváros központjában egy hatalmas hirdetőtábla invitál a múzeum meglátogatására. A maguk nemében azonban, mindezek csak maradék jelenségek.

2. Románia húszéves évfordulója megünneplésére készül; húsz esztendeje, hogy a szovjet hadsereg felszabadította az országot. A román sajtó egyik hasábot a másik után szenteli a húszéves évfordulónak, azonban egy sort sem találunk arról, hogy az ország a szovjet csapatok győzelme eredményeképpen szabadult fel. Ellenkezőleg, a sajtó minden eszközzel azt az igazságot⁴⁹ sugallja az olvasónak, hogy Románia saját magát szabadította fel. Ezt az igazságot nem könnyű bebizonyítani. Szemtanúja voltam, hogy milyen nehéz helyzetbe kerültek azok az írók, akik munkásságukat háborús témának szentelték. Aurel Mihale egy nagy regényt gondolt ki Romániáról és a román hadsereg sorsáról az elmúlt háborúban. Ennek az eposziának az első kötetét már ki is adták (*A román hadsereg Sztálingrádnál*), de most abbahagyta a munkát és kijelentette: nem tudja, az új körülmények között miként folytathatja majd. Miután lemondott a regény folytatásáról, Mihale elbeszélések írására váltott át, s természetesen mindegyiket a román hadsereg győzelmeinek szentelte, ugyanakkor úgy építette fel őket, hogy a szovjet hadsereg változatlanul ott van a háttérben. A Marin Predával, a Mihalénál összehasonlíthatatlanul jelentősebb alkotóval folytatott beszélgetésem ugyanerről tanúskodik.

3. Két gyarat, két kolhoz és egy borászati szovhoz mutattak meg nekem. Miután megismerkedtem a vállalatokkal, majd kint jártam a földeken, bevallom, azt gondoltam,

48 Dangulov, Szavva A. (1912–1989): szovjet író, diplomata. A második világháborút követően három évig a szovjet nagykövetség sajtóattaséja Bukarestben. 1968–1988 között az idegen nyelveken – magyarul is – megjelenő Szovjet Irodalom című folyóirat moszkvai főszerkesztője. Fő műve *Diplomaták* című regénye.

49 Dangulov elfelejtette az igazság szót idézőjelbe tenni, hiszen a sajtó éppen hogy hazugságot terjesztett.

hogy utam szervezői ezeket az objektumokat a szovjet–román gazdasági együttműködés fennkölt ideájából kiindulva választották. Másfélezer kilométert utaztam az országban és láttam, hogy ez a két üzem milyen jótékony hatással van a román mezőgazdaság rendszerére. Hogy az utóbbi években Románia jó termést takarított be termőföldjein – melleleg, idén is kitűnő termésre számítanak –, az főként ennek a két vállalatnak köszönhető, többek között a năvodari műtrágyagyárnak, amelynek a megépítése nagyrészt megoldotta Románia műtrágya-ellátási problémáit. Úgy tűnt, hogy utam szervezői nem csak azért mutatták meg nekem éppen ezt a két vállalatot, mert annyira jótékony hatással vannak a román mezőgazdaságra, hanem azért is, mert mindkét üzemet a szovjet állam hathatós részvételével alapították és állították üzembe, működésük pedig a hatékony szovjet–román gazdasági együttműködés élő példája. Ellenben, amikor a năvodari üzemben ezt el akartam mondani, az engem kísérő mérnökök lesütötték szemüket, mivel – erről később meggyőződhettem –, ez a vélemény ellentmond a hivatalos nézőpontnak, és az ebbe a témába vágó beszélgetések manapság nem ildomosak Romániában.

4. Többször is hallottam Romániában, hogy az ARLUS, mely a maga idejében majdhogynem az ország legnépesebb társadalmi szervezete volt, lényegében megszüntette tevékenységét. Az ARLUS központi tanácsának funkciói protokolláris teendőkre korlátozódnak: a szovjet kultúra Romániába érkező képviselőinek fogadása, ajándéktárgyak cseréje, időnként kölcsönös szónoklatok. Ami a szovjet–román barátság elvének propagálását illeti a tömegek körében – ez lényegében véve megszűnt. Az ARLUS vidéki részlegei gyakorlatilag még a nagyvárosokban is megszűntek. Amikor Brassóban, Konstantában és Ploieștiben jártam, az ARLUS helyi részlegei meglátogatásának kérdése még csak fel sem merült. Annak idején a szovjet–román barátság három hatalmas fészket zárták be: a Gorkij Orosz Nyelvi és Irodalmi Pedagógiai Intézetet, a Szovjet–Román Kutatóintézetet és a Cartea Rusă könyvkiadót. Néhány hónapja gyakorlatilag már nem működik az ARLUS nagy könyvtára, amely lényegében véve minden orosz témájú kutatásokkal professzionálisan foglalkozó ember központja, gyülekező helye volt. Ugyanakkor semmi sem szemlélteti jobban azt a rendkívül kényes helyzetet, amelybe manapság az ARLUS került, mint a lapja, a Veac Nou. Az ARLUS részlegei bezá-

rásának ráadásaként, a Veac Nou szerkesztőségének bejárása több mint demonstratív cselekedet lenne. A román vezetés kénytelen eltérni ennek a lapnak a fizikai létét. Bármennyire is paradox, a szovjet–román barátság elvének propagálására hivatott lap, nem hogy nem propagálja azokat, hanem lényegében harcol ellenük. A szovjet szerzők cikkeit könyörtelenül meghúzzák. A cikkekből kidobálnak mindent, ami a szovjet hadseregnek Románia felszabadításában, a szovjet államnak Románia iparosításában játszott szerepére vonatkozik. Ahogy nekem elmesélték, hasonló műveleten esett át a szovjet zeneszerzőknek a Veac Nou számára írott cikke is. A Veac Nou szerkesztőségében ezt tették az én cikkemmel is, jóllehet, ismerve a zeneszerzők keserű tapasztalatát, előre figyelmeztettem a szerkesztőséget, hogy ne tegyék ezt.

5. A román vezetés mostani kurzusával kapcsolatban sajátos helyzet alakult ki a Román Írószövetségben is. Az Írószövetség élén továbbra is Mihai Beniuc áll. Családi problémái (a felesége beteg) és érezhető fáradtsága ellenére, Beniuc továbbra is kezében tartja az Írószövetség összes gyakorlati ügyét, és mindent egybevetve tevékeny alkotómunkát végez. (Egyik verseskötete közvetlenül megjelenés előtt, a másik nyomdai szedés előtt áll). Viszont Beniuc mellett van két fiatal titkár, akik a gyakorlati teendőket intézik: Ion Brad⁵⁰ és Simion Pop.⁵¹ Mindent egybevetve: mindkét titkárnak az a feladata, hogy az Írószövetségben a román vezetés irányvonalát pontosan megvalósítsa. Ezzel, természetesen Beniuc is tisztában van, legalábbis külsőleg úgy viselkedik, hogy minden lépése a titkárok vagy valamelyik alelnök látómezejébe essen. Háromszor találkoztunk Beniucal, de mindig egy harmadik személy jelenlétében: először Ioan Brad, másodsor Mihale, harmadszor Galan jelenlétében. Egyébként az összes rendezvény, amelyet ma az Írószövetség szervez, az új irányvonal szellemével és betűjével teljes összhangban zajlik. Az Eminescu Fesztiválon a külföldiek beszédeinek sorát az albán küldött nyitotta meg, és másnap a Szovjetunió képviselője zárta; mellesleg, delegátusunk után még egy következett: az uruguay-i. Ez volt a sorrend az Eminescu tiszteletére szervezett költőfesztiválon is. Amikor a külföldi küldötteket egy valaki kellett, hogy képviselje, az mindig a francia delegátus volt (beszéd Eminescu sírjánál, beszéd Ipoteștiben, Eminescu szülőfalujában, ahová a küldöttek elutaztak). Egyébként ezt a rendet váratlanul felborította M. Dugyin⁵² szovjet költő, aki közölte, hogy Puskin sírjáról egy marék földet hozott Eminescu

sírjára. Az ünnepek szervezői szót kellett, hogy adjanak a szovjet költőnek, ellenben beszédét a román sajtó nem közölte. Eddig Beniuc politikája az egyensúlyozás politikája volt. Van alapom feltenni, hogy az alkotó értelmiség gyűlésein, amelyeket a román vezetés új kurzusához kapcsolódóan szerveztek, Beniuc is mondott beszédet. Hogy ebben az új minőségében milyen messzire megy majd el, megmutatja a jövő, sőt, lehet, hogy már a közeljövő.

6. Romániához fűződő kapcsolatainkra nagyon jellemző az a helyzet, amelybe azok a szovjet nők kerültek, akik román férfiak feleségei. Az elmúlt egy–másfél évben végrehajtott könyörtelen romániai tisztogatás eredményeként elsősorban a szovjet nőket bocsátották el. Már magában ez rendkívül nehéz helyzetbe hozta őket. Ezután azt követelték tőlük, hogy változtassák meg állampolgárságukat, sok esetben pedig azt is, hogy újból érvényesítsék házasságukat (a Szovjetunióban kötött házasságokat érvénytelennek nyilvánították). A jelenlegi helyzetet jól szemlélteti a következő tény is. Mielőtt elutaztam Romániából, beszélgettem egy szovjet nővel, a román filmipar egyik felelős munkatársának a feleségével, aki végül kénytelen volt elhagyni az országot. Mi késztette erre a döntésre? Az első tényező: azt követelték tőle, hogy változtassa meg az állampolgárságát. Ezt elutasította. A második tényező: házasságkötését tíz évvel ezelőtt a Szovjetunióban vették nyilvántartásba, egy esztendőre rá megszületett a kislánya, aki most körülbelül kilenc éves. Mindezek ellenére azt követelték tőle, hogy újból érvényesítse házasságát. A harmadik tényező: a család új lakást kapott. Az egész család, többek között a kilencéves kislány – aki román állampolgár – bejelentkezését egy szempillantás alatt elintézték. A szovjet nő bejelentkezése hónapokig húzódott, és lényegében az emberi méltóságot mélyen sértő procedúrává vált. A negyedik tényező: férje úgy döntött, hogy felvételizik a legfelső pártiskolába. Másfél évig készült felvételi vizsgáira, majd kitűnően is vizsgázott, de mégsem vették fel. A kerületi pártbizottságon közölték vele: „Orosz a feleséged”. A férj felháborodott és elment a Központi Bizottságba. Az ott kapott válasz csak a formáját tekintve volt más. Az ötödik tényező: nem sokkal a *Viata Economică*⁵³ című lap elhíresült cikkének publikálása után Romániában az a híresztelés terjedt el, hogy a két ország közötti kapcsolatok annyira kiéleződhetnek, hogy a szovjet állampolgárokat ki fogják utasítani, miközben román állampolgároknak számító gyermekeik az országban maradnak. A nő

50 Brad, Ion (1929): költő, író. 1962-től az Írószövetség titkára. Témáit a munkásság és a parasztság életéből merítette.

51 Pop, Simion (1941): költő, kritikus, esszéíró. Főművét a román avantgarde költészetéről írta. A fentebb említett Eminescu Írói Főiskolán tanult. Az 1990-es évek elején Románia budapesti nagykövete volt.

52 Dugyin, M. A. (1916–1993): szovjet-orosz költő, prózaíró, fordító. A második világháború idején haditudósítói munkát végzett. Számos kötete jelent meg. Költészetét egyidejűleg jellemzi az intimitás és a politikai elkötelezettség.

53 Az orosz eredetiben: *Ekonomicseszka* Zsizny.

úgy döntött, hogy fogja leányát, és elhagyja Romániát, s e közben olyan állapotban volt, hogy már semmilyen rábeszélés nem hatott rá. Lényegében szovjet nők százai vannak ilyen helyzetben Romániában.

7. Hogyan viszonyulnak a Szovjetunióhoz a mai román társadalom különféle körei? Csaknem húsz esztendőn át a román népet a szovjet állam iránti barátság szellemében nevelték. A barátság eszméje annál inkább hatékony volt, mivel a nép jólétének növekedésére támaszkodott. A román politika új irányvonalára a nép széles rétegei úgy tekintenek, mint amelyik éppen azzal a vonallal áll szemben, amelyik a jólét növekedéséhez segítette a népet. A propaganda összes mesterkedése sem tudta meggyőzni a románokat ennek ellenkezőjéről. A nép nem érti ezt az irányvonalat. Sőt, a nép hangulatában érződik bizonyos mérvű tiltakozás is az új kurzus ellen. Ez a hangulat különösen a román társadalom azon köreiben erős, amelyek viszonylag függetlenek a jelenlegi román konjunktúrától; mindenképp előtt tekintélyes tudósokról van szó. Beszélgettem Iorgu Iordan⁵⁴ akadémikussal, Alexandru Rosettivel,⁵⁵ Victor Eftimiuv,⁵⁶ Ștefan Nicolauval,⁵⁷ akiket még egy korábbi romániai munka során ismertem meg, mint az ARLUS aktív munkatársait. Többségük ma is a korábbi nézeteit vallja, és ahogy én láttam, nincs szándékukban megtagadni őket. Természetesen, Romániában vannak olyan elemek, akik ma nyíltan fellépnek a szovjet állammal való barátság ellen. Kik ezek? Mindenekelőtt a nagy- és a kiscgazdák, akik a társadalmi forradalom következtében elveszítették tulajdonukat, és akik most arról ábrándoznak, hogy visszakapják azt. Ezek az egykori falusi kulákok, városi kereskedők és kézművesek. Jellemző, hogy a Viața Economică elhíresült cikkét követően követelni kezdték a kolhozok feloszlását, s makacsul az a szóbeszéd járta, hogy a kereskedőknek visszaadják boltjaikat és kis üzleteiket, az

orvosoknak pedig magánpraxisukat. Egészeben véve, ami a Szovjetunió elleni nyílt támadásokat illeti, ezek a nagy- és kiscgazdák sajátos szövetségeseiket találtak olyanok személyében, mint N. Moraru⁵⁸ és M. Novicov,⁵⁹ akik most, igyekezték korábbi „bűneiket” leimádkozni – egyik is, másik is a Szovjetunióról szóló számos cikk szerzője –, lelkiismeretlenül rágalmazzák a Szovjetuniót. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy ne értékeljük túl a mai romániai szovjetellenes elemek valós erejét és tömegekre kifejtett hatását, és tegyünk meg mindent annak érdekében, hogy a nép körében megóvjuk a Szovjetunió iránti rokonszenvet. Erre valószínűleg számos lehetőségünk van.

8. A román vezetés mostani irányvonala azért is határozottabban nyilvánulhatott meg, mert bizonyos politikai és gazdasági jellegű tényezőkkel járt együtt. E kurzus megvalósítását a nacionalista érzelmek észrevehető megerősödése kísérte. Az összes állami-politikai szempontból fontos román intézményből kirúgták a nem románokat; a soknemzetiségű román államban, ahol a lakosság óriási hányadát magyarok, németek, oroszok és más nemzetiségűek alkotják, ez különösen szembeszökő volt. A tisztogatást az oroszokkal kezdték, és ennek következtében olyan személyek találtak magukat pályán kívül, akiknek közismertek voltak a köztársaság előtti érdemeik (például Fjodor Rucyenko,⁶⁰ aki több évig volt a doftanai börtön⁶¹ foglya, s aki az első években Jugoszláviában és Kínában volt nagykövet), de azután más nemzetiségek képviselőire is áterjedt. A régi múltra visszatekintő, a magyar nemzeti kultúra kialakulásában jelentős szerepet játszott kolozsvári magyar egyetem bezárása, ennek a folyamatnak egyik láncszeme. A tisztogatást, amely több-kevesebb erővel a mai napig tombol (a kormány egyik legutóbbi intézkedéseként elbocsátották az oroszokat a külügyminisztériumból), különféle évfordulóknak és személyeknek szentelt,

54 Iordan, Iorgu (1888–1986): nyelvész, filológus, diplomata, akadémikus. 1949–1962 között az immár az ő nevét viselő Nyelvészeti Intézet igazgatója volt.

55 Rosetti, Alexandru (1895–1990): nyelvész, pedagógus, akadémikus. Iskolateremtő nyelvtörténész. Jelenleg a Nyelvészeti Intézet az ő és Iordan Iorgu nevét viseli.

56 Eftimiu, Victor (1889–1972): író, költő, színházigazgató, akadémikus. Budapesten is élt.

57 Valószínűleg Nicolau, Ștefan (1896–1967) akadémikus orvosprofesszorról van szó.

58 Moraru, Nicolae (1912–?): irodalomkritikus, dramaturg, prózaíró. 1934-ben illegális politikai tevékenysége miatt letartóztatták, és 1944-ig börtönökben raboskodott. A második világháború után a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága Propaganda Osztályának helyettes vezetője (1946–1948), az Újságírók Szövetségének elnöke (1947), a Művészeti Minisztérium főtitkára (1948–1950), tanszékvezető egyetemi tanár a Bukaresti Művészeti Intézetek Esztétika Tanszékén (1948–1968), a Viata Romaneasca című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, majd ugyanott főszerkesztő (1948–1953). Főszerkesztője minden külföldnek szóló román sajtókiadványnak (1950–1980). Irodalomkritikai köteteket, útirajzokat,

novelláskötetet, regényt közölt. 1951-ben Aurel Barangaval színpadi művet írt *A nép nevében* címmel. Állami Díjas (1952).

59 Novicov, Mihai (1914–?): irodalomkritikus, prózaíró. Odesszában született, Iași-ban matematika szakon végzett. Kommunista tevékenységért 1934–1944 között légerekben és börtönökben tartották fogva. 1944 után fontos vezetői megbízatásokat kapott különböző lapoknál, egyesületeknél. A Román Írók Szövetségének titkára (1949–1953), a Mihai Eminescu Írói Főiskola igazgatója (1950–1951), a Makszim Gorkij Intézet Orosz Irodalomtörténeti Tanszékének vezetője (1949–1962), illetve 1958-tól az intézet rektora, a Bukaresti Egyetem Szlavisztikai Karán tanszékvezető egyetemi tanár, a Dosztojevskij Nemzetközi Egyesület alelnöke (1971–1977). Orosz és szovjet írók műveire írt előszavakat, monográfiát írt Solohovról (1977). Műveire a dogmatizmus nyomta rá bélyegét, kötetei elsősorban ideológiai megrendeléseknek tettek eleget. Emlékirat jellegű *Doftanai történetek* című könyve magyarul is megjelent.

60 Valószínűleg a román átírás szerinti Teodor Rudenkőről van szó. Életrajzi adatait nem sikerült kideríteni.

61 Hírhdet börtön Cimpina közelében. A román kommunista mitikus helye, mivel 1944 előtt számos kommunista, többek között Gheorghiu-Dej, Ceausescu raboskodott itt.

eddig soha nem látott mennyiségű könyv kiadása és film bemutatása kíséri, amelyek a román történelmet durván meghamisítják, és nem ritkán sovinizta szemszögből tállják. Lényegében Románia gazdasági sikerei is ezt a célt hivatottak szolgálni. Azt sugallják a népnek, hogy Románia egyedül érte el sikereit, és ebben nagy és kis szomszédai, mindenekelőtt a Szovjetunió, nemcsak, hogy nem segítettek neki, hanem, amikor Romániát „agrárfüggő” ország szintjére próbálták meg lesüllyeszteni, gyakran még akadályozták is. Ha tettek is valamit, azt szigorúan csak önző célokból. Számptalan formában gúnyolódnak azon a véleményen, hogy a Szovjetunió önzetlenül segített Romániának. Érdekes beszélgetést folytattam a návodari vegyipari kombinát román mérnökeivel. Megkérdeztem a mérnököket, hogy a kombinát felépítése milyen mértékben járul hozzá a román termőföldek trágyázási problémáinak megoldásához. Azt válaszolták, hogy a kombinát létrehozása után Románia döntő lépést tett e cél megvalósítása felé vezető úton. „Ki építette a kombinátot?” – kérdeztem. A válasz: „Szovjet mérnökök”. „Honnan kapja a nyersanyagot a kombinát?” Válaszuk: „A Szovjetunióból, a Kola-félszigetről”. Akkor a mérnököknek a következő megjegyzést tettem: „Ha a Szovjetunió mezőgazdaságának ma is első számú problémája a vegyi eljárások alkalmazása, és mégis segített Romániának felépíteni a kombinátot, segített megoldani a trágyázás problémáját, és még a Kola-félszigetről kitermelt nyersanyaggal is ellátja a kombinátot, milyen egyéb példa kell még, hogy önzetlenségét bizonyítsa”? A mérnökök kénytelenek voltak egyet érteni, hogy ez csakugyan így van, de ami a kis emberek számára nyilvánvaló, azt a vezetés lábbal tiporja.

9. Az Eminescu jubileumára összegyűlt külföldi irodalmárok kíváncsian figyelték a Romániában zajló dolgokat, s gyakran kérdezték egymástól: „Kihez igazodik ma Románia, hová tart az ország?”. A külső jelek ellentmondásosnak látszanak: Románia álláspontja több mint barátságatlan a Szovjetunió és a népi demokratikus országok iránt, Jugoszláviával barátkozik, és nem titkolja Kína és Albánia iránti rokonszenvét. Nemcsak a gazdasági, hanem a kulturális, sőt a szellemi kapcsolatok is jelentős mértékben fejlődnek az Egyesült Államokkal, Nagy-Britanniával és különösen Franciaországgal. Milyen következtetést lehet mindebből levonni? Hogyan is alakulnak valójában Románia kapcsolatai a fentebb említett országokkal, mondhatjuk-e, hogy Románia ezen országok felé tájékozódik? Mindenki, akivel beszéltem Romániában – főként az értelmiségiek –, hangsúlyozta, hogy neki rendkívül ellenszenves a kínai ve-

zetés politikája az egymás mellett élés, a háború és a béke kérdésében. Még az olyanok is, mint N. Moraru, akik mindenfelé azt hangoztatták, hogy mennyire helyes a román vezetés irányvonala, kijelentette: Románia nem ért egyet Kínával a Szovjetunióval folytatott vitájának főbb pontjaiban. Ellenben, ugyanaz a Moraru, aki kijentette, hogy nem ért egyet Kínával, érzelmileg nem a Szovjetunió, hanem Kína oldalán állt. Ez jellemző. Látható, hogy a szovjet–román kapcsolatok jelenlegi feszült pillanatában, taktikai megfontolásokból Románia Kína támogatását keresi, miközben meglehetősen óvatosan viselkedik, s nem kockáztatja meg, hogy véleményt nyilvánítson a szovjet–kínai nézeteltérésben. Kína oldalára állni azt jelenti, hogy konfliktusba kerül saját népével, többek között az értelmiségével is. Ha kinyilvánítja egyet nem értését Kínával, ez azt jelenti, hogy lemond a taktikázás lehetőségéről.

Éppen akkor voltam Romániában, amikor a román vezetés Temesváron találkozott Broz Titóval. A találkozó élénk érdeklődést keltett a román társadalom különféle köreiből. Némelyek azt bizonygatták, hogy Tito missziója – csakúgy mint Dej⁶² jugoszláviai útja idején is – Románia és a Nyugat közötti közvetítő misszió, miközben Tito válaszlépései annál is inkább magabiztosabbak lettek, hogy Románia a jugoszláv útra lépett. Mások éppen ellenkezőleg, nem cáfolva, hogy Tito közvetítő szerepet tölt be, azt bizonygatták, hogy ez Románia és a Szovjetunió közötti közvetítés, ugyanis Tito most tért vissza a Szovjetunióból. Megjegyzendő: a teljes lakosság üdvözlö a kapcsolatok javulását Jugoszláviával, de jelenleg a román közvéleményt azon egyszerű oknál fogva óvatosságra inti, hogy ez a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatok megromlásával járt együtt. Nehéz megmondani, hogy ez a gyanú mennyire megalapozott, de a politika kísértésébe nem esett emberek ezt a két mozzanatot összekötik.

Egyébként, Románia és a Nyugat kapcsolatainak javulását – ami megfigyelhető volt már Dej jugoszláviai útja előtt is, s meglehet, hogy semmi köze hozzá – a nép mégis ezzel az úttal hozza kapcsolatba. Így vagy úgy, de Romániának a nyugati kapcsolatok javítására irányuló erőfeszítései egyre kézzelfoghatóbbak. Nyilvánvaló, hogy a dolog nem fog új kereskedelmi és kulturális megállapodásokra korlátozódni. Sokat tesznek azért, hogy Európából az országba vonzzák a turisták tömegeit. Egy hetet töltöttem Mamaiában, a Fekete-tengeri román tengerparti üdülőhelyen, Konsanța mellett. A fürdőhely tele van nyugati turistákkal. Egy olyan hotelben laktam, amelyben főként skandináv országokból érkezett turisták voltak. Ugyanebből az elvből kiindulva (nyelvi közösség) népesítettek be Mamaiában tizenöt másik szállodát. Hogy a turisták beáramlását ösztönözze, Románia kedvezményes árfolyamot állapított meg,

62 Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901–1965): kommunista államférfi. 1945-ben a Kommunista Párt főtitkára. Miniszterelnök és az Államtanács elnöke is volt. Az ő vezetésével jutottak hatalomra a román kommunisták 1945–1947 között. Hírhedt volt a személyi kultusza miatt.

és jelentős mértékben megkönnyítette a beutazást az országba. (A beutazóvizumot közvetlenül a határon is el lehet intézni.) Egyébként Konstanța mellett egy hatalmas nemzetközi repülőtér is üzemelni kezdett, és így módon Románia Fekete-tengeri partvidéke és a legfontosabb központok között közvetlen kapcsolat létesült.

Mindenki, akivel csak beszéltem Romániában, többek között azok is, akiket nyilvánvalóan felülről ösztökölték, hogy beszéljenek velem, (Moraru, Stancu⁶³) ál-

talában amiatt aggódnak, hogy a Szovjetunió hogyan fog viszonyulni ehhez az új román politikához. Úgy vélem, hogy ez a probléma komolyan nyugtalanítja a román vezetést. Romániában lehetetlenség nem érteni, hogy az utóbbi években kezdett új kurzus az ország érdekeinek, gazdasági, földrajzi és minden egyéb érdekének figyelembevételével folyik.

Sz. Dangulov

4.

Jelentés Papp Ferenc⁶⁴ erdélyi magyar író szovjetunióbeli látogatásáról

Moszkva, 1970. október 12.

(Orosz nyelvű gépelt eredeti. RGALI, f. 631. op. 27. gy. 906. l. 1–4.)

Jelentés az 1970. szeptember 23 – október 2. között a Szovjetunióban járt Papp Ferenc román⁶⁵ íróval végzett munkáról

Papp Ferenc ismert romániai, magyar nyelven alkotó prózaíró. A Szovjetunióban *A gyökerek alatt* című kisregénye jelent meg oroszul (Inosztrannaja Lityeratura, 1966. 9. sz.). Marosvásárhelyen él, ahol a magyarul megjelenő Igaz Szó című lap prózarovatának vezetője. Korábban pilóta volt, részt vett a második világháborúban. 1945-től 1947-ig hadifogoly volt egy Donyec-medencei táborban. Elmondása szerint az elmúlt húsz esztendőben egyszer sem járt külföldön, de nem azért, mert nem engedték, hanem, mert nem akart utazni. Első külföldi útja a Szovjetunióba vezetett. A Román Írószövetség kiküldöttjeként érkezett.

Papp Ferenc többször szóba hozta hadifogságának idejét. Elmondta, hogy az oroszok emberségesen bántak a foglyokkal (például a falu szovjet lakosságának nem volt kenyere, de a foglyok minden nap kaptak stb.), és kiemelte, hogy nem vált a szovjet nép és a Szovjetunió ellenségévé. Elmondása szerint, mindig érdeklődéssel és figyelemmel kísérte a szovjet nép háború utáni sikereit az ország helyreállításában, és a kommunizmus építésében elért vívmányokat. Foglalkozott az orosz klasszikusokkal, és olvasta a szovjet szerzők összes magyarul megjelent művét.

Papp Ferenc két városba, Moszkvába és Leningrádba látogatott el. A rövid időre hivatkozva – tíz napra jött a Szovjetunióba –, lemondott arról, hogy más városokba is elutazzon.

A román írónak⁶⁶ látogatást szerveztünk a Progressz kiadóba, az Inosztrannaja Lityeratura, a Voproszi Lityeraturi, és a (francia nyelvű) Proizvegyenyija i Mnyenyija⁶⁷ című lapok szerkesztőségébe. E találkozók során Papp Ferenc állandóan felvetette az erdélyi irodalom problémáját Romániában, arról beszélt, hogy Románia legjelentősebb magyarul alkotó prózaíróinak, többek között Sütő Andrásnak, Bálint Tibornak és másoknak a műveit le kellene fordítani oroszra. Elégedettségének adott hangot amiatt, hogy a moszkvai hungarológusok és román kultúrát kutató szakemberek mennyire tájékozottak az erdélyi próza és költészet dolgaiban. A magánbeszélgetések során Papp Ferenc arra panaszkodott, hogy a románul alkotó írókhoz képest az erdélyi írók jogait megnyirbálják (kis terjedelmű és alacsony példányszámú kiadványok, kevesebb külföldi út).

Papp Ferenc találkozott Mark Gallaj,⁶⁸ Kirill Kovaldzsi⁶⁹ moszkvai írókkal és V. L. Lazarev⁷⁰ kritikussal, a magyar irodalom szakértőivel és fordítóival,

63 Stancu, Zaharia (1902–1974): író, költő, műfordító, újságíró.

Herder-díjas. Több ízben a román írószövetség elnöke. Legjelentősebb, Meztőláb című regényét Szemlér Ferenc fordította magyarra.

64 Papp Ferenc (1924): író, műfordító. 1950-től az Igaz Szó főszerkesztő-helyettese volt. Korai művei sematikusak, *A gyökerek alatt* ban találta meg írói hangját.

65 Sic!

66 Sic!

67 Az idegen nyelveken – 1975-től egyebek között magyarul is megjelenő – Szovjetszkaja Lityeratura (Szovjet Irodalom) folyóirat

francia változata 1959-től Oeuvres et Opinions címmel jelent meg.

68 Gallaj, Mark L. (1914–1998): szovjet berepülőpilóta, az aerodinamika szakértője, író. A Szovjetunió Hőse. A repülésről szóló népszerű könyvek írója.

69 Kovaldzsi, Kirill V. (1930): orosz költő, prózaíró, kritikus, fordító. Újságíróként Kisinyovban dolgozott. Számos irodalmi folyóirat munkatársa. 1971-től az Oeuvres et Opinions (Proizvegyenyija i Mnyenyija) felelős szerkesztője. Fordítóként a moldovai irodalmat népszerűsítette.

70 Valószínűleg Vlagyimir Lazarev költőről, kritikusról van szó. Életrajzi adatait nem sikerült fellelni.

A. Gerskovicssal,⁷¹ Je. Tumarkinával,⁷² és Alekszej Tolsztojjal⁷³ özvegyével.

A Szovjet Írók Szövetségének Külföldi Bizottságában a román vendéget⁷⁴ fogadta V. Ozerov,⁷⁵ a választmány titkára, A. Koszorukov,⁷⁶ a Külföldi Bizottság elnöke és G. Lvova,⁷⁷ B. Kalinyin⁷⁸ és L. Dolgoseva⁷⁹ munkatársak. Ezután egy baráti ebédet szerveztünk, amelyen részt vett M. Gallaj és K. Kovaldzsi.

A Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottsága szervezőmunkájának köszönhetően Papp Ferenc mindennel elégedetten tért haza. Az író több ízben is hangsúlyozta szovjetunióbeli útjának nagyon gyakorlatias, ugyanakkor emberi jellegét. Az út lehetővé tette neki, hogy megvitassa a két irodalom kölcsönös fordításá-

nak fontos problémáit, a vidéki irodalmi lapok közötti kapcsolatok szélesítésének szükségességét, és egyúttal ismét megmutatta a szovjet emberek – többek között azoknak a szovjet íróknak, akikkel kapcsolatba került – emelkedett eszmeiségét és őszinte humanizmusát. Hazautazása előtt a román vendég⁸⁰ halálával emlékezett meg a szovjet emberek vendégszeretetéről, és kifejezte abbéli szándékát, hogy újra, hosszabb időre el látogasson a Szovjetunióba.⁸¹

L. Dolgoseva

A román irodalom konzultánsa
Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottsága
1970. október 12.

5.

A. F. Popov,⁸² a Néva című lap főszerkesztőjének levele A. A. Koszorukovnak, a Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottsága elnökének Leningrád, 1972. május 11.

(Orosz nyelvű gépelt eredeti. RGALI, f. 631. op. 27. gy. 1307. l. 15–16.)

Néva

Képes irodalmi-művészeti és társadalmi-politikai havilap
Leningrád, Nyevszkij prospekt 3.

1972. május 11.

A. A. Koszorukovnak
Szovjet Írók Szövetségének Külföldi Bizottsága

Mélyen tisztelt Alekszandr Alekszandrovics!

A nemzetközi kapcsolatok 1972. évi tervében szerepel a Néva, az NDL⁸³ (NDK) és a Steaua⁸⁴ (Románia) című lapok képviselői közötti cserelátogatás.

Elégedettségünkre szolgál a Néva és az NDL között már létrejött a kapcsolat, ugyanakkor nem tartjuk célszerűnek az utazást Romániába.

1971-ben R. B. Kornyejev,⁸⁵ a Néva főszerkesztőjének első helyettese tíz napot töltött Bukarestben és Kolozsváron az Utunk szerkesztőségének vendégeként.

Mint ismert, az Utunk Kolozsváron jelenik meg magyar nyelven, ami már önmagában is nehézségeket okoz a kapcsolatok kialakításában a román írókkal. Ráadásul a lap jellege (12 újságlapnyi kettedrét nagyságú hasáb) meglehetősen messze van az olyan „vas-

71 Gerskovics, Alekszandr Abramovics (1924–1992): irodalom- és színháztörténész, kritikus, műfordító. 1956 előtt egy ideig az erős belügyi felügyelet alatt működő, külföldi kulturális kapcsolatokat szervező VOKSZ magyar előadója volt.

72 Tumarkina, Jelena Boriszovna: fordító. Többek között ő fordította oroszra Jókaitól a Fekete gyémántokat, Mikszáthtól a Szent Péter esernyőjét, Karinthy Frigyes és Tömörkény István novelláit.

73 Tolsztaja Ljudmila Iljincsná (1906–1982): szerkesztő, fordító. Az Alekszej Tolsztojj műveiből készült művek forgatókönyveinek társszerzője.

74 Sic!

75 Ozerov, Vitalij M. (1917): kritikus, irodalomtörténész. Egy időben a Lityeraturnaja Gazeta főszerkesztő-helyettese, majd 1959–1979 között a Voproszi Lityeraturii főszerkesztője volt. Egyúttal 1967–1986 között a Szovjet Írók Szövetsége Kritikai és Irodalomtörténeti Tanácsának elnöke.

76 Koszorukov, Alekszandr A. (1931): irodalomtörténész, fordító. 1953–1958 között a VOKSZ munkatársa, 1967–1986 között a

Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottságának elnöke. Fő kutatási területe az Igor-ének című hősköltemény.

77 Személyi adatait nem sikerült kideríteni.

78 Kalinyin, Borisz Szergejevics: prózaíró.

79 Dolgoseva, Lilija Andrejevna: főleg románból fordított, a Szovjet Írók Szövetségének román referense.

80 Sic!

81 Az irathoz csatolva Papp Ferenc programja a Szovjetunióban. Nem közöljük.

82 Popov, A. F.: 1964–1979 között a Néva főszerkesztője.

83 Neue Deutsche Literatur: az NDK Írószövetségének 1952-ben alapított folyóirata.

84 Steaua (Csillag): 1954 óta megjelenő kolozsvári irodalmi, művészeti, kulturális folyóirat. Rendszeresen közölte az Utunk-béli magyar költők verseit.

85 Kornyejev, Rosztyiszlav Boriszovics. Egyéb adatot nem sikerült róla kideríteni.

tag”, 14 ívnyi képes lapok terjedelmétől, mint amilyen a Néva is.

Ebben az értelemben az Utunktól alig tér el a nekünk javasolt Steaua című lap, ami szintén Kolozsváron jelenik meg.

Meg kell említeni, hogy bukaresti tartózkodása során Kornyevevtársban olyan vélemény alakult ki, hogy a Román Írószövetség még nem áll készen a szoros szakmai

kapcsolatok kialakítására, és láthatólag ezzel magyarázható az Utunkra és a Steauára tett szerencsétlen javaslat is.

Figyelembe véve az elmondottakat, kérjük, hogy Románia helyett inkább Lengyelországot vagy Cseh-szlovákiát javasolják a szakmai csere keretén belül.

A. F. Popov
a Néva főszerkesztője

6.

Beszámoló Hajdú Győző⁸⁶ erdélyi magyar író szovjetunióbeli látogatásáról

Moszkva, 1972. november 2.

(Orosz nyelvű kézírásos eredeti. RGALI, f. 631. op. 27. gy. 1903. l. 1–6.)

Hajdú Győző író, a Román Szocialista Köztársaságból érkezett, és 1972. október 6–18. között tartózkodott a Szovjetunióban. Ez idő alatt Hajdú megismerkedett Moszkva nevezetességeivel, meglátogatta az arhangelszkojei múzeumot, Leningrádba és Szuzdalba utazott, több találkozón vett részt szovjet írókkal. Látogatásának legfőbb célja az volt, hogy anyagot gyűjtsön az Igaz Szó című lap modern szovjet irodalommal foglalkozó, tematikus számába. Hajdú ezért látogatott el a Voproszi Lityeraturi, a Junoszty, a Gyetszkaja Lityeratura, és a Néva című lapok szerkesztőségébe, és emiatt találkozott Andrej Voznyeszenszkij⁸⁷ költővel. A találkozók eredményeként Hajdú megkapta (vagy megállapodott arról, hogy eljuttatják neki) a számára szükséges anyagot.

Hajdú többször beszélt a szovjet irodalom romániai népszerűsítésének szükségességéről, és hangsúlyozta azt a tényt, hogy az utóbbi években a Román Szocialista

Köztársaságban ezzel gyakorlatilag nem foglalkoznak. Ennek kapcsán rámutatott, hogy szinte az ő lapja az egyetlen, amelyik valamit próbál tenni az ügy érdekében.

A Szovjetunióról folyton nagy rokonszenvvel beszélt, megjegyezte ugyanakkor, hogy országunkban bizonyos hiányosságokat tapasztalt a kiszolgálás terén. Egyebek között szerfölött felháborította, hogy nem működnek elég jól a taxik, hogy sorok vannak a boltokban és az éttermekben, és a szállodai dolgozók nem elég udvariasak.

Egészeiben véve, Hajdú teljesen elégedett volt utazásának eredményeivel, és megjegyezte, hogy utazása céljához a Szovjetunióban nagyon megértően viszonyultak, és sokat segítettek neki a szovjet irodalomnak szentelt lapszám összeállításában.⁸⁸

[Olvashatatlan aláírás]
1972. november 11.

86 Hajdú Győző (1929): szerkesztő. 1953-tól az Igaz Szó szerkesztője, 1963-tól főszerkesztője. A román nacionalizmust kiszolgáló, megalkuvó magatartása tette hírhedté nevét. 1982-ben, Ion Lăncrănjan *Beszéd Erdélyről* című, hatalmas felháborodást keltett könyve ellen – noha ez akkor nem volt veszélytelen vállalkozás – harminchat erdélyi magyar értelmiségi tiltakozott. Ellenben Hajdú Győző éppen ekkor tartotta szükségesnek megköszönni Nicolae Ceaușescunak, amit az erdélyi magyar nemzetiségért tett. 1989 óta Bukarestben él, és román nacionalista lapokban publikál.

87 Voznyeszenszkij, Andrej A. (1933): orosz költő, esszéista. A szovjet posztavantgarde, az „új hullám” egyik leghíresebb költője. Hruscsov idejében még erősen támadták, de 1978-ban már Állami-díjat kapott, s később azon kevés szovjet értelmiségiek közé tartozott, aki beutazta a világot.

88 Az irathoz csatolva Hajdú Győző programja. Ebből kiderül, hogy Hajdú október 10-én találkozott Jurij Ljubimovval, a Taganka színház rendezőjével, október 17-én a szintén a Szovjetunióban tartózkodó Papp Ferencsel és Alekszandr Gerskovicccsal, a magyar irodalmi művek fordítójával. Nem közöljük.

IANCU LAURA

amikor megtudtam

*amikor megtudtam, hogy apámmal
nem egy családból származom
– különben mér' gyűlölködtem a létet
oly mohón, fáradtan? –
az ég is szánalommal
nézett, átnézett gorombán
a holdon*

*hatalmas tükör a világ
belőle lépek, bennem jár
mindenkit látok, aki mégsem
ismerte, tudta az apám*

*amikor elengedjük egymást
a tükörrel magunk maradunk*

*barlang falakat döngetünk
nyiss ajtót gyertya, fakereszt
ti tárgyak mind, égi ereszt
a vérszerinti egy – másként érez*

*nyiss kaput, angyal,
le ne ess*

pátria

*disznóöléskor rőfögő virrasztóének
zuhanó csillag alól menekülő földrengés
kaszanyélre lépett kislány testén bugyborékoló
vérrög ballada*

*anyám mea culpa-ja meghasonlott
midőn a földre ejtett*

*megvetem a disznó koporsóját
eloltom a csillag alatt parázsló rönköt
üdvözlöm a szarvas kaszás fekete ördögöt*

*rágyújtok és énekelek
egyszer volt hol nem volt regéket*

Nem csak...

*Nem csak a csókod fáj:
A lábad is, ahogy egyre
Az ülést szereti jobban
Ahogy a szék helyett
Ágyat választ
A nappalokon*

*Nem csak a csókod fáj:
Tenyered is, ahogy egyre
Kisebb kapát választ
Mezők helyett templomokat
Kendők helyett
Olvasókat vesz*

*Nem csak a csókod fáj:
A tiszta szemed is fáj
Ahogy kibontod szürkén
Ahogy mindegyre kezemet
Kéred*

*Nem csak a csókod fáj:
Örökös búcsúd, elválásod
Hogy nem lázadsz
Hogy elhallgatod
Hogy itt hagyod*

Magad

Szentek

*görbe hátad hajlatán
nyugszik a szürke éj
megfáradtál, anyám*

*csillagait rád hagyja az ég
a konyha asztalán
már kísértet sem jár*

*a mindenség költözött beléd
hová készülsz?*

*bölcsőket hajt ki a vén föld
bennük az Isten szendereg*

a szentek sose halnak meg

Fél szemmel mindig az égre tekintve

Beszélgetés Iancu Laurával

Iancu Laura térben Magyarfalutól – ezidáig – Budapestig ívelő története valamennyi olyan emberére rímel, aki saját utat választ, nem várja és nem hagyja, hogy mások jelöljék ki a számára megfelelő irányt. Sokrétű alkotói, kutatói tevékenysége mellett a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztőjeként, a Magyarfalusi Falunapok szervezőjeként, s számos más formában végez szolgálatot szülőföldjéért, az ott élőkért, gazdagítva világunkat. Az irodalom berkeiben tisztán, csendesen szóló költői hangjával tűnt ki, finom, alakulásában is bölcs lírájával. Iancu Laura képei a maguk szikárságában nekifeszülnek az emberi létet övező káosznak, lírájának szubjektív vallomásosságából egy kiforrott értékrend is láthatóvá válik, a számára fontos értékek pusztulásának, pusztításának néhol látomásos, másutt kézzelfogható bemutatása mintegy jelzésekként, kérdőjelekként fordul az olvasók felé.

– *Az elmúlt időszakban nagyobb publicitást kapott az a kezdeményezés, amely moldvai magyar gyermekek taníttatását célozza. Hasonló lehetőséget kaptál annak idején magad is. Úgy vélem, személyes történeted attól vált sorsszerűvé, hogy a felkínált – egyszerre ijesztő és új lehetőségekkel kecsegtető – utat merred vállalni. Röviden összefoglalnád történeted úgy, hogy a konkrét tér-idő dimenziók mellett érzékelhetővé váljék annak szellemi, lelki vetülete, mélysége is?*

– Az én történetem – és a korabeli társaimé – különbözik a mai moldvai gyerekek helyzetétől. Ahhoz, hogy mi magyar nyelvet vagy magyar nyelven tanulhassunk, el kellett hagynunk szülőfalunkat. Csíkszeredába vagy más székelyföldi városba mehettünk. Ma, végre „házhoz megy” a magyar nyelv. Aki akarja, tanulhatja. Azt hiszem ez a két „modell” sok tekintetben más eredményez.

Moldvában nem volt egyszerű (ottani) paraszti életkörülmények között élni, bár a felelőtlenül „idillinek” kommunikált csángó kultúrának nem ez a legtragikusabb eleme. Szülőfalum, Magyarfalu egy elzárt

település. Gyermekkoromban még általános volt, hogy az átlag ember két alkalommal került a városba (ekkor is rajta kívülálló okok miatt): először, amikor megszületett, másodsor pedig, amikor felboncolták (utóbbi azonban csak rendkívüli halálesetek kapcsán fordult elő). A várost először az iskolai tankönyvek képein láttam. Televíziónk nem volt. Emlékszem, amikor édesapámat a városba helyezték, többé nem kötöttek le a népmeséi, amelyeket évekig hallgattunk, már csak a városról szóló elbeszéléseket hallgattuk szívesen.

Ellenállhatatlan vágy élt bennem, hogy azt az ismeretlen világot saját szemmel láthassam. Egy alkalommal megtudtam, hogy az osztályfőnököm Bákóba készül. Haza-szaladtam, belemártottam tenyerem a hipóba és jól bedörzsöltem vele a szemem, remélve, hogy beteg leszek, és másnap reggel az osztályfőnökkel együtt utazhatok Bákóba. Hála Istennek, édesanyám megmentett.

Amikor a nővérem férjhez ment, akkor is azt reméltem, hogy magukkal visznek Bákóba, hiszen gyerekfelügyelőre lesz szükségük. De nem

ez történt. Azon a nyáron, 1991-ben, jött a hír, hogy Csíkszeredába lehet menni magyar nyelven tanulni. A szüleim természetesen hallani sem akartak arról, hogy olyan messzire kerüljek. Ellenállásuknak egyéb okai is voltak. Én viszont csúnyán megfenyegettem őket, aminek az lett a következménye, hogy egész nyáron rajtam tartották a szemüket. Végül, szeptember 13-án hajnalban édesanyám az ágyam mellé tette a csomagomat, egy zseb-kendőbe pénzt kötött, és azt mondta: „apáddal gombászni megyünk”. Fölébrszett. Amikor megérkeztem a buszhoz, a motor már járt... Csíkszeredából már egyenesebb út vezetett Budapestig. Mindhárom helyszín alaposan (meg)formált.

– *Az újabb és újabb elszakadásokkal megőrizhetőek voltak-e a kapcsolatok, barátságok? Egyáltalán, szüleid annak idején hogyan fogadták azt, hogy téged „kiválasztottak”, hogy távol szakadtál. Járt-e ez következményekkel rájuk nézve, hiszen sokat lehet hallani, olvasni arról, hogy a szülők még a helybéli magyar kezdeményezésekhez is félve engedték gyermekeiket?*

– Magyarfalutól soha nem szakadtam el. Ellenkezőleg: úgy érzem, most vagyok igazán magyarfalusi. Mert nem csak „beleszülettem”, hanem választottam. Persze,

fizikailag keveset vagyok otthon. Mégis az egész életem Magyarfaluról szól, hiszen mind a néprajzi, mind az irodalmi munkáim ebből a kultúrából merítenek. Tudatosan! Innen indultam és ide érkeztem vissza. Azt hiszem, az ember csak akkor tud a közösségének szolgálni, ha önmagával is „rendben van”. A tudomány a moldvai magyarság számára tiltott gyümölcs volt. Történelmünkben először kínálkozott alkalom arra, hogy a „magas kultúrát” megízlelhessük. Kár, hogy mindehhez máris csalfa, vak reményeket fűzünk. Önmagában jó, ami van. Ez miért bűn? Hogy mindez kihatással lesz az egész moldvai magyarság helyzetére is, az evidens. Visszatérve a kérdésedre: átlagos képességű gyerek voltam, talán a szorgalmammal és az érzékenységgemmel lógtam ki a sorból. Szüleim nem álmodtak nekem jövőt. Egyszerűen féltettek. Tizenkét esztendő kislány voltam. Számukra is ismeretlen világ volt a Székelyföld, a városi élet. Hallottak persze a sorozatban megújuló rémhírekről, miszerint azzal, hogy Csíkszeredába engedtek, valójában eladtak minket Magyarországnak. Helyi szinten pedig amolyan presztízs-kérdést csináltak az eseményből. Azt beszéltek: nem tudnak enni adni, felnevelni, ezért adtak ki a családból. De ha jól sejttem, a szüleim ebből semmit nem fogtak fel, egyszerűen féltettek. Ösztönösen. Zaklatás már akkor is volt. Még hozzá az akkori plébános részéről. Az iskola, a hatóságok mint ha megfeledeztek volna rólunk.

– Mit tett a plébános?

– Azokat az anyákat, akik gyermekeiket a Székelyföldre adták iskolába, azzal fenyegette, zsarolta, hogy elkárhoznak. Hogy nem ad feloldozást, nem temeti el, nem es-

keti meg azt, aki a családból erre majd rászorul. A kántort – minthogy az ő fia is köztünk volt – elbocsátotta állásából. Istennek hála, Magyarfaluban ma egy fiatal, jószándékú plébános szolgál.

Gyermekkori kép (Csoma Gergely felvétele)

– Voltak-e szülőföldeden, s később olyan emberek, akik jelentősen befolyásolták utadat?

– Apai nagyanyám a templom előénekes, olykor a kántor helyettese volt. Magyarfaluban latin és magyarnyelvű imaalkalmak voltak – amelyeket gyakran ő vezetett – egészen az 1960-as évekig. Idős korára már nem szeretett egyedül éjszakázni, ezért a negyven valahány unokája közül valakinek mindig mellette kellett lennie. A szülőházat édesapám – mint legfiatalabbik fiú – örökölte, így mi nagyanyámmal egy udvaron éltünk. Azt hiszem, édesanyám mellett a nagyanyám hagyott „markáns” nyomot bennem.

– Felfedhetők ezek a nyomok?

– Nagyanyám hagyatékként tartom számon az idegen/távoli/lehe-

tetlen iránti vágyódást, érdeklődést. Olykor napokra is eltűnt, majd hazakerült és elmesélte, hol járt. „Van egy komám Nagyapatakbá”, „van egy keresztleányok Ploszkucényba, hezza vótam” – ilyeneket mondott.

Ha árus jött a faluba, csakis nála/nálunk szállt meg. Tulajdonképpen egy gorzafalvi fazekas lova rúgta meg, abba halt bele. Kíváncsi természete volt, sokat moralizált és gondolkodott, ami szokatlan volt. Ezt nem azért mondom, mert ilyenek láttam, hanem azért, mert a helyiek ma is ezt beszélnek róla. És nagyszerű énekes lehetett, Jáki Sándor Teodóz atyának is énekelt.

Édesanyám? Sajnos nincs rá szó... Végtelenül szelíd, túlságosan is alázatos. Édesanyám minden pillanatban velem van. Látja, mit teszek, hogyan viselkedem, mit mondok. Nélküle semmi nem lehetséges...

– Csíkszeredában is akadtak támogatóid?

– Két nevet kell kiemelnem, azzal a megjegyzéssel, hogy valójában az egész városnak, különösen a tanárainknak és nevelőinknek tartozom köszönettel. Borbáth Erzsébetét és Ferenczes Istvánét. Borbáth Erzsébet volt akkor a József Attila Általános Iskola igazgatója, amikor én odakerültem. Erzsike néni csodálatos ember és tökéletes pedagógus volt. Egyszerűen annyira szerettük őt, hogy ettől az egész rendszer működött, pedig nem volt egyszerű. Idővel a tanár-diák viszonyból barátság lett köztünk, sőt ha szabad költőinek lenni: Ferencszessel együtt ők az én szellemi szülőim. Amikor Ferenczes Istvánnal személyesen is megismerkedtem, akkor már Budapesten tartózkodtam. Az ő érdeme az, hogy mi ketten itt most beszélgetünk.

– Mikor, hol találkoztatok? Hogyan segített téged alkotói utadon?

– Minthogy ő Csíkszeredában élt, én pedig Budapesten, sokáig csak leveleztünk. Hazautazásaim során vonatcsatlakozás miatt egy fél napot mindig Szeredában kellett töltenem, ilyenkor Borbáth Erzsikénél és a Székelyföld Szerkesztőségénél voltam. Ferenczes István mindig azt kérte: olvassak. Verstant és költészetet. Ilyen tárgyú könyveket adott. Egy-egy szöveget kivesztünk, átbeszéltünk. De, tulajdonképpen az irántam való bizalmával tette vagy adta a legtöbbet, ami engem rendkívül elkötelezett. Precíz kritikus. A mai napig félek, hogy csalódást okozok neki. Mielőtt verseket küldenék a szerkesztőségekbe, Ferenczes véleményét képzelem el, szinte hallom. És természetesen nagyon szeretem a költészetét. Különösen az utóbbi évek alkotásait.

– *A csángó kifejezést a csang / csáng igéből származtatják, a csángók költöző, telepes mivoltára utalva. Jelentése így csavarog, vándorol, elkóborol, kószál. Ugyanakkor*

többben vitatják magát a megnevezést, s eleve az egységes csángó kifejezés használatát, elkülönítve a középkorban betelepített moldvai magyarságot a XVII–XIX. században több hullámban érkező székely menekültektől. Emellett több helyütt olvasható, hogy a csángó kifejezés szomorú sorsközösséget takar, sehová sem tartozást, magyarságtól, románságtól eltávolodott létet, rendelkezik a keveredettséggel, tökéletlenség pejoratív jelentéstartalmával is. Mit takar számodra a csángó szó, a csángó lét?

– Amíg Magyarfaluban éltem, úgy tudtam: magyar vagyok. Még hozzá onnan, hogy az iskolai szünetekben a román tanáraink figyeztettek minket román kiejtésű magyar nyelven: „ne beszélj magyar!”. Másodsor már nem mondták, hanem pofoztak. Persze, nagyanyám is mesélt arról, hogy mi magyarok vagyunk. Mindez akkor is

és ma is annyira evidens dolog volt Magyarfaluban, hogy az emberek egyszerűen nem értették, hogy erről miért kell beszélni, mit kell ezen pontosítani, tisztázni. Ezt a „magyarok vagyunk”-ot azonban nem polgári vagy nemzet(politika)i értelemben használtuk, hanem anyanyelvünk mibenlétét fejeztük ki vele.

Csíkszeredában viszont megtudtam: csángó, csángómagyar vagyok. Aztán sokáig nem tudtam, hogy ki vagyok.

Az általad is felsorolt tényezők miatt nem tartom sem relevánsnak, sem szerencsésnek a csángó kifejezést. Ahány település, annyi eredettörténet. A falvak közötti belső kapcsolattartás nem volt jellemző, aminek következtében kialakulhatott volna egy moldvai/csángó „mi” tudat. (Egyébként szerintem az identitáskérdés, a „mi tudat” korunk (rög)eszméje, egy tudományos, számomra erőltetett és merev kategória). A katolikus mivoltuk az egyet-

A család (felső sor; balról: bátyám, Edvárd; édesanyám, Eugénia; édesapám, Pál; sógorom, János; nővérem, Fabiola; sógornőm, Bibiana; középső sor; jobbról: bátyám, Dénes; mellette lánya, Mónika; Máriusz öcsém; Ciprián öcsém; előtte Bianka, Fabiola lánya; elől: Razvan fia, mellette Kamilla, Dénes kisebbik lánya.

len tényező, aminél fogva ők együvé tartoznak. Belső kapcsolathálójuk a ritka árucserre mellett egyedül a vallásos alkalmak, búcsúk eseményeire terjed ki. Itt most nagyon leegyszerűsítettem a jelenséget.

– *Értem. Feltűnt, hogy többes szám harmadik személyben fogalmaztál, kvázi kívülállóként. Jellemző rád ez a kívül-belül-lét, kettős nézőpont? Miért?*

– Néhány kérdésben csak kívülálló, máskor csak belső lehetek, de a legtöbb esetben kívül-belül kell állnom. Ez a személyes élettemmel függ össze. Magyarfalva is és én is rengeteget változtunk az elmúlt húsz esztendőben, de ez a változás két külön úton haladt. Ez egyébként nem csángó sajátosság, az egész világra jellemző a migráció. Esetemben itt is etikai természetű problémák merülnek fel. Hogyan ne éljek vissza az „adatközlők” bizalmával, milyen elméleti keretek között tárgyaljam a helyi vallási sajátosságokat. A gyűjtés folyamatában én egy vagyok közülük. Ismerem az egész falu rokonsághálózatát. Bármiről szólnak, tudom, kiről és miről beszélnek. Ismerem a konfliktusok (múltbéli) gyökereit. Az elmúlt tizenöt esztendő alatt azonban sok szempontból eltávolodtam, de nem tőlük, hanem kulturális értelemben. Kívülről is tudom látni Magyarfalut. Ez a kettőség sok tekintetben szerencsés, de bizonyos esetekben lelki problémát okoz.

Ma egészen más ok miatt viszonyulok ambivalensen a csángó kifejezéshez.

– *Miért, hogyan?*

– Létezik egy kemény csángó-etno-biznisz, ami számomra természetesen rendkívül ellenszenves, közösségemre, családomra nézve pedig bántó, tisztességtelen. Erről nagyon nehéz értekezni, hiszen a „csángó-ügy” egésze olyan mértékben homályos és átláthatatlan, hogy a határok, a tisztánlátás aligha lehetséges. A szomorú ebben az, hogy a helyzet „kifehérítése” mintha senkinek nem volna „érdeke”. Arról nem is beszélve, hogy maguk a csángók erről – néhány, tíz-húsz embertől eltekintve – egészen egyszerűen semmit nem tudnak.

– *Már diákkorodban kutatásokat végeztél szülőfaludban, melyet később egy tudatosabb szakmai gyűjtő- és elemző munka követett. Szólnál bővebben kutatási területeidről, hogyan látod és szeretnéd láttatni egy közösség szellemi, tárgyi hagyományait, vallásosságát?*

– A gyerekvilág sajátossága, hogy a gyerekek egyéni ismereteiket egymással megosztják. A maga

sóbb a szeredai tanáraink feladatult osztották ki a helyi szokások, folklór szövegek gyűjtését, dolgozatok, fogalmazások készítését. És adta magát, hogy ha már megismertem, szalagra rögzítettem a magyarfalusi népdalokat, népmeséket, meghallgattattam azokat az otthon maradt társaimmal is. És elindult a „hagyomány visszatánulásának” folyamata – valóságos gyerekcipőben. Valahányszor hazamentem, tíz-húsz gyerek minden nap eljött az udvarunkra és tanultunk. Valamivel később magyar nyelvet is tanítottam nekik. (Ez nem olyan nagy dolog. Még akkor is hiányzott vagy ritkán volt tévé az otthonokban, egyszerűen „elütöttük” az időt). Az, hogy nyolc-tíz évvel később ebből könyvek születtek, már azoknak a helyi mesemondóknak köszönhető, akik egész egyszerűen azt kérték tőlem, hogy hadd mondják el, amit tudnak, hisz ma-holnap meghalnak, maradjon valami mögöttük. Főként olyan idős özvegyek voltak, akik húsz-

harminc éve magányosan éltek, fiaik ki tudja, hol, hogyan léteztek a világban.

A vallás, mint (néprajzi) érdeklődésem központi témája, már személyes döntés – persze, cseppet sem véletlenül. A vándorló ember kénytelen találkozni a katolicizmussal (gyakorlati) sokszínűségével. Ebben az első óriási lépést

György Attilával (a Pár csángó szó című verseskötet előszavának írójával) és Ferenczes Istvánnal a Csíkszeredai könyvbemutatón (2004)

természetes rendje szerint ez nálunk is így történt. Magyarfaluban a székegy dalokkal, játékokkal, higiénikusabb szokásaimmal, Csíkszeredában pedig a magyarfalusi népdalokkal, mesékkel arattam sikert. Ké-

Csíkszereda jelentette, Budapesten ez a szembesülés már krízissé alakult. A „másság” megtapasztalása persze ürügy, formai dolog volt. Valójában az ember személyes fejlődéséről, felnőtté válásáról (is) szólt a

történet. Tény, hogy az összeomlott világképet újra kellett konstruálni. El is végeztem a teológiai fakultást.

A néprajzi kutatásaimmal kapcsolatosan pedig azt a szint/hangot/szemléletet szeretném beemelni a tudományos diskurzusba, amely éppen „bennszülött” mivoltomnál fogva adja magát. Nagyon nehéz út, aminek a legsúlyosabb kérdései etikai természetűek. Ilyenfajta aggályaim általában valamennyi emberre irányuló kutatással kapcsolatosan fennállnak.

– *Költészetet saját meglátásod szerint mennyiben befolyásolta, hogy moldvai magyarnak születted?*

– Versfaragóvá szülőfalumon kívül eső vidéken, Budapesten lettem. Úgy gondolom, az irodalommal, a filozófiával, a művészettel való „találkozás”, „ütközés” volt a megszólalást kiváltó ok. Nyilván az is sokat számított, amit én vittem bele ebbe a találkozásba. Egyszer valaki mondta is nekem, hogy ebből a nagy kulturális váltásból vagy zseniként, vagy öngyilkosként fogok kikerülni. (Hogy a többi százötven moldvai egyetemistára milyen sors vár, azzal nem foglalkozott). Egyik sem lettem (még). Hála Istennek az élet a fantáziánknál is sokszínűbb, nemhogy a prognózisainknál ne volna külön! Az, hogy moldvai magyarnak születtem – de hangsúlyoznám, nem az annak születés pusztá ténye, hanem az, hogy én megismertem és megszerettem ezt a kultúrát – színezi a stílust, a hangot, ami én vagyok. Az eredet, az élet-történet meghatározó persze, de ön-

magában semmit nem tesz hozzá a művészethez. Különösen akkor nem, ha a szerző nem tudja személyes élményeit az egyetemesség dimenziójába emelni – úgy, hogy az egyedi ott is egyedi maradjon. Hogy az eredet kötelez – az egy egészen más kérdés.

Könyvbemutató a Liteában. Jáki Sándor Teodózzal, Domokos Máriával, Paksza Katalinnal és Cs. Varga Istvánnal

– *Mikor kezdted verset írni? Kap-tál-e biztatást? Első köteted, a Pár csángó szó Csíkszeredában jelent meg. Mikor és – esetekben adódik a kérdés – hol kapcsolódtál be az irodalmi életbe? Mennyire volt befogadó a budapesti közeg, kihez tudtál fordulni? Nem tartottál attól, hogy a felszínen maradv a mutogatható unikumot keresik benned?*

– Az első sorokat Csíkszeredában írtam. Dalok, népdalok voltak. Átírtam a népdalok szövegét, személyes problémáimat énekeltem meg. Budapesten ismertem meg Somos Bélát, aki irodalmat tanított nekem. A tanár úr sorozatosan aláhúzta a dolgozataim néhány sorát, és melléírta: „szép”. Aztán egyszer megkérdezte: nem lehetséges-e az, hogy én írok, hisz egészen másként fogalmazok, mint a hallgatótársaim. Ő volt az első biztatóm, támogatóm. Érdekes, hogy ezzel egy időben

mutatta meg Borbáth Erzsike a neki írt levelemet Ferenczes Istvánnak, aki közölte velem: tehetséges vagyok. Meg is írta becsületesen, hogy olvassak sokat, s azt is, hogy mit. A történet az első kötet megjelenésével ért véget, és egyben megnyitott egy másik fejezetet.

Budapesten – bár Ferenczes megszervezte nekem, hogy Nagy Gáspárral és sok más költővel kapcsolatba kerülhessek – először Végh Attilával ismerkedtem meg, akinek az édesanyjához jártam takarítani. Attila rendkívül kritikus, de kritikája építő, amire mindig nagy szükség van. Először a Napútnál és a

Moldvai Magyarországnál kezdtem publikálni a verseimet.

Hogy megmenekültem az általad joggal feltételezett csapdától, az a költői hitvallásomnak köszönhető. Ahol (mögém bújva s engem bábu-ként felhasználva) mártírnak vagy östehetségnek mondtak, onnan rögvést megszöktem. A dolog/képesség nem az én érdemem, a dicsőség sem az enyém. Ha az olvasó talál a verseim között olyat, amelyet érdemes olvasni, azzal a kör nálam bezárult. Egyébként pedig, számomra az írás (filozófiai értelemben) egzisztenciális kérdés.

– *Ady, Pilinszky egyértelműen, ők és mások hogyan hatottak költészetedre?*

– Azt hiszem, mindannyiunk életében vannak korszakok, amikor egy-egy téma/kérdés vagy szerző olvasmányaink közt nagyobb hangsúlyt kap. Így volt és van ez nálam is. Valóban volt egy Ady-korsza-

kom, de ez látszik legkevésbé verseimen. Nem inspirált, de muszáj volt Adyt olvasni. A Pilinszky-lírának viszont minden sora kihívást jelentett. Sokáig. Ma is. Pilinszky – olvasatomban – megtalálta a végpontot, amit végül visszahelyezett a misztériumba, az ismeretlenbe. Hervay Gizella – meglátásom szerint – mindvégig párbeszédben, lázadás-viszonyban maradt ezzel a végponttal. Az örök kérdések megszólaltatásában, a kérdésfelvetések formai tekintetében hozzájuk érzem közel magam és a saját hangom. És általában minden olyan vershez, alkotáshoz, amely szomorú. Hogy miért – ne kérdezd! Nem sorolom fel a nagy neveket, mindenki írt szomorú verset, tehát mindenkit föl kellene sorolni. Egy valamit emelnék csak ki: József Attila „anyás”/szerelmes verseit.

– *Honnan ered a lírádban megfogalmazott egzisztenciális szintre emelt magány-érzet, hová tartozol, s most, hogy szinte ugyanannyi ideig éltél Budapesten, mint Magyarfaluban, hol vagy otthon?*

– Ezzel a kérdéssel kapcsolatosan már jogosnak érzem a származásomra való hivatkozást, mint meghatározó körülményt. Gyermekkorom Magyarfalujában a természetfelettinek való teljes kiszolgáltatottságot tapasztaltam meg. Mindent, az égvilágon minden történést a majdhogynem ószövetségi bosszúálló Istenként elképzelt szigorú, büntető Atyával magyaráztak. Nem tudtuk, hogy a világban létezik fogmosás, ha a fog fájt, az azt jelentette: az Istennek valami nem tetszett, s ezt a tudomásunkra hozta. (Kissé leegyszerűsítettem a dolgot). Gyermekként minden természeti jelenséget perszonalizáltunk. A helyi hit szerint a trascendens világ valósággal immanens, jelen van, aminek pedig mindenki alá van vetve. Ebben semmi kényszer nincs. Ez

tartotta, s tartja meg ma is a közöséget. Nekem – mint aki bepillantást nyerhetett a formai dolgok mögé (teológia), teljesen újjá kellett építenem a hitemet. Életem e szakaszában nagyon erős volt az egzisztenciális magány. Tulajdonképpen ma sincs másként, talán éppen a sűrűjében vagyok.

Hol vagyok otthon? Nehéz dolgot kérdezel! Az otthonom nyilván Magyarfalu, hiszen a családom ott él. Ugyanakkor az ember már egy nagyobb, tágabb közösségnek is a tagja, ami nem feltétlenül térhez kötött. Éppen ezért egy kicsit mindeütt idegen vagyok.

– *A hittel való viaskodásod, Istenhez fűződő viszonyod, profán és szakrális találkozásai verseidben kapcsolódik a moldvai magyar hitvilághoz? Mi vezetett az istenes verseidben megfogalmazott belső küzdelemhez?*

– A belső küzdelem, azt hiszem, a hit éretté válásának folyamatában az egyik, helyesebben az örök stádium. Hit dolgában – számomra – az egyetlen állandó a keresés, a vívódás. Ez esetben is egyszerűbb visszanyúlni az eredetelig – de csak kényelmi szempontból, hiszen valóban sajátos a moldvai vallásosság, de ez nem magyarázza meg az én személyes problémáimat. A nevelés/hagyomány révén az ember kap egy Isten-képet, amit aztán a saját élményeivel ütköztet vagy bővít, pontosít. Élete végéig. Számomra az, hogy van élet és van halál, egyértelművé tette azt, hogy a(z emberi) gondolkodás legnagyobb kihívása az Isten(-kérdés). Istenben pedig az a csodálatos, hogy bár nap mint nap kinyilatkoztatja Magát, végső soron titok, misztérium.

– *Ehhez az élményhez kapcsolódnak verseid főbb motívumai?*

– A legerősebb és leggyakoribb motívum – szerintem – a halál, az elmúlás, az elszakadás. Amely különösen akkor erősödik meg, amikor a stabilitás látszata fennáll.

Hogy ez miért van így, nem tudom, egzisztenciális fenyegetettség. És ez minden versben benne van.

– *Első kötetedhez képest a Karmaiból kihullajt nyelvezetében, szemléletében változásokat mutat, mintha költészeted tudatosabbá vált volna. Miben látod második köteted lírájának változását az első köteted verseihez képest? Kaptál-e építő kritikát, támogatást, megfogadható tanácsokat?*

– A legújabb versekben talán több a költészet, mint a nyers valóság, a mindennapi kicsinység; több a fogalom, az absztrakció finomabb. Egyértelműen tartózkodóbban és alázatosabban mozogok abban a (költői) világban, ami olykor elragad. Akkor, amikor az első kötet versei születtek, létszükséglet volt, hogy „kiabálhassak” – természetesen nem akárhogyan és akármikor, hanem a költészet nyelvén, a költészet eszközeivel. Nem tudtam, mi a bajom – ez indokolja a szertelenséget a szövegekben. Kerestem a költészet „társaságát”; kértem, hogy sírjon, kiabáljon, legyen velem. Az első kötet anyaga annak a történetnek a következménye, amelynek átélését bármennyire is próbáltam megkerülni, kihagyni, másra ruházni, nem lehetett. Ez a személyes létre-ébredés, s az arra való reflexió volt. Ezért érdekes és értékes számomra ez a szövegtörzs.

Igen, a *Karmaiból kihullajt* alakulásában a kritika is szerepet játszott, amelyet hol hálával, hol rácsodálkozással vagy éppen értetlenkedéssel olvasok. Nem csak én, kritikásaim is közvetlen úton járnak. Persze, én vagyok a milliomodik típusa az irodalmi kánon valamely kategóriájának, de a történelmi körülmények mégis minden időben egy kicsit változnak.

A második kötet anyagában nagyobb arányú a letisztult költészet. Ezért is dobtam el a kockát akkor, amikor a kötetcímből és a versekből

mellőztem a csángó kifejezést. Az viszont érdekes, hogy éppen az első kötet olvasói visszajelzései bátorították erre a döntésre.

– *Második köteted verseiről Arany Jánosnak az az elvárása jutott eszembe, hogy a vers nem tűrhet egyetlen fölösleges betűt sem. A lényegyet célzod, esetleg tudatosabbá vált költészeted?*

– Az ember mindig más-más tudati, érzelmi állapotban ír. A formát mindig az írás kiváltó oka határozza meg. De van ebben tudatosság is. Olyan fajta tudatosság, amikor az embernek be kell látnia, hogy a szavak között helyet kell adni a csöndnek; a sorok közé kell engedni hiányos tudásunk foltjait; s végső soron el kell engednünk

azt, amiről úgy gondoltuk, a markunkban van, de amikor kinyitjuk tengerünket, tekintetünkre a semmi válaszol, hisz már rég nincs ott a Valami. Ez nem valamiféle írás-módszer, csak a kérdésre adott pillanatnyi válasz. A művészet, pontosabban az ihlet számomra egy átlényegült állapot, tehát túlmutat a nyelven, egészében nem ragadható meg. Egyúttal azt is elárultam, hogy számomra az írás nem technika és nem mesterség. Helyesebben mindez szükséges, de önmagában elégtelen.

– *Mintha Visky András Hóbaglyához hasonlóan egy ágon ülnél, s onnan szemlélnéd a világméretű pusztulást. Ugyanakkor nem maradsz szemlélő, új genezist, új megváltást sürgetsz, elégikusan, néha iróniával szemléled a megtett utat. Fontosnak tartod léttapasztalatod megosztását másokkal vagy Kosztolányihoz ha-*

sonlóan a verset e léttapasztalat megnyilatkozásának tartod?

– Igen, az ember olykor nevet, máskor sír azon, hogy mit hogyan tesz, azon, hogy milyen is a világ. Szemlélem a világpusztulást, ennek hangot is adok, de ezzel együtt azt is gondolom, hogy világpusztulásnak mondott világleírás mindig volt, nem

A 2007-es könyvhéten Somos Bélával

új keletű. Alapvető egzisztenciális tapasztalatunk az, hogy időben élünk, tehát változunk. A változás nem csak természetes, hanem törvényszerű is. Mihez képest beszélünk tehát pusztulásról? Sokkal inkább az volna a feladatunk, hogy a mindenkori kor nyelven szolgáljuk és kínáljuk fel a jót, a szépet. Az értékek relativizálása természetesen távol áll tőlem!

– *Úgy tudom, elkészült a harmadik köteted is, abban is tartogatsz meglepetéseket? Mennyiben befogadó alkotásaidra most az irodalmi élet, vannak olvasóid otthon is?*

– Jó dolog kellemes meglepetést okozni. Én ilyet nem remélek, hiszen ahány olvasó, annyi ízlés, kissé kockázatos ehhez viszonyítani, mérni a versírást. Azt azonban meg kell jegyeznem, hogy a korábban teljesen hiányzó, de az utóbbi egy-két évben intenzívvé vált irodalmi események

(találkozók, felolvasóestek) jelenléte az életemben, elmélyítette a költői éntudatot. Önmagam kívülről szemlélése mellett már a soha nem sejtett játékoság is megjelenik.

Ha az irodalmi élet irántam való nyitottságát/nyitását a meghívásokban és a reflexiók/kritikák közlésében mérjük, akkor azt hiszem, átlagos, közép szinten vagyok. Nem vagyok egészen névtelen, de sztár sem.

Igen, otthoniak is olvasnak. Kevesen, de úgy érzem, még erre sem vagyok méltó.

– *Prózát is írsz, mely erős szálakkal kötődik szülőföldedhez. Mi vezetett a próza felé?*

– Amikor egy vers dacol velem, akar is meg nem is, akkor átcsapok prózába, mert úgy érzem, ott lazábbak, átjárhatób-

bak a fizikai és a metafizikai határok. A jelenség másik oldala az, hogy az otthoni élményeket, történeteket valami miatt elsősorban prózában tudom megfogalmazni. Hogy ez miért van így, biztosan könnyen megmagyarázható, de én még nem érzem úgy, hogy válaszom megérett a megfogalmazásra.

– *Milyen terveid vannak?*

– Az ember sokat gondolkodik arról, hogy mi mindent kellene tennie, de én nem tudok elvonatkoztatni attól a ténytől, hogy a lét nem rajtam múlik, bármikor bekövetkezhet a vég. Így nem szokásom a merev tervezés. Szürkén és egyszerűen azt kívánom, úgy járjak a földön, hogy fél szemmel mindig az égre tekintsek, s ha olykor elesem, ne legyek rest felállni, újra kezdeni...

Ekler Andrea

CSEKE PÉTER

Kós Károly történelmi elégtétele

„Ami Ady Endre és Szabó Dezső az irodalomban, Bartók Béla és Kodály a zenében, az Kós a magyar művészetben...” A magát tudatos Kós-követőnek valló Debreczeni László építész- és grafikusművész 1933-ban ezekkel a szavakkal jelölte ki mestere helyét az egyetemes magyar kultúrában. Hetvenöt évvel később a Kós tervei alapján épült (1911) Székely Nemzeti Múzeumban immár axiómaként hangozhatott el: *Kós az építészet bartóki útját járta*. A kijelentésre az adott alkalmat, hogy – a Budapesten élő, ír származású ausztráliai műépítésznek, Anthony Gallnak köszönhetően – olyan kiállítás nyílt Sepsiszentgyörgyön, amely Kós fő műveire, illetve azok európai összefüggéseire irányítja a figyelmet. A nagyméretű, jó minőségű színes nyomatokból álló tárlaton legjelentősebb kortársai is jelen vannak: például a finn Eliel Saarinen, vagy a nemrég újrafelfedezett Toroczky Wigand Ede és Zrumetzky Dezső. A múzeumigazgató, Vargha Mihály művészettörténész az utókor pontos értékítéletét fogalmazta meg a rendezvény (*Kós Károly, egy európai építész*) megnyitóján. Ezzel egyszersmind Debreczeni lényeglátását is visszamenően igazolta.

Debreczeni László a kisebbségi helyzetben eszmélkedő második erdélyi értelmiségi nemzedék tagja volt, a kisebbségi létszükségletekből fakadó szemléletváltást hirdető, az önszervező társadalom és a Duna-konföderáció eszméjében gondolkodó *Erdélyi Fialatok* (1930–1940) alapító-főmunkatársa. Kós törekvéseinek a tudatosítójaként ő alakítja ki a folyóirat művészeti/népművészeti programját, ő vezeti kolozsvári román egyetemen tanuló magyar diákok hasonló témakörű szemináriumát. Amihez természetesen megnyeri Kós közreműködését is. A folyóirat 1932-es évfolyamának január–februári száma arról tájékoztat, hogy március második hetében induló művészeti szeminárium a „magyar művészet problémáját fogja megvilágítani az irány egyik úttörője és legkiválóbbja: Kós Károly két előadása által...” Az előadás-sorozatot meghirdető Debreczeni Lászlót az a felismerés vezérelte, miszerint az értelmiségi pályára lépő fiatalokat is meg kell ismertetni „a népi művészetek jelentőségével, az újkor hasonló törekvéseivel, a XIX. századi angol John Ruskin és William Morris eszméivel s az ezekből kisarjadt angol, finn és magyar eredményekkel: építészetben, iparművészetben, grafikában. Tudatosítani kell egy új, »egészséges« művészeti szemlélet és ideál kialakításá-

nak a szükségességét a kisebbségi létfeltételek között. Ezekhez a problémákhoz az egész magyar nyelvterületen sem lehetett Kós Károlynál kiválóbb látású és felkészültségű mestert találni.”

Kós Károly és európaiság? Máig bennem vibráló, lélegzet-elállító élményemet finn barátainknak köszönhettem. Az 1989-es romániai fordulatot követő évben az ő jóvoltukból juthattam el feleségemmel és kislányommal Helsinkibe, Turkuba, majd Tamperebe. Alighogy lepakolódtunk Kniviilä Irmeli toronyházbeli lakásában, az első dolgom az volt, hogy kinézzek a főtérre nyíló ablakon. „Mikor építette Kós Károly nektek ezt a templomot, és miképpen került ide, Kolozsvártól több mint kétezer kilométernyire...?!” – fordultam kérdő tekintettel Irmelihez. Merthogy abban a pillanatban semmi kétségem nem volt afelől: a kívülről-belülről annyiszor megcsodált Kós-templomok hasonmása emelkedik Tampere főterén is az ég felé. Irmeli, aki a kolozsvári egyetem első finn lektoraként négy éven át a szomszédunkban lakott, cseppet sem lepődött meg ámulatomon, hiszen maga is nemegyszer beült a zebegényi templomba meg a kolozsvári „kakasos”-ba, megfordult a Székely Nemzeti Múzeumban. „Azért olyan sokat nem tévedtél – mosolyodott el »felismerésem« hallatán. – Lars Sonck, aki e templomot megtervezte, Kós Károlynak volt a finn ikertársa, az angol preraffaelitákkal egy időben...” Egyazon építészeti formanyelv, korstílus megteremtésének igézetében alkottak valamennyien.

Akkor értettem meg: Kós a legmostohább létviszonyok közepette is európai kitekintéssel dolgozott, ugyanakkor pedig az évezredes magyar örökségre támaszkodott. Annak történelmi teherbírásra alkalmas elemeit fejlesztette a maga idejében korszerű nemzeti szintézzé, egyetemes formanyelvvé. Hiszen már tanulmányévei alatt egész életpályáját meghatározó élményévé vált az a felismerése: az önálló fejedelemség anyagi és szellemi kultúrája – amikor még Erdély együtt lélegzett a korabeli Európával – a nép körében a nyugat-európai fejlődéstől eltérítő viszontagságos századokban is tovább élt. Kós művészetének forrásai ébresztik rá Debreczeni Lászlót is a finn ösztönzések célszerűségére. Kósnak is köszönhető tehát, hogy az *Erdélyi Fialatok* programjának a kialakításában meghatározó szerep jutott a hosszú időn át kisebbségi sorban élt északi népek – különösképpen a „finn modell” – tanulmányozásának.

Ez a gondolkör már a kisebbségi életstratégia kialakításának folyamatához vezet, amihez a harmincas évek derekán Kós Károly írásművészete is sugallt termékenyítő impulzusokat. Hiszen mind *Az országépítő* című regénye (1934), mind pedig a *Budai Nagy Antal*

históriájából írt színműve (1936) időszerű kérdéseket feszegetett. Avatott tollú, vérbeli esszéista ír mindkettőről, Jancsó Béla, az *Erdélyi Fiatalok* spiritus rectora. Aki *Az országépítő* kapcsán mindenekelőtt a Kelet-Európa légkörét feszültté tevő német szupremációs törekvések veszélyére hívja fel a figyelmet. Egerszmind a történelmi tények újraértékelését, a helyzet-adekvát magyar gondolkodás kialakítását, a külső veszélyekkel számoló kisebbségi életstratégia megteremtését sürgeti. A *Budai Nagy Antal* arra ad lehetőséget Jancsó számára, hogy a kisebbségi társadalmat megosztó, az erdélyi adottságokkal nem számoló, a külső és a belső veszélyekkel szembeni ellenállást gyengítő, kívülről jött „türelmetlen eszmei fanatizmus” ártalmasságát érzékeltesse.

Találón mondotta a házsongárdi panteonban Domoos Géza: fejedelmet temetünk. A Szent István-i idők idéző történelmi regény szerzője valóban az országépítők közé tartozott – egy országveszejtő században. Már az is mennyire jellemző, hogy életében mindig akkor érezte magát a „legnagyobb úrnak”, amikor anyagilag a legszegényebb volt. Mint például az első világháború kellős közepén, amikor – gróf Bánffy Miklós jobb kezeként – részt vesz az utolsó magyar király koronázási szertartásának előkészületeiben. Azt pedig tán előszámolni sem lehet, hogy az országomlás utáni helyzetben mi mindent tett választott szülőföldjén erdélyi magyar – és nem csak a magyar – sorstársaiért. Merthogy figyelmét nem kerülték el a legkisebb települések gondjai sem. Mindenütt ott volt, ahová a szükség szólította. Márpedig az sokfelé szólította.

Az utókornak illik tudnia: huszonöt esztendővel ezelőtt, bár készültünk rá, nem adatott meg számunkra, hogy nyilvánosan is megemlékezhessünk születésének századik évfordulójáról. Románellenesség vádjával éppen akkoriban került újból anatómia alá a neve. (A kádári Magyarországon azért került indexre a Kriterionnál megjelent *Hármaskönyve*, mert a bukaresti szellemörök 1969-ben „elfelejtették” kihúzni egyik emlékezéséből Kun Béla – korántsem dicséretes – erkölcsi/politikai jellemrajzát, és főként azt, hogy Kós egykori kolozsvári iskolatársa később „a magyar szovjetkötársaság diktátora lett”...) „Maguknak ártanak, nem apámnak” – rendszerint ezzel a lakonikus mondattal vette tudomásul a fejleményeket Károly bácsi kisebbik fia, a néprajzos Kós Károly. Kányádi Sándor ismert soráival vigasztalódtunk:

*„magaslik, nem porlad
a megtartó
péllda”*

Aki életében az Idő architektúrája szerint dolgozott, annak művét holtában sem porlaszthatja szét a diktátura eróziója.

Ha nem lehetett a nyilvánosság előtt idézni Kós emlékét, megpróbáltuk másképpen. A második erdélyi szamizdat lap szerkesztői tudatosan választották kiadványuk címéül Kós és eszmetársai 1921-es röpiratának aktuálissá vált üzenetét. A *Kiáltó Szó* első száma 1988 végén jelent meg, a második 1989 elején, a következő hét, bár elkészült, már nem lát(hat)ott napvilágot. Azóta sem derült ki, hogy miért. De a lényeg mégiscsak az: a rendszerváltás utáni időkre készülő erdélyi értelmiségieknek haló poraiban is segítségére sietett Kós Károly.

Sok-sok tervének, elgondolásának nem kedveztek a kisebbségi évtizedek. De a jövőt illetően önmagán túlmutató jelentőségű lehet: az általa 1948-ban újratervezett XVII. századi siklódi református templom – magyarországi, németországi és hollandiai összefogással, no meg a helybeliek érdemdús hozzájárulásával – a kilencvenes évek elején újjáépülhetett. „Történelmi elégtételnek” nyilvánvalóan ez önmagában még korántsem elegendő, de annak tanúsításához nem kevés: az Idő végső soron mindig azokhoz pártol, akik nem csak a kedvező viszonyok okos kiváráásával, hanem – ha a szükség úgy kívánja – kedvezőtlen feltételek közepette is megpróbálják szűkebb és tágabb közösségük javára fordítani a történelmi erőviszonyokat.

Olvasom, hogy a sepsiszentgyörgyi tárlat anyagát a Csíki Székely Múzeumban is bemutatják, júniusban pedig a Bukaresti Magyar Kulturális Központban állítják ki. Az is kiderült a tárlatmegnyitót követő eszmecsere, hogy a szentgyörgyiek felújítják a régóta korszerűsítésre váró múzeumépületet, elkészítik végre azt a kovácsoltvas lépcsőkorlátot, amit még Kós tervezett, az eddig raktárként használt tornyot pedig megnyitják a város panorámáját megtekinteni óhajtó látogatók előtt.

Nem lehet eléggé méltányolni a Kárpát-medencei kisebbségkutatás eredményeit tíz éve programszerűen közreadó budapesti Lucidus Kiadó szándékát, hogy az évforduló alkalmával jól használható pályakép- és életmű-összegzést jelentessen meg Kós Károly emblemikus személyiségéről. Jól választott a kiadó, amikor a Kós Károly-díjas (2007) Sas Péter irodalom- és művelődéstörténészt kérte fel e munka elkészítésére.

Örökös újrakezdéseinkben nélkülözhetetlen erőtartálékunk, tette serkentőnk, szellemi magatartás-modelünk születésének 125. évében is a tereket/időket összekötő Kós Károly.

A Másik megtalálása Falusi Márton:
Rádnýtva ablak, ajtó
Stádium, Bp., 2007.

A hitelesen kimondott szó világot teremt. Egyéni, személyre szabott világot, melybe olvasóként bepillantani mindig különleges élmény. A szavak, mondatok hol árnyakat, érzéseket rajzolnak elénk, hol embert – férfit és nőt –, hangulatot vagy éppen az alkotás sohasem könnyű folyamatát. Falusi Márton legújabb kötetét akár egy szóval is lehetne jellemezni: festői. A szó minden jelentésárnyalatával együtt. A cím elsőre szintén a látás vagy a meglátás lehetőségét vetíti elénk: *Rádnýtva ablak, ajtó*. Meglátni, észrevenni, megmutatni: valakit. Feltárni a Másik, a tőlünk Idegen létezésének különlegességét. A Másik megismerése iránti törekvés azonban sohasem történhet önmagában: szükség van önmagunk behatárolására is. Az Én és a Másik közötti határ megtalálása és felismerése vezet a megismeréshez. Falusi Márton kötetének címe egyszerre jelzi a Másik megmutatásának igényét, ugyanakkor megengedi azt a feltételezést is, hogy a megmutatás aktusa révén felbukkan az Én, a Másikat megmutató.

Falusi verseiben a lírai én folyamatosan megszólít, és így az állandó párbeszéd lehetőségét konstruálja meg. A szövegek retorikája újra és újra létrehozza a figyelő, értő hallgatót, társat, akihez a néhol civakodó, máskor értetlenkedő hang beszél. A létrejövő megszólított személye viszont állandó változásban van, néhol egy nő, máskor Isten, és gyakran előfordul, hogy önmegszólításról beszélhetünk. „Milyen verset írok, ki vagy te, másikom? / Ki tudja már, mitől lepődsz meg legjobban, / meddig kapaszkodsz föl sorain, grádicson, / képzelet alatt ha értelem megroppan?” – így szólítja meg önmagát, a verset író a lírai én a *Kivel szoba állsz* című versben. „Kettők nem vagyunk, egyek nem lehetünk. / Van tér, idő, mi mindig bejut közénk. / Telik a kád. Nem mindegy, centi, fényév, / derekadra csavart, vizes horizont?” – szól a kedveshez, a társul választott lényhez a *Tükrök (2)* című szövegben, majd így fordul Istenhez: „Vége lesz egyszer ennek is, / elhálja jogát a szégyen. / Ismerem, Uram, elveid: / nem kell, hogy én is értem.” (*Versnek dobsz oda*) A megszólítottak változnak, és a Másikhoz való odafordulásokból kiérződik a bizonytalanság, az Én és a Másik közötti viszony esetlegessége. A Másik határainak (és ezzel együtt az Én lehetőségeinek) felismerése folyamatban van, nem lezárt és megszilárdult viszonyok bontakoznak ki, hanem az olvasó éppen a megtapasztalásnak és a megismerésnek lehet tanúja. És miközben létezik a Másik, a lírai én

ismételten reflektál önmagára, saját lehetőségeire, melynek határai még szintén nincsenek kialakulva, rögzítve: „Megmutattad az életet, / beismered: ennyi, nem több. / Lázadok csak, nem kérkedek, / nem vagyok gyerekek, se felnőtt.” (*Versnek dobsz oda*)

Falusi Márton versei a megszólítottak váltakoztatásával, a felvázolt viszonyok kialakulatlanságával folyamatosan elbizonytalanítják az olvasót, és mindezzel a szövegek továbbgondolására készítetik. Emellett érdekes megjegyezni, hogy ezt az elbizonytalanítást tovább erősítik a meglehetősen nehezen kibontható, gyakran megfejthetetlen képek. Falusi versei festőiek, erőteljes és tömör képeket fest elénk („Karcogtat a fény beszáradt ecsettel”), melyek sűrű, néhol átláthatatlan impresszionista festménnyé állnak össze: „Hold árnya porzik hulltában, / fejetlen tálcáján nyers csemegék. / Hangyák folynak hosszan utánam, / kidőlt fűszálakból fekete vér.”; „Kényszerzubony feszül, szélsend, / fám ripacs pantomimben. / Béklyózott súlypontja éppen / árnyárol lelkemre billen.” Olyan festmények ezek, melyek valami idegesítő mozdulatlanságot sugároznak, ami néhol létrehozza a szövegek termékeny feszültségét, máskor viszont megakasztja a versek ritmusát, és előfordul, hogy éppen a zsúfolt képek, átláthatatlan szálak miatt válik esetleg érdektelenné a szöveg.

A hat versciklusból álló kötet verseiben vissza-visszatérő momentum a versírásra való reflexió, az alkotás folyamatára történő rákérdezés. Mindez bizonyos mértékig szintén a Másikkal, az Idegennel való viszony keretében történik, és úgy tűnik, hogy az írás, az alkotás aktusa szorosan összefonódik a Másik felismerésével és megismerésével. „Most már bármikor tudok írni rólad. / Ha másról nem, rólad mindig írhatok.” – halljuk a *Szavakkal berakott test* című versben, melyben az írás, az alkotás egyégy lényegül a szexuális aktussal: „Így akarlak most befejezni végre. / Csak sejtem, hozzád igazodni kell. / Napóra-hasad árnyát vonva félre, / lankadt hímtagról hull így le az óvszer.” Máshol: „Nálad hagytam a vers kellékeit, írni csak kellékek nélkül szabad.” A versírás valamiképpen mindig a Másikhoz kapcsolódik, aki mikor ihletőként vagy múzsaként, mikor akadályozóként jelenik meg. Éppen ezért vélem fontosnak, hogy Falusi Márton versei folyamatosan szembe néznek az Én és a Másik közötti határ megtalálásának problémájával, mert ennek felismerése egy következő kötetben elvezethet oda, hogy maga az írás aktusa függetlenebbé tud válni a gyakran megkötő viszonyoktól, és a Másik meghatározása után végre az Én határainak a kijelölése is megtörténik.

Vincze Ferenc

Szabadságra várva Vida Gábor:
Nem szabad és nem királyi
Magvető, Bp., 2007.

„Jobb, ha a mesélő modoros, mintha modortalan volna.” A szövegből kiragadott mondat mottója, s talán magyarázata is lehetne Vida Gábor új könyvének, a *Nem szabad és nem királyi* című novelláskötetnek. Vida Gábor erdélyi író, a Látó című irodalmi folyóirat prózaszerkesztője – nevét a magyarországi olvasók talán a 2007-es *Körkép*, illetve *Az év novellái* válogatásából ismerhetik. A mostanival együtt eddig négy kötetet adott közre, közöttük a *Fakusz három magányossága* című, három kisregényt tartalmazó gyűjteményt is, ami 2005-ben a Magvető Kiadó gondozásában jelent meg. Vida esetében nehéz lenne markáns egyéni hangról vagy karakterjegyekről beszélni – inkább jellemző rá a kísérletezés, a stílusok közötti állandó átmenet, játék: néhol Bodor Ádám tömörségével ír, másutt pedig anekdotázva, mitizálva, mint Mikszáth és Krúdy. Szereti és sokszor alkalmazza a manierista cicomát, s az oldalnyi hosszúságú, áradó, de a keresetlen(nek szánt) rusztikus sorokat is, minden esetben érezhető azonban a novellák konstruáltsága, néha már túlzott megmunkáltsága: úgy tűnhet, a szöveggel folytatott munka közben Vida elfelejti a közönséget, s már nem is közöl, csak komponál, mozgásban tartva az életre hívott történetet. Adott a cselekmény s az ironikus, szándékoltan tudálékos narratíva, mint cirádás keret – a működtetés feladata viszont az olvasóra hárul.

Az immanens, öntörvényű alkotásmódra utal már a könyv címe is: *Nem szabad és nem királyi*. A novellákban állandó jelzőként, vissza-visszatérő cím inkább hat zárt szentenciának, mint hívószónak – a dupla tagadás már magában ellenkezésre (rosszabb esetben pedig a könyv mellőzésére) késztet, ahogy a meglehetősen igénytelen borítótér is. A középkorban városoknak adományozott „szabad és királyi” rang inverz használata játékos és fenyegető gesztus: gunyoros fricska, ugyanakkor megelőlegezi az írásokat átható szerzői akarat befolyását. Vida Gábor ugyanis autoriter, a szöveget kontrolláló író, aki – résztvevőként vagy az eseményeket átlátó és prezentáló városi krónikás szerepében – mindvégig jelen van az elbeszélésekben. Világa ezért sem szabad, hiszen nincs autonóm, szerzőn kívüli léte. Bizonyos történetek – mint a jól tervezett motor – pöccre indulnak, és jóformán maguktól futnak tovább; tempójuk biztos és kiegyensúlyozott, s az olvasó bátran hagyatkozik rá, viteti magát nézelődve, egy események, sorsok között robbogó gép utasaként. A *Nem szabad és nem királyi* novellái ezzel szemben folyamatos munkát igényelnek, a szé-

pen feldíszített történetváz pedig sokszor nagyon súlyos, magával húzza a cselekményt is. Nehezíti a befogadást, hogy Vida keveset bíz az idegen képzeletre; jelzi, mikor kell gyanakodni, előre- vagy visszagondolni, s bár olykor szeret titokzatoskodni, megoldásai túl kézenfekvőek, vagy hamar érdektelenné válnak az agyoncicomázott, kimódolt stílus miatt. Sokszor már a novella indítása is fárasztóan körülményes – mint például az *Ereklye* esetében, ahol egy rejtélyes, fluoreszkáló lepel körül bonyolódnak a kisvárosi legenda szálai. „Volt egy kis hamiság a dologban, mondhatná bárki, és igaza volna, hiszen miféle állapot az, hogy hirtelen mindenki, legalábbis elég sokan tudni vélik azt, amit Ritók, a részeges kőműves gyenge pillanatában meggyónt a plébános úrnak, aki már szintén nincs az élők sorában.” – kezdődik lassan az elbeszélés, a figyelem pedig csakhamar elsikkad a mellékszálak, körülményes sejtetések között. Visszatérő jelenség a Vida-szövegekben: az író, aki a nem-tudás, a titok állapotát szeretné visszaállítani egy túl sokat tudó világban, a modorosság csapdájába esik – a küldetésből eszköz, vagy ami még rosszabb, póz lesz. Kevés az olyan pillanat, amikor a misztikum, tempós józan mesélőkedv és a visszafogott szerzői intenció egy írásban találkozik – a *Pásztorok királya* azonban példa lehet erre, mint a kötet talán legsikerültebb, legharmonikusabb novellája. A történet szerint a Kelemen-havasokban emberemlékezet óta minden nyáron megválasztják a pásztorok királyát, aki a következő egy évig viseli a szimbolikus rangot – ezt a tradíciót zavarja meg egy vadászni szerető párttitkár felbukkanása, aki erővel kisajátítaná a pásztorok és védőszentjük, Szent Illés földjét. Az elnyomás és a hit egyének feletti küzdelmét Vida itt tényszerűen, személytelenül kíséri végig, s hagyja a különben mikszáthi jegyeket viselő anekdotát lépésről lépésre, magától kibomlani.

Pozitivistá szemléletmód szerint Vida Gábor novelláskötetét tematikailag három nagyobb egységre lehet bontani – vallási, realista és mágikus-historikus vonulatra –, s a besorolást erősíti a szövegek sorrendisége is. A *Nem szabad és nem királyi*ban jelentős szerepet kapnak a bibliai parafrázisok, variációk vagy vallásos témájú elbeszélések – ezek azonban éppen túlbeszéltségük miatt nem hordoznak átütő erőt. A *Kelj fel, és járj!* egy vadász rokkant fiának életét és csodálatos gyógyulását mutatja be. Az erdei renegátok életét felidéző szöveg a maga szándékoltan egyszerű módján is patetikus, több helyütt hiteltelen: a főhős például tanulatlan erdei ember – még Jézusról sem hallott – de szeretőjét dús keblűnek nevezi a természetesnek ható bögyös vagy csöcsös helyett. Másutt arról értekezik apjával, hogy az állatok ugyan öregszenek, de az idő csak az

emberek szívében múlik – közvetlenül azután, hogy az öreg dühében halálosan megfenyegette; egy ilyen társalgás még a színpadon is erőltetettnek tűnne, nemhogy a vadonban, egy menedékház nyikorgó deszkafalai között. Az elbeszélés igazi üzenete – miszerint a jóvá vagy gonosszá váláshoz is áldozathozatal kell – elsikkad a történet pátoszossága és botlásai mellett. A kisvárosi félkegyelmű, Kappan Sanyi üdvözléséről szóló *Jézus-film* szándékoltan átlátható, repetitív felépítése nem is hagy kétséget afelől, hogy a három burnuszos férfi – értsd, három királyok – eljön Sanyiért egy szeles éjszakán. A *Mielőtt a kakas* triptichonja Péter árulását idézi fel – a lazán kapcsolódó történetekben három különböző Péter-alak küzd az ugyanazon fiktív diktatúra elnyomása ellen, s aztán rendre elbukik a félelem elviselhetlenné növekedő terhe alatt. Az elbeszélés reális, ám a végletekig leegyszerűsített, s ebből eredően időtlen: a diktátort Tábornoknak, az ellenállást Felszabadító frontnak nevezik, s a helyszín nincs megnevezve – lehet egy dél-amerikai állam, de a rendszerváltás előtti Románia is. Adott, tehát nem szorul magyarázatra az elnyomás ténye és ugyanígy a szabadulás vágya sem – e két erő, eszme között őrlődnek Vida jócskán idealizált hősei. A tét minden esetben más és más – nő, becület vagy pusztán a nyugalom vágya – ám a megalkuvás ténye, tudata egyformán mardossa az embert, legyen író, vagy kiábrándult gerillavezér. A novellafüzér bibliai áthallásai szinte már kínosan erősek, eleve kizárják a továbbgondolás lehetőségét: a felszabadítósdit játszó, valójában beijedt egyetemista, Péter például Mária Magdolnával kezd viszonyt, és éppen kakaskukorékoláskor hívja fel telefonon – ennél direkter már csak az lenne, ha Júdás is átsasszézna a színen, harminc ezüstjét tábornoki érdemrendként villogtatva.

Természetesebbek, hihetőbbek is az erdélyi hangulatú, a Bodor Ádám és Tamási Áron stílusát is megidéző elbeszélések. A *Navigare necesse* nem csak hangulatában, de témájában is emlékeztet Bodor egyik írására – talán az *Eufrátesz Babilonnál* című kötetben szerepelt az a történet, amiben két barát vetélkedik némán egy nő és egy csónak felett, míg a nő végül eltűnik a színről. Vida esetében már fokozódik a tét, mivel itt egy vitorlásért, és egy vidéki kocsmában unatkozó femme fatale-ért kell megküzdenie a főhősnek – legjobb barátjával, és az

ördögi vigyorú Sárgával, a nő birtoklásáért. A töredékes, ez esetben a fantáziának is helyet hagyó narráció, s a balladás hangvétel egészen a novella végéig megtart valamiféle feszültséget, a befejezés azonban zavaróan líraivá válik; a zárlatba ráadásul egy jókora logikai hiba került: többen is hallják az egyik szereplő tóbeli fuldoklását, haláltusáját, de a segélykiáltást már nem, mert az eset „túl messze történt.” Kerek, komótos felvezetésű történet a *Beavatás* – egy újabb háromszög és egy hegyi túra története, kevés szóval, férfibarátsággal, és a kapcsolatot újfent próbára tevő, hisztérikus nővel. Vida nagyon érzékletesen, pontosan írja le a túra részleteit, kezdve a felszerelésektől egészen az időjárás pillanynyi változásaiig: talpak alatt ropogó hó, a védőszemüveg lencséjén zölden tükröződik a hatalmas, könyörtelesen ég – egy-egy szó csak menetelés közben, a követ érő hágóvas csikordulása. Az író érezhetően elemében, ott-hon van ezen a tájon: nem magyarázza túl a hármass között kialakuló viszonyokat, helyzeteket, inkább csak beszámol róluk, mint a hirtelen támadó hózáporról, vagy egy csendes estéről a menedékházban. Közvetlenségét sajnos elveszíti, mikor a fikció és a szépnek nevezett irodalom területére téved – vagyis ha regényvilágáról, a nem szabad és nem királyi városkáról ír, ahol érezhetően ő maga sem otthonos. Kár, mert a város maga ideális tér, Erdély esszenciája is lehetne: időtlen vidék, ahol megtörténhet bármi, de a csoda is provinciális, könnyen felejtik, mint az álmot. Vida azonban nem használja ki a terep adta lehetőségeket. Láthatólag többet akar ennél – cizelláltabb és rafináltan mesészerű világot, ahol a manír sors és egyben mélységes ironia – de szövegeit az átéltség, az egyéni tapasztalat hiánya miatt nem tudja hihetővé is tenni. Zsella és az idegen őrnagy kisasszony lovagias meséje (*Összes pezsgő, vivát*) – ami nem mellesleg Kavafisz *Barbárokra várva* című művének átdolgozása lehet – vagy a *Torony emelkedőben* kisvárosi misztériuma így megmarad a nivós stílusgyakorlat szintjén, kidolgozottan, ám saját energia nélkül. Ha Vida a szerzői pózokat és példabeszédeket mellőzve, kevésbé kontrolláltan írna – mint a mozgalmas *Felavatás* vagy a *Pásztorok királya* esetében tette – talán felszabadíthatná, életre kelthetné királyi regényvilágát is.

Koncz Tamás

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyvtárházunkban is, a világhálón! Internetes rendelés esetén a postaköltséget kiadónk állja.

www.magyarnaplo.hu • info@magyarnaplo.hu

Személyesen Papp István Géza:
 Ady Endre vonzásában
 Bába Kiadó, Szeged,
 2007.

A magyar élet – mindegy, hogy a jelenről beszélünk-e vagy a múltról – tele van elintézetlen, félbehagyott ügyekkel, végig nem gondolt gondolatokkal és olyan életművekkel, melyeknek tanulságait úgy tűnik, hogy nem szívesen vonjuk le, pedig az akár még kérdésfölvetéssel is termékeny továbbgondolásra készíthet. Persze meg kell találni azt a hiteles megközelítési módot, amellyel a távolító idő messzeségét is áthidalva úgy lehet megszólaltatni az adott művet, hogy annak tanulságai (jaj, de konzervatív szó ez!) a mű kérdezőjének kor számára is elfogadható legyen. Csak hát nem mindegy, hogy éppen milyen a különböző értelmezési iskolák küzdelmének az állása, melyik rendelkezik nagyobb befolyással, s ettől függ egyébként az is, hogy az irodalmi értékek tözsdéjén egy-egy életműnek éppen mekkora az árfolyama. Pedig még az a Babits is hitt korok fölött egymásnak kezet nyújtó nagy szellemek alkotásainak örök értékében, akinek életműve talán könnyebben enged manapság kelendőbb interpretációknak, mint azé az Ady Endréé, akivel kölcsönösen elismerték egymásban a tehetséget – mint ahogy nemesek nyugtázták valaha rangjukat. Erről talán az a váteszi, prófétikus hang is tehet, mely oly hamar utánpótlásra talált, és oly könnyen lehetővé tette, hogy irodalmon kívüli szempontok szerint magyarázzák szavait. Ady Endre születésének százharmincadik évfordulóján jelent meg Papp István Gézának *Ady Endre vonzásában* című kötete, mely a bevallottan Ady-rajongó szerző tanulmányait, cikkeit, beszédeit gyűjti össze.

Ez a megelőlegezett szubjektivitás, mely a költészet iránt él, végig érezhető a kötetben, amely három egységre bomlik: az elsőben tanulmányok foglalnak helyet, a másodikat recenziók alkotják, melyek Adyhoz valamilyen módon köthető művekről készültek (vagy az Ady-irodalmat gazdagító, vagy Ady szellemiségére utaló könyvekről), a harmadikban pedig beszédek, emlékezések olvashatók. Valamennyi írás az általa „hagyományosnak” nevezett irodalomszemlélet jegyében (s néha: védelmében) íródott. Aki bármennyire is jártas a magyar irodalomtudomány történetében, az tudja, hogy ezen jórészt az a tizenkilencedik század derekán kialakult, Magyarországon valamivel később, de itt tartós gyökeret eresztő pozitivistá eredetű gyakorlat értendő, mely a művet szerzőjének életrajza, s korának rá gyakorolt hatásai felől tartja megközelíthetőnek és magyaráz-

hatónak. A nyelvi indíttatású interpretációk, értelmezési iskolák, melyek leválasztandónak tudják mindezt a magyarázni kívánt (élet)műről (gyakran minden referenciától megszabadítandónak), még később honosodtak meg, de jelentős befolyásra tettek szert, szakirodalmi nyelvükben egy olyan atmoszférát teremtve, mely mintha szándékoltan beavatottak és kívülálló viszonylatára akarná bontani olvasóközönségét. Az *Ady Endre vonzásában* ebben a nagy vonalakban vázolt erőterben helyezkedik el, s a maga szerény eszközeivel mutatja föl az „Ady-mű” értékét.

Az első egységet alkotó öt tanulmány mindegyike Ady motívumaival foglalkozik, az első Edgar Allan Poe-nak a költőre gyakorolt hatását térképezik föl. Ezen írásokban magának egy kissé ellentmondóan foglalkozik Papp az egyébként szerinte elhanyagolt motívumvizsgálattal, hiszen maga is bevallja, hogy az elemzésben használt fogalom, a motívum meghatározása „nem is lehetséges.” A szerteágazó Ady-irodalomban jártas szerző a ló-lovas, a harang és a Hold motívumát vizsgálja meg. Az első három tanulmány még a rendszerváltozás előtt született, az utolsó kettő pedig már az új évezredben, mégis szemléletmódjukban szinte nincs különbség közöttük, módszeres leltárok ezek a költői eszközökről az újabb szakirodalmi anyag ismeretében, de azok eredményei, a megközelítésben kimunkált hozadéka nélkül. Persze fölmerül a kérdés, mennyire átjárható a „hagyományos” és újabb értelmezések, iskolák között lévő sáv, de nem lehet az irodalomtudományban, annak elméleteiben végbe ment változásokat – akár fenntartásokkal is, de – figyelmen kívül hagyni.

A kötet második részében kritikák és recenziók olvashatók többségében az Ady-irodalom növekvő sorának újabb (vagy ismét megjelentetett) darabjairól. De van köztük olyan recenzió is, mely Székér Endre Buda Ferencről szóló kismonográfiájáról íródott, s közlését Buda Adyt idéző egyik verse indokolta. E csoportba tartoznak a hasonló indíttatású, szemléletükben rokon irodalomtörténetész-pályatársak munkáiról szóló ismertetések is. A harmadik egységet alkotó írások pedig az évfordulós rövid megemlékezések keretében idézik Ady alakját, vagy költészetének Áprily Lajosra gyakorolt hatását. A recenziók és a rövidebb írások gördülékeny, jó magyarsággal megírt nyelve nem véletlen, hiszen szerzőjük az igazságügyi retorika tanára is, s – akár tanulmányaiban – bőven idézi kedvelt költőjét, hogy mondandóját, melynek személyes célja az „Ady-mű” megszólaltatása, alátámassza.

Csábi Dömonkos

ARACS

(Szabadka, Vajdaság)

Főszerkesztő: Utasi Jenő

Cím: Gradska Biblioteka – Városi Könyvtár

24000 Subotica, Dušan cár u. 2. Szerbia

E-mail: aracs-ujtag@tippnet.co.yu

gvajda@suonline.net

Honlap: www.aracs.org.yu

A délvidéki közéleti folyóirat júniusi számában közzéteszi az Emberi Jogi Központ jelentését, mely az ott élő kisebbségi magyarság helyzetét dokumentálja. Kitér arra, hogy Szerbia nem hozott létre a kisebbségi jogokat érvényesítő intézményrendszert, sok esetben a nemzetközi egyezményekben vállalt kötelezettségeinek sem tesz eleget, valamint a délvidéki magyarság ellen elkövetett jogsértésekre, atrocitásokra. Gubás Jenő esszéjében a magyarság érdekképviseletét ellátó, kultúráját őrző intézmények diszfunkcionális működését veszi sorra, mely hozzájárul ahhoz, hogy „évente minimum egy falu lakosságával vagyunk kevesebben”. A nemzet-tudat hiánya Gubás szerint abban is megmutatkozik, hogy 2004. december 5-e óta „általánossá vált a vajdasági magyar nemzeti meghatározás az egyetemes magyarsághoz való tartozás vállalásával szemben”. Margittai Gábor ismerteti Domonkos László *Nagynyedi ördögsekér* című könyvét, mely a hírhedt 1849-es vérengzésről szól, Vajda Gábor pedig Herceg Jánosra emlékezik.

BÉCSI NAPLÓ

(Bécs, Ausztria)

Főszerkesztő: Deák Ernő

Levelezési cím: A-1011 Wien, Postfach

358. Ausztria

E-mail: becsi-naplo@aon.at

Honlap: www.fkkk.tvn.hu/beccsinaplo

Szabó A. Ferenc *Machiavellista politizálás Budapesten* című vezércikkében

elemzi, hogyan került „Magyarország politikai válságba”. Szakály Sándor a – szerinte – kudarcos magyar külpolitikáról ír, melynek legfőbb okát a politikai erők konszenzusának hiányában látja. A magyar külpolitika rendszerváltozáskori hármass egysége (az euróatlanti irányultság, a határon túl élő magyarokra való nagyobb odafigyelés, integrációjuk a magyar nemzetbe, és a szomszédos államokkal való viszony új alapokra helyezése) fölbomlott, „egyes esetekben kritikátlanul követjük a számunkra érdemben nem meghatározó történések külpolitikai vonatkozásait (...), míg más esetekben önállóan kívánunk lépéseket tenni apró engedményekért (...), közben a saját céljainkat elősegítő lépéseket nem minden esetben tesszük meg”. Különösen azt bírálja Szakály, hogy „megfontolások nélkül tesszük magunkévá a közösségi elgondolásokat, miközben más, nagyobb politikai és gazdasági erővel rendelkező (...) országok nem egy esetben a közös külpolitikai elképzelések elé helyezik egyéni érdekeiket”.

EGYÜTT

IRODALOM - MŰVÉSZET - KULTÚRA

(Ungvár, Kárpátalja)

Főszerkesztő: Nagy Zoltán Mihály

Levelezési cím: Nagy Zoltán Mihály,

90221 Csonkapapi, Mező u. 168.,

Beregszászi járás, Ukrajna; 88000 Ungvár,

Babuskin tér 5/A, Ukrajna

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua

n.zoltanmihaly@freemail.hu

Honlap: www.hhrf.org/mekk/egyutt

A kárpátaljai folyóirat többek között Bakos Kiss Károly, Czébely Lajos, Fodor Géza, Horváth Sándor, Penckófer János és Vári Fábrián László verseit közli, Bartha Gusztáv és Vári Fábrián László regényrészletét, Lengyel János tanulmányát *Antiglobalizációs és globalizációkritikus mozgalmak* címmel, valamint Bertha Zoltán és S. Benedek András recenzióit Bakos Kiss Károly *Legyen vers* című első kötetéről.

HELIKON

(Kolozsvár, Erdély)

Főszerkesztő: Szilágyi István

Levelezési cím: 400217 Cluj-Napoca,

Postafiók 245., Románia

E-mail: kvari.helikon@gmail.com

Honlap: www.helikon.ro

A kolozsvári folyóirat Lászlóffy Csaba verseivel indul, Pomogáts Béla ír benne tanulmányt Bánffy Miklósról, Bogdán László *A kintrekedtek* címmel publikál esszét. Papp Attila Zsolt interjút készített az Előretolt Helyőrség-nemzedék egyik markáns képviselőjével, Sántha Attilával, aki negyvenedik születésnapját ünnepli. Sántha úgy emlékszik vissza a kilencvenes évek elejére, mint amit Erdélyben „a programatikussá válás” jellemezte, „Magyarországon pedig éppen ellenkezőleg: tombolt a programatikussá válás, az irodalom olvashatatlanná, szövegcentrikussá vált”. Ezekkel szemben pozicionálta magát a „transzközép” irányzat. „Szerintem abban a pillanatban – a kilencvenes évek elején – éppen hogy nem volt életes irodalom, és ezt a szöveg-irodalom ellen fellépő (vagy arról tudomást nem vevő) írók nagy sikere mutatja. Ezért volt szükség a transzközépre is, hogy felrobbantsa az éppen önmagában tobzódó irodalomelméleti diskurzust” – véli a beszélgetésben Sántha.

IRODALMI JELEN

(Arad, Erdély)

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Cím: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

310085 Arad

Eminescu utca 55–57. Románia

E-mail: ij@irodalmijelen.hu

Honlap: www.irodalmijelen.hu

Makkai Ádám *Egy mikrokozmosz szonettjei a makrokozmoszról* című létfilozófiai versfüzérét olvashatjuk a lap legújabb számában, valamint – többek között – Ármos Lóránd, és Balaskó Ákos költeményeit. Prágai Tamás az amerikai

John Ashbery, Márton László pedig a XVII. századi königsbergi poéta, Simon Dach általa fordított versei elé írt rövid tanulmányt. Orbán János Dénes Debüt című rovatában Kilyén Attila Örs fiatal költőt, Pécsi Györgyi „Szubjektív könyvtára” Coelho, Kapuscinski, Kovács István, Feliks Netz, Orcsik Roland, Takács Zsuzsa, Ágh István, Kicsi Sándor András és Sisa József könyveit mutatja be. N. Pál József a Felsőmagyarország Kiadó Vízjel sorozatában idén napvilágot látott négy könyvet ajánlja (Babus Antal: Árral szemben, Monostori Imre: Az idők szellemei, Pécsi Györgyi: Folytatódik, Papp Endre: Szemléletünk próbája), elismerően nyugtázva, hogy „a nyelvbe vetett bizalmat megroggyantó”, „a személyiséget destabilizáló”, „az egyéni s közösségi identitást problematizáló” posztmodern mellett „szerencsére a hagyományosabb – értékőrző, érték-biztos vagy értéképviseleti – szemlélet is áll még a lábán”.

SZ IRODALMI SZEMLE

(Pozsony, Felvidék)

Főszerkesztő: Fónod Zoltán
Levelezési cím: 820 11 Bratislava,
P. O. BOX 11., Szlovákia
E-mail: irodalmiszemle@nextra.sk
Honlap: www.irodalmiszemle.sk
www.hhrf.org/madach-posonium

Gál Sándor, Hoga György, Milan Rúfus és Bodnár Daniel verseit, Aich Péter, Poór József és Szirmai Péter

novelláit, valamint Alabán Ferenc tanulmányát olvashatjuk többek között. A lap Ozsvald Árpádra és Dénes Györgyre emlékező írásokat közöl. E. Fehér Pál publikál recenziót Földes György *Magyarok és románok 1956 és 1989 között* című könyvéről, melyben arra a – határon túli ügyekben valamelyest járatosaknak cseppet sem újkeletű – következtetésre jut, hogy a rendszerváltozás „félreérthetetlenül bizonyította: a korábbi út sehová nem vezet, [a román-magyar kapcsolatokban] valami újat kell, kellene kezdeni”. Ez az „új” azóta sem született meg, E. Fehér szerint a mindkét oldali „nacionalizmus” miatt.

KORUNK

(Kolozsvár, Erdély)

Főszerkesztő: Kántor Lajos
Levelezési cím: 400304 Cluj, c.p. 273,
Románia
E-mail: korunk@gmail.com,
korunk@korunk.org
Honlap: www.korunk.org

Az erdélyi lap Kibédi Varga Áron, Karácsonyi Zsolt és Szálinger Balázs verseit közli, s részletet Árkossy István és Bágyoni István *Világ árnya, világ fénye* című „beszélgetőkönyvből”. Tanulmányokat olvashatunk az Európai Közösség regionális politikája nyújtotta lehetőségekről Horváth Anna, Csáki Rozália, Pakot Mónika, Flóra Gábor, Székedi Levente, Horváth Alpár és Somai József tollából.

LÁTÓ

(Marosvásárhely, Erdély)
Főszerkesztő: Gálfalvi György
Levelezési cím: 540027 Târgu Mures
str. Tusnad 5. Románia
E-mail: lato@rdslink.ro
Honlap: www.lato.ro

Demény Péter, Lászlóffy Csaba, Szálinger Balázs, László Noémi, Cseh Katalin, Bálint Tamás, Dimény Lóránt és Bodor Béla verseit, Magyary Ágnes és Selyem Zsuzsa szépprózáit olvashatjuk. Részletet közöl a folyóirat Bogdán László *A hajón* és Gulyás Miklós *Vándorút pipafüst alatt* című regényéből. A Látó melléklete Keszeg Anna *Irodalom és a City* című „tudósító szövegei”.

Székelyföld

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

(Csíkszereda, Erdély)
Főszerkesztő: Ferenczes István
Levelezési cím: 530140 Csíkszereda
P. O. Box: 149., Románia
E-mail: szekelyfold@cchr.ro
Honlap: www.hargitakiado.ro

Deák László, Demény Péter és Nyilas Attila publikál verseket, Temesi Ferenc és Simó Márton rövidprózát. Sylvester Lajos beszélget dr. Zsigmond Győző etnomikológussal, aki *A kucsmagombák a székely néphagyományban* címmel ír tanulmányt. Bartos-Elekes Ildikó egy erdélyi néptanító, édesapja sorsán keresztül mutatja be Erdély történelmének kommunista időszakát.

A 36. Tokaji Író Tábor – alapítás éve 1972 – 2008. augusztus 13-14-15-én szerdán, csütörtökön és pénteken, az Irodalmi értékrendek, pályakezds, érvényesülés kérdéskörében szervezi meg tanácskozását.

Az író tábori tagság igénye szerint, a megújulás jegyében a plenáris ülések mellett Poétikai munkacsoport, Irodalmi támogatások munkacsoport, Szerkesztői és kiadói munkacsoport, Digitalizált irodalom

Találkozunk Tokajban!

munkacsoport kínál lehetőséget, és teremt alkalmat a termékeny alternatív vitára.

A Tanácskozás helyszíne: *A Tokaji Ferenc Gimnázium, annak kollégiuma és kertje, a tokaji Paulai Ede Színház, valamint a helyi Tourinform iroda székháza.*

A hagyományok szerint a Tokaji Esték sorozatban alkotóműhelyek, folyóiratok bemutatkozása, borkóstolás várja a résztvevőket.

A táborba való jelentkezés levélben:

H-3501 Miskolc, Pf. 375.

vagy e-mailen:

tokaji.irotabor@chello.hu

irotabor@freemail.hu

Érdeklődni lehet a következő számokon: **(06-46) 359-923** vagy **(06-20) 453-4890** (Külföldről való jelentkezéskor a 36-os előhívószám nem nélkülözhető)

A Tokaji Író Tábor Kuratóriuma

Finnugor kaleidoszkóp

A mariföldi Joskar-Olában 2008 szeptemberében tizedik alkalommal ülésezik a finnugor népek íróinak küldöttsége

A finnugor szóval többnyire a „nyelvtan és nyelvtudomány” tematikája kapcsán találkozott többségünk, a népek felsorolásával ritkábban, leírásukkal, jellemzésükkel pedig kivételszerűen.

Maga a szűk szakma is szinte kivétel nélkül csak a nyelv kérdéseivel foglalkozott, majd e kérdés kapcsán létesített személyes kapcsolatokat, később pedig nagy találkozókat a rokonság képviselőivel.

Idővel ezek a keretek is szűknek bizonyultak, egyre többeket kezdett érdekelni maga a rokonnnyelvet beszélő nép és a rokonnnyelven létrejött műveltség. A tudósok mellett színre léptek a költők és írók. Érthető logikával: ha a finn rokon nyelv, a Kalevala pedig ezen a nyelven jött létre, akkor a többi rokon nyelven is létezhetnek még ismeretlen értékek.

Szaporodni kezdtek a személyes ismeretségek, barátságok, majd a nagyobb szabású találkozók, rendezvények, s mára szinte követhetetlen a száma (és sorszáma) a legkülönfélébb tematikájú, gazdag programú összejöveteleknek.

Mostani találkozóink azért nevezetes, mert túl a kerek, a tízes számon, 1989-ben itt, Joskar-Olában „született meg” a finnugor írók rendszeres összejövetelének terve, felépítésének, működésének rendje. Lelkes, hangulatos, indulatos, szókimondó gyűlés volt ez, amelyet a moszkvai tekintélyek jelenléte sem fogott már vissza. A konferencia sikere nagymértékben Miklaj Ribakovnak, a Mari Írószövetség azóta elhunyt vezetőjének köszönhető, akit az itt megalakult Finnugor Írók Társulata elnökévé választott.

Határozottsága, kezdeményező készsége, kedvessége, ötletessége életképessé tette a formálódó társaságot.

Lehetetlen az eddig lezajlott kilenc konferencia eredményeit röviden is felsorolni, méltatni, tanulságait összefoglalni. Hagyományra vált például két- és többnyelvű antológiák készítése, friss irodalmi szövegek mellett klasszikusok bemutatása. A bemutatásból a folklór sem hiányozhat. Megvalósult az a törekvésünk is, hogy a fordítás igényes munkájára ne csak ismert, jelentős költőket kérjünk fel, hanem a rokonnnyelvek kutatásával foglalkozó fiatal filológusokat, irodalmárokat is. Akiknek a száma fokozatosan növekszik.

Domokos Péter

A hantik (osztjások)

A hanti nyelv az uráli nyelvcsalád obi-ugor ágához tartozik. A hantik Nyugat-Szibériában, az Ob mindkét partján, annak középső folyásától a torkolatig benépesítették a mellékfolyókat. A legkeletebbi hantik a Vah és a Vaszjugan völgyében laknak, a legdélibbek az Irtis, a Demjanka és a Konda vidékén, a legészakibbak a Jeges-tengerhez közel. Többségük a Hanti-Manysi és a Jamal-Nyenyec Autonóm Körzetben él, de a Tomszki Területen is laknak hantik. Lélekszámuk körülbelül huszonkét és félezer fő. A hagyományosan élő hantik réntenyésztéssel, halászat- és vadászattal foglalkoznak. Egységes nemzeti nyelv híján a hanti nyelv csak nyelvjárásokban él.

JEREMEJ AJPIN A Mester éjszakája, avagy a „Januári Folyó”-ban

*Nehéz írni a szerelemről –
Szeretni még nehezebb.*

Egyszerűen szép volt a Januári Folyó...¹

Reggel, amikor a buszra vártam a hotel előtt, úgy éreztem, hogy hirtelen világosabb lett minden. Önkén-

telenül balra néztem, aztán jobbra. És megláttam őt. A nádszál vékony lányt. Minden világos volt rajta. Egészen áttetszőnek tűnt. Mintha általa az Atlanti-óceán fodrozódó vize is átlátszó lett volna a homokos parton. Valószínű, az ő világos színű ruházatától tűnt ilyennek. Az egész nő világosban volt. Világos, ritka-pettyes rövid kosztüm. Világos haj. Fehér arc. Nap-nem-érintette kéz. Nap-nem-érintette láb. Mintha még az élet sem érintette volna meg... Északi nő, gondoltam róla.

Készt a buszunk. Fél szemmel követtem őt. Azonnal elkapta a tekintetemet. És nézett rám. A szokásosnál kicsit tovább tartotta rajtam a szemét. Aztán az óceán felé fordult, előhúzta kistáskájából a napszemüveget, feltette, ráérősen fel s alá járkált a hotel előtti kis téren, senkivel sem elegendett szóba a buszra váró kong-

¹ Rio de Janeiro város a dél-amerikai Brazíliában. Neve portugálul: Januári Folyó (szó szerint: a folyó januárban), ugyanis 1502 januárjában érte el a Rio de Janeiro-i-öblöt Andreas Gonçalves és Amerigo Vespucci. Lakói: indiánok és az indiánokkal keveredett portugálok, spanyolok, olaszok és négerék (meszticek és mulattok).

Nagy Katalin összeállítása

Köszönet a Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezetének

resszusi küldöttek közül. Pontosabban nem is járkált, hanem szinte siklott a föld felett, mintha nem is érintette volna a kövezetet. Annyira könnyű volt. Bár ragyogóan sütött a nap, nem volt szüksége a szemüvegre. Amikor újra feléje néztem, már a homlokára tolta sötét napszemüvegét, és magasba emelt fejjel, akár egy madár a felrepülés előtt, elgondolkodva meredt a távolba, bámulta az óceán morajló hullámain.

Végül megjött a buszunk.

Az autóbuszon tölem balra, egy székkal előbbre ült le. Jobb lábát maga alá húzta, és félig felém fordult. Mi Évával, a tolmáccsal, a Costa Rica-i² Beatrice-szel és a norvég-lapp Leyffel négy székre telepedtünk le egymással szemben. A közelünkben foglalt helyet az argentin Horhe és a hondurasi³ Roy. Mögöttük ült Kaori, a fehér, hallgatag ainó⁴ lány Japánból, Sapporóból. Ez a mi „kis körünk” az őslakos népek képviselőiből állt. Ezen kívül volt még a „középső kör” meg a „nagy kör”. Szomszédaink igen élénk diskurzust folytattak angolul. A Rio-5 konferenciáról beszéltek. Ezen fogják megvitatni a Föld Chartát.⁵ Arról folyik a beszélgetés, hogy hogyan tudunk életben maradni a XXI. században. Aztán megszólalt Beatrice. Ő volt a Costa Rica-i Föld Tanács koordinátora, illetve ennek a fórumnak az egyik szervezője. Röviden felvázolta, hogy mi vár ránk a két-hetes munka során. A világos ruhás északi lány érdeklődéssel hallgatta a beszélgetést.

Autóbuszunk az óceán menti szerpentinén kanyargott. Fent a sziklákon, szinte a víz fölötti területen. Tizenöt-husz perc múlva megérkeztünk a magasban fekvő Seraton Hotelhez. A buszból kiszállva nyomban egy bábeli nyelvzavar kellős közepébe kerültünk, és el is merültünk benne. A világos ruhás északi lány eltűnt valahova. Legközelebb a szünetben láttam. Moszkvába kellett telefonálnom. A telefonautomaták a válaszfal mögött voltak, a terem sarkában, ahol a kongresszus sajtóközpontja működött. A sajtóközponthoz érve vettem öt észre. Egy asztalkánál ült fülhallgatóval a fején, és elmélyülten dolgozott notebookján.

A Seraton kétségtelenül Rio de Janeiro legegyszerűbb hotelje volt. Egy sziklán magasodott, annak a kis öbölnek a partján állt, ahol a strand is volt, a strand fölött az

uszoda, az uszoda körül pedig az amfiteátrum kókuszpálmák, trópusi növények és napernyők árnyékában, az étterem viszont a szabad ég alatt működött. Miután megebédeltem, egy csésze kávéval leültem egy, az uszoda melletti fehérmárvány asztalhoz a gomba alá. A tömeg Rio ezen édeni sarkában nyüzsgött. Ki kávézott, ki a víz mellett napozott, ki az óceánban fürdött, vagy a medencében lubickolt.

Búzavirágkék óceán.

Világoskék ég.

Aranyló nap.

Simogató szellő.

Fejünk felett a pálmafák leveleinek lágy susogása.

Az óceán tompa, egyenletes lélegzete.

Néztem az óceánt. Káprázatos, soha sem fáradsz el az elevenen áramló víz nézésében. Különösen az óceán vagy a tenger vízében. Na meg a folyóiban.

Az óceán ringató moraját hallgatva körbenéztem az uszoda környékén. És ekkor megláttam a reggel felfedezett, északi útítársnőmet a világos ruhában. Elindult asztalaink felé, kezében egy csésze kávéval. Kereste, hova üljön le. Felálltam, intettem neki. Meglátott, arcán udvarias amerikai mosoly jelent meg.

– Üdvözlöm! – mondtam.

– Üdvözlöm! – mosolygott megint.

– Foglaljon helyet – azzal rámutattam az asztalomnál lévő üres fotelra.

– Köszönöm – válaszolta.

Az asztalra tette a kávécsészét. Közelebb toltam a fehér műanyag fotelt, leült.

– Milyen benyomása van a konferenciáról? – érdeklődtem.

– Kellemes – felelte.

Hallgattunk egy darabig. Aztán érdeklődni kezdtem:

– Bocsásson meg, hogy...

– Seleste vagyok – mondta. – Selestének hívnak.

– Melyik országból jött?

– Kanadából.

– Kanada – nagy ország...

– Edmonton – pontosította. – Edmontonból jöttem.

– Ó, Edmonton? – csodálkoztam.

– Ismeri Edmontont?

– Igen, jártam ott.

Eszembe jutott az első, hat évvel ezelőtti kanadai utazásom...

Másnap, amikor beléptem a Seraton Hotel halljába, ismét azt éreztem, hogy megint világosabb lett, mint általában lenni szokott. Bementem, megálltam, körülnéztem. És a hall távolabbi sarkában könnyű bőrfotelban, az újságírók és a sajtó képviselőinek társaságában megpillantottam Selestét. Amikor észrevett, felállt, mosoly-

2 Costa Rica közép-amerikai köztársaság Nicaragua és Panama, valamint a Csendes-óceán és az Antilla-tenger között. A spanyol gyarmatosítók a XVI–XVIII. század folyamán csaknem kiirtották az indián őslakosságot.

3 Honduras közép-amerikai köztársaság, Kolumbusz fedezte fel. A gyarmatosító spanyolok itt sem kímélték az őslakosságot. Lakói: indián, mesztic és néger.

4 Az ainó a japán szigeteken élő őslakos nép.

5 A Föld Charta tulajdonképpen egy nyilatkozat a XXI. században élő igazságos, fenntartható és békés globális társadalom kialakítását célzó alapelvekről.

gott szinte mindent beragyogva, és integetett nekem. Válaszként én is feemeltem a kezem. Ma tiszta tarka volt. Széles, hosszú, bokáig érő világos-virágos szoknya és ugyanolyan kabátka volt rajta. Mintha erősebb lett volna a fény az ő világos öltözetétől. Nem szándékoztam odamenni hozzá. Nem akartam megszakítani a kollégáival folytatott élénk beszélgetését...

Este fogadás volt. Sokáig, talán negyven percig vittek bennünket valahova autóbuszokkal. Végül megérkeztünk. Talán valami elővárosba vagy peremvárosba. Már sötétedett, nehezen lehetett látni. Kitárt kapuk. A lámpák alatt tiszta sétányok. A park mélyén fényárban úszott egy háromemeletes villa, hatalmas oszlopokkal. A trópusi fák árnyékában egy patak és egy mesterséges tó. A sok nyelven zsongó tömeg tavaszi vízárként hömpölygött a villa parkjában, illetve első emeletén. A pincérek fáradhatatlanul rohángáltak az ünneplő kúriában.

Seleste nem volt ott az estélyen. Csak a fogadás végén jelent meg... Sötétvörös estélyiben. Testéhez simuló szűk, földig érő ruhában. Ez a ruha még karcsúbbá tette, de nem volt hivalkodó. Igaz, csaknem a derekáig ért az oldalvágás. De csak akkor nyílt szét, ha nagyobbat lépett...

A ház lépcsőin lesétáltunk a patakhoz, és leültünk a fotelokba. Odajött hozzánk az egyik pincér, tálcáján talpas poharakkal, a másik meg szendvicsekkel. Koccintottunk, és ittunk a Januári Folyó felvirágzására. Pontosan így fordítható le franciáról Rio de Janeiro neve.

Lábunknál halkán csobogott a víz. Valahol a sötétben vadkacsák lubickoltak. A ház felől a tömeg tompa moraja hallott. Hallgattunk. Aztán megkérdeztem:

- Hogy-hogy ilyen későn jött, Seleste?
- Rengeteg munkám volt.

Faggatni kezdtem a munkájáról. Ó, mindig sok munkám van, mondta. Sok mindenre kell időt szakítanom: a fórumra, a sajtókonferenciára, interjút kell készítenem ismert politikusokkal, híryanagot kell összeállítanom és elküldenem a saját országomba. Egyszóval, bőven van munkám, nem érek rá unatkozni.

Ittunk még a borból. A legjobb fajtából való volt.

Ekkor megjelent a tolmácsom, Éva. Cseh származású volt, tudott néhány nyelven, és nem fordított rosszul. De arra jöttem rá, hogy mindig alkalmatlan időben jelent meg, amikor a legkevésbé kívántam. Most azzal állt elő, hogy a házigazda akar velem beszélni. Őt is, mint sokan másokat, érdeklí Szibéria, Oroszország, az osztyákok és a vogulok sorsa, helyzete. A feleségével vár a kastélyban, az első emeleten. Ott van a vendégfogadó szoba...

Seleste érdeklődött Szibéria iránt, a föld iránt, ahol élek. Mindenütt hó és jég. Más semmi. A nyár, igaz,

hogy rövid, de olyan meleg, mint Rióban. A házamat pedig nagyon könnyű elképzelné. Le kell ülni a homokos parton arccal az óceán felé. Otthon nálam ugyanolyan fehér homok van, mint itt a strandon. Csak az Atlanti-óceán helyett egy kék folyó található. A hátam mögött pedig a városi épületóriások helyett fenyőfák – csupa zöld fenyves mindenütt. Ezekben a fenyvesekben, a meredek parton van az én házam. Úgy tűnik, hogy önöknél sem rosszabb, mint Rióban, mosolygott Seleste. Így van, hagytam rá. A szülőföldem mindenféle édenkertnél jobb...

Halk zene szólt.

Az utca felől az asztalunkhoz jöttek a helyi utcai árusok, a barna bőrű brazilok, és szerényen ajánlgatták egyszerű portékáikat. Szuveníreket, déli édességeket és más egyebeket. Amikor rájöttek, hogy nem beszélünk portugálul, békén hagytak bennünket. Csak a trópusi virággyászok virágainak nem tudtunk ellenállni. Most meg vándorzenészek szegezték tekintetüket a fehér lányra, és kérdés nélkül azonnal játszani kezdték saját dallamaikat. Ilyenkor a férfi nemnek illendő a zsebébe nyúlni, s adni nekik néhány rialt.⁶

Megfogtam Seleste asztalon fekvő bal kezét. Lassan, egyenként kiegyenesítettem félig ökölbe hajlított ujjait, és szinte egészen a nyitott tenyere fölé hajoltam. Egyáltalán nem értettem a tenyérjósláshoz. A tenyérvonalak közül csak egyet ismertem, az életrajzát. Az övé örvendetes volt, és szépen kirajzolódott. Seleste udvariasan kíváncsiskodni kezdett:

- Mit néz?
- Az életrajzát – mondtam.
- Na és, milyen?
- Ön sokáig fog élni – mondtam, majd alig hallhatóan hozzátettem: – és boldogan.

– Köszönöm – válaszolta.

Kis szünet után így szóltam:

- Lehet, hogy Szibériában.
 - Ez van megírva? – húzta fel kérdően a szemöldökét.
- Úgy tűnt, hogy félelem villant meg a szemében. De nevetve megnyugtattam:

- Ez csak vicc volt. Csak vicceltem.
- Szibériában volt... Na, az a hogyishívják, ahol a politikaiakat büntetik... Olvastam az önök Szolzsenyicinjét...
- A Gulag?
- Igen.
- Már nincs ilyen.
- Látja, mi meglehetősen rosszul ismerjük Szibériát.
- El kell jönni, meg kell nézni.

6 Rial: a forintnak megfelelő pénzegység több arab államban.

Tanácsoltam neki, hogy ismerkedjen meg az ottawai barátommal, aki különböző szibériai projekteken dolgozik. Így el lehet jutni Szibériába. Meg tudom adni az elérhetőségét. Seleste rábólintott. Aztán óvatosan elhúzta a kezét. Elengedtem kecses kézfejét. Belenézett az éjszaka sötétjébe, és megkérdezte:

- Elmegyünk?
- Egy pillanat...

Még volt egy nap a márciusból. A déli féltekén minden fordítva van – ez nyári hónap. De csodálatos a nyár az Atlanti-óceán partvidékén. A nyár minden oldalról átölel melegével, kékségével, zöldjével és az egzotikus föld illataival. Felemeltem a poharamat, s ezt mondtam:

- A Márciusi Selestére!
- Köszönöm! – mosolygott.

Kiittuk a poharunkat. Most már csak a februárt kell megjegyezni, mondta Seleste. Ami így hangzik majd: „A Februári Kettőnkre!” Miért éppen februári? Mert minden év februárjában rendezik meg a hatalmas riói karnevált. A szamba-dromon dobszó kíséretében két álló napon át énekel és szambázik egész Brazília. Beleértve a sok-sok vendéget, turistát is. Jó, akkor találkozunk egy év múlva februárban a karneválon, mondtam a lánynak...

Ráérősedem mentünk, sétáló léptékkal. És csendben beszélgettünk, mintha féltünk volna megzavarni a város fölötti sűrű sötétséget. Kézen fogtam. És nagy ujjammal, mintha mélyíteni akarnám, simogatni kezdtem tenyerében az életvonalat. Most nem húzta el a kezét. Lehet, hogy elvarázsolta, sőt talán meg is rémítette egy kicsit a déli éjszaka. Gyorsan ért véget, és nagyon sötét volt. Ahol nem volt világítás, mintha csak kiszúrták volna az ember szemét, semmit sem lehetett látni. A baszszus hangon sóhajtozó óceán és az indigósötét éjszaka csak fokozta az emberben azt az érzést, hogy a világ hetedik csodája, Rio de Janeiro titokzatos, sejtelmes város. És cseppet sem véletlenül öröködik éjjel-nappal áldásra emelt kézzel a harmincnyolc méter magas Krisztus-szobor a város fölötti hegyfok magasából.

Végre elértünk a szállodánkig. Odamentünk a recepcióhoz, elvettük a kulcsainkat. Aztán állodogáltunk egy kicsit a hallban. Ujjaimat megint végigvezettem tenyerének életvonalán. Megrebbent a szempillája. Egymás szemébe néztünk. Késő volt. Seleste megszólalt:

- Fáradt vagyok...

Észrevétlenül repült el a hét.

A konferencia ment a maga rendjén. Konzultációk, sajtótájékoztatók, szekcióülések, kerekasztal-tárgyalások, kulturális programok, fogadások és hasonlók. Selestével szinte minden nap találkoztunk. Előfordult, hogy kávészünetben leültünk egy sarokban, és cön-

desen beszélgettünk. Ha tehattük, együtt mentünk vacsorázni. Esténként éjszakába nyúlóan dolgozott. És ritkán vette fel a telefont a szobájában.

Vasárnapra Rio de Janeiro-i városnézést hirdettek. Az érdeklődők három különböző csoportba iratkozhattak fel még a hét elején. Az egyik csoport a hegy legmagasabb csúcsára látogat, a Krisztus-szoborhoz. A másik a botanikus kertbe. A harmadik pedig a „Remény” Gyárral ismerkedik meg – a szegény kerületek, pontosabban a nyomornegyedek életével. Hogy hogyan élnek a gazdagok – tudtam. De, hogy hogyan a szegények – azt nem. Ezért elhatároztam, hogy megnézem az egyszerű nép életét. Annál is inkább, mivel minden ország igyekszik a szebbik arcát mutatni. Így „a nép életét” egyszerűen nem is láthatja az idegen.

Vasárnap reggel lementem a hotel halljába, ahol a kirándulás résztvevői gyülekeztek. Lassanként szállingóztak az emberek. Elsőként, természetesen, Selestét vettem észre. Ma egészen sportos volt. A falnál állt, mellén keresztbe tett kézzel, és mintha repülni készülné, könnyedén rugózott fehér sportcipőjének ruganyos talpán. A sarkától az orráig. Az orrától a sarkáig. Világos farmernadrág volt rajta, rövid ujjú világos ing. Homlokán a napszemüveg.

Üdvözöltük egymást. Bementünk a bárba, ahol az autóbuszra várva megittunk egy csésze kávé.

Megjöttek a buszok, beszálltunk. A nyomornegyedek persze nem az óceán üdülőkörzetében voltak, hanem távol a parttól. Ott fullasztó meleg volt. Valamiféle vállalat öreg épülettömbje volt a „Remény” Gyár. Egy javítóműhelyt és egy szuvenirkészítő céhet nyitottak benne. A hatalom így igyekezett enyhíteni a munkanélküliségen a bennszülöttek körében. A gyár megtekintése után girbe-gurba, kövezetlen mellékutcákon keresztül vittek bennünket a szegénynegyed belsejébe. Balról és jobbról szinte egymásra épített egyemeletes házak. Mi a legmegfelelőbb szó rájuk, nem tudom. Házak? Viskók? Kalyibák? A fal derékig ér, aztán a tetőig semmi, legjobb esetben függöny takarja az ürességet. A tetőket részben pala fedi, részben valami más. Lehet, hogy furnérlemez. Lehet, hogy kartonpapír, de lehet, hogy gumi. Szemmel láthatóan nem volt különösebb szükség arra, hogy befedjék a falakat, ahogy engem tájékoztattak, itt télen is plusz húsz fok van, nyáron pedig harminc. Elvértve azért kétemeletes házakat is lehet látni ablakokkal és teli falakkal. Ezekben vélhetően a nép tehetősebb rétege lakik.

A város fiatal, zöld egyenruhás szociális munkásai kísérték bennünket. Ők voltak az őrző-védőink és tolmácsaink is egyben. Az egyik újdonsült ismerősöm a fülembé súgta, hogy amikor Latin-Amerika sok országában a diktátorok uralkodása alatt volt katonaság, tel-

jes volt a rend. Amikor megszüntették a katonaságot, felvirágozott a bűnözés, a kábítószerezés, a prostitúció és más egyéb. Tehát – erre most gondoltam először – a diktatúrának is lehet valami haszna? Egyébként a demokráciák alatt Oroszországban is ugyanez történt. Minden országnak magának kell eldöntenie, hogyan akar élni. Milyen irányba akar fejlődni. Hogyan győzi le saját történelmének zavaros korszakait. Kinek a diktatúra, kinek az abszolutizmus, kinek a demokrácia...

Bekéredzkedtem egy fal nélküli házba. Laura, a zöld egyenruhás francia vezetett be. Portugálul beszélt a barna bőrű házigazdával. Az pedig beengedett bennünket a konyhájába. Az első kis helyiség – a konyha. Asztal és egy tűzhely. Tovább egy vékonyka válaszfal egy ajtónyílással. Ott van a másik helyiség, a szoba. Egy öreg ült benne, a díványon egy középkorú férfi feküdt. Egy kisképernyős televíziót néztek. Űgyet sem vetettek a hivatalos vendégekre. Mintha ott sem lettünk volna. Minden bútor, berendezés szegényes. Kiderült, egy hét-nyolc tagú család lakott itt.

Megköszöntük a házigazdának, és továbbmentünk.

Bár szegény a nép, de vidám, egészséges a lelke. Lehet, hogy a meleg klíma és a párás Atlanti-óceán fokozza a hangulatot. Egy térre emlékeztető tenyérnyi helyen a fonográf hangjára átszellemülten táncolt a tömeg, szambázott. Akarva-akaratlanul is jön a gondolat: nem csak kenyérrel él az ember.

Körülnéztem. Seleste volt az utolsó. Vagy tíz félmeztelen gyerek vette körül. A lányok fogták a kezét. Hogyan, milyen nyelven társalognak – számomra titok. Nem gondolom, hogy a putrik kis lakói tudtak volna angolul vagy franciául. Egyébként nyelv nélkül is szöveghet őszinte barátság.

Végül a buszokhoz vezettek bennünket.

Seleste az ablaknál ült. A gyerekek integettek neki. Amikor elindult az autóbusz, a poros út szélén szaladva jó darabig kísérték a fehér arcú barátnőjüket.

Némán utaztunk a hotelig. Önkéntelenül eszembe jutott, hogy a konferencián az egyik ismert oroszországi ökológus felszólította a harmadik világbeli országokat: oldják meg a lakosság problémáit. Ha megoldják, akkor semmilyen problémánk nem lesz a XXI. században. De ma nem volt ott velünk a nyomornegyedben.

A hotelben beültünk a bárba Selestével. Kólát rendeltünk jéggel. Itt az óceán partján kicsit frissebb volt a levegő. Szinte nem is éreztük a fullasztó hőséget. Különösen este. Bár a hőmérő minden nap harmincat mutatott. A bárban rendszerint kifogástalanul működött a légkondicionáló berendezés.

Seleste rám emelte a szemét, hallgatott, majd megszólalt:

– Hogyan kezdődik egy napja Rióban?

– Igen korán kelek. Kimegyek a strandra. Felnézek a fehér Krisztus-szoborra a hegyen. Aztán elmerülök az óceánban.

– És hogyan fejezi be a napot?

– Ha mindennel végeztem – ez általában késő estébe nyúlik –, lemegyek a partra. Felnézek a fehér Krisztus-szoborra. Aztán megmártózom az óceánban.

– Így megy ez minden nap?

– Majdnem minden nap.

– Ma is?

– Igen.

– Lemehetnék ma magával az óceánhoz?

– Persze.

– Otthon leszek.

– Rendben van, majd felhívom.

Üldögéltünk még egy darabig, aztán ki-ki ment a maga szobájába.

Éjfélkor felhívtam Selestét. A hallban találkoztunk, és lementünk az óceánhoz, az Ipanema-Bridge-re. Így hívták a városnegyedünkkel szembeni strandrészt. Ilyenkor csaknem teljesen kihalt. Csak a boltok világítanak a gyalogút mentén, ahol az asztaloknál, a napernyők alatt a rendszeresen elkéső turisták ülnek, meg a törzsvendégek. Jobbra fordultunk, és a strand végéhez tartottunk, a sziklához. Három szikla magasodott ott az óceánban, egészen közel a parthoz – mint pogány isten-szobrok. A legmagasabb közepén. A másik kettő kétoldalt – picivel alacsonyabbak. Szentháromság. Megálltunk velük szemben. Először a fehér Krisztust kezdtük el keresni a hegytetőn. Éjszaka igen erős reflektorokkal volt megvilágítva, és sárgásan világított áldásra emelt kézzel. Némán álltunk. Aztán visszamentünk az óceánhoz.

Az óceán basszus hangon lélegzett. Mintha mondani akart volna nekünk valamit. De mi nem értettük őt. Ezt érezte is, ezért haragosan, sértődötten zúgott hatalmas hullámaival.

Seleste a tenger hangját hallgatta, rövid világos köpenyben állt elgondolkodva a hullámtörőnél. Maga volt az éjszakai titokzatosság. Benne találkozott, szeszélyesen összegabalyodott, démonian játszott, és kérlelhetetlen örök harcban összefonódott az óceán felől szűrődő indigófekete sötétség meg a part menti sugárút felől visszatükröződő fényesség. Aztán, mintegy felocsúdva ebből az álomból, felemelte a fejét, felém fordult, és ezt mondta:

– Itt az ideje, hogy belemerüljünk!

Ledobtam a trikómat. Bementem a kellemesen meleg vízbe, és elmerültem a csapkodó hullámokban. Előbukkantam, és lassan úszni kezdtem a sziklák felé.

Aztán indultam vissza. Amikor homokot éreztem a talpam alatt, felálltam, és néztem a part felé. Seleste csak állt a távoli strandlángok sápadt fényében megvilágítva, ugyanabban a pózban, amilyenben akkor volt, amikor beúsztam az óceánba. Integtettem neki, jelezvén: gyere, vár az óceán, ússz ide hozzám. De nem mondtam semmit. Úgysem hallaná meg szavaimat a víz zúgásában. Megint elmerültem. Addig maradtam a víz alatt, ameddig csak bírtam. Feljöttem a víz színére, megint odaúsztam a sziklákhöz. És ekkor megéreztem a vállamon Seleste kezét. Vállaimba kapaszkodva úszott. Együtt úsztunk, s győztük le a szembejövő hullámokat. Úgy tűnt, hogy az egész óceánt legyőztük. Aztán felé fordultam. Ekkor hátba vágott egy hullám, s összeütődött a homlokunk. Felnevetett. A második hullám fejtől betakart bennünket. Mentünk a víz alatt. És éreztem ajkának édeskés-sós ízét. Elfogyott az oxigén. Testét átölelve kalimpáltam a lábammal, és húzni kezdtem kifelé. Felbukkantunk, kapkodtuk a levegőt. Kezem észrevette, hogy nincs rajta melltartó. Nincs ebben semmi különös, nyugaton ez elfogadott dolog. Emlékszem, Oslóban tavasszal a parkban, a zöld fűben a Királyi Palota mellett bikini felső nélkül napoznak a lányok... Egy újabb hullám ismét betakart bennünket. Ekkor a derekát átkarolva húztam ki a vízből. Ez alkalommal a kezem azt súgta, hogy bikini alsó sincs rajta. Olyan eredendően természetes-meztelen volt, mint a tenger. Ebben a természetességben volt az ő bája. Kibukkanva habzsoltuk a levegőt, és tettünk néhány karcsapást a part irányába, aztán szorosán ölelkezve újból a hullámok alá buktunk, a víz alá. Nagyon jó volt a víz alatt. Egész testemmel éreztem, milyen erős, égető lángsugárral hatol belém. Kínzóan fájdalmas volt, ugyanakkor kellemes. Az óceán pedig gyengéden lökdösött bennünket a part felé. Fent és lent. Lent és fent. Megszűnt számunkra az idő. Nem tudtuk, mennyi ideig játszottunk az óceánnal. Végül a parton találtuk magunkat. Természetes valóságunkban feküdtünk a puha homokszemekben, és a futó hullámok melengették talpukat. Akár egy meleg pelyhetakaró – takart be bennünket a déli éjszaka sötétje. Az óceán pedig egyre csak suttogetta, suttogetta a csodálatos, mámorító szavakat. És ez előtt az égi meg óceáni-földi örökkévalóság előtt mi is örökkévalónak és halhatatlannak éreztük magunkat.

Megállt az idő, többé nem létezett számunkra. És nem létezett más rajtunk kívül a földkerekségen.

Amikor az óceán fölött pirkadni kezdett, Seleste felém fordult, s így szólt:

- Olyanok vagyunk, mint két porszem az óceánban...
- Nem, nem porszemek – ellenkeztem.
- Kövecskék?

- Nem.
- Kövek?
- Nem.
- Sziklák? Sziklatömbök?
- Ez már közelebb van az igazsághoz – hagytam rá. Ő hallgatott, aztán így szólt:
- De hisz a sziklák is porszemekké változnak.
- Igen – válaszoltam. – De aztán a porszemekből születnek a sziklák...
- Ez jobban tetszik nekem – mondta Seleste.
- Nekem is – mosolyogtam.

A napfelkelte könyörtelenül visszatért bennünket a földi valósághoz. Pontosabban a Rio de Janeiró-i valósághoz.

A konferencia utolsó hete úgy repült el, mint egyetlen nap. Mégis minden hivatalos elfoglaltságom háttérbe szorult. Pedig sok esemény volt. Helikopteren megérkezett Brazília köztársasági elnöke. Először ő lépett fel. Aztán a felesége. Igaz, már a kisteremben.

Néhány napra Mihail Gorbacsov is eljött Rajsza Makszimovnával. Itt ugyanolyan népszerű volt Gorbacsov, mint korábban. A helyi biztonsági szolgálat tagjai kézen fogták őt, kis éket építve ügyesen és gyorsan kivezetették a tömegből. A „Seraton” egyik lakosztályára vitték a házaspárt. Itt mulatságos eset történt velük. Roy valamiért a huszonhatodik emeletre tartott. Egy liftben utazott Gorbacsovékkal. A lift beragadt két emelet között. Öt-hat percet kellett várni, hogy kiszabadítsák őket. Roy déli temperamentummal mesélte és imitálta, hogy ki hogyan reagált a kényeszerű helyzetre. Maga Gorbacsov nyugodt volt. Csak kis számú kísérete és a testőre nyugtalankodott. De legjobban Raisza Makszimovna idegeskedett. Kezét tördelve fel s alá járkált a viszonylag nagy liftfülkében, egész idő alatt beszélt, követelt valamit. Valószínű, ha Roy hazatér Teguszigalpába, élete végéig emlegetni fogja ezt a történetet a Gorbacsov házaspárral.

A Rio de Janeiró-i élet folyt a maga medrében...

Minél jobban közeledett a konferencia zárása, annál gyorsabban repült az idő. Reggelenként együtt hagytuk el a Seront Selestével, de esténként más-más időben értünk vissza. Rendszerint felhívtuk egymást. És elmentünk valahova vacsorázni. Bár szokás szerint nem volt semmi szabadideje. Mindenki szándékozott megnézni a Nemzeti Múzeumot. Végül senki sem ment el.

Eljött a szombat reggel, elutazásom reggele. Én Londonon keresztül repültem Moszkvába. Seleste még ott maradt néhány napra. Az ő gépe Chicagóba ment. Ott kellett átszállnia az edmontoni gépre. Abban állapodtunk meg, hogy a következő reggel felhívom Oroszországból a szibériai projektek végett Ottawában.

Még egy pillantást vettem a szobámra, és az összekapolt útitáskámmal elindultam lefelé. Itt már gyülekeztek a konferencia azon résztvevői, akik Londonon keresztül repültek: Európa, Ázsia és Észak-Afrika egy része. A hotel tompán zsongott, mint az óceán partjára futó hullámok.

Seleste lejött a hallba, és könnyed járásával, szinte a padlót sem érintve elindult felém. Megállt előttem. Némán néztük egymást. Úgy tűnt, mintha a zsongó hotel egy pillanatra elnémult volna. Mindenesetre a mi „kis körünk” érdeklődéssel és kíváncsian szegezte ránk a tekintetét. Némán átkaroltam Seleste vállát, magamhoz húztam, megcsókoltam, fogtam a táskámat, és kimentem a hotelből.

Sokáig repültünk Londonig, tizenegy órát. A légitársaság folytatódott a konferencia. Persze már nem hivatalosan. Nem unatkozott senki. Az egyik kontinens elbúcsúzott a másiktól. Az egyik ország a másiktól. Hálás

voltam az enyéimnek, amiért senki sem háborgatott engem. Szomorú voltam. A Rio de Janeiro-i képek peregettek előttem. Leginkább Selestéről.

A következő reggelen, Moszkvába érkezésem után felhívtam Selestét. Kitűnő volt a vonal, tisztán hallható. Megadtam neki az ottawai barátom telefon- és faxszámát. Aztán megkérdeztem:

– Hogy van a Januári Folyó?

– Vár téged! – mondta.

Elbúcsúztunk. Némán megvártam, amíg ő teszi le a kagylót.

Egy év múlva levél jött tőle. A levelet utóirat zárta: „Ikreim születtek. Két fiú. Mekkora boldogság!”

És valóban, levelének minden betűje boldogsággal lélegzett.

1997–2000

Nagy Katalin fordítása

Ajpin, Jeremej (1948) Hanti író, a Hód nemzetség tagja az Aganparti Varjogan faluban (Hanti-Manysi Nemzetiségi Körzet) született ősi vadász-halász családban. Iskolái: Hanti-Manszijszki Pedagógiai Főiskola (1971), Gorkij Irodalmi Főiskola (Moszkva, 1976). Szolgált a Szovjet Hadseregben, dolgozott varjogáni vadgazdaságban, az olajfúrótoronynál, vasútvonal építésén; volt tudósító a Hanti-Manysi Körzeti Rádió és Televízióánál. 1981-től tagja az Orosz Írószövetségnek. Anyanyelvén, szurguti hanti nyelvjárásban és oroszul ír. 2002 óta az autonóm körzet parlamentjének alelnöke és az északi őshonos népek képviselői testületének elnöke.

Fontosabb művei: *V ovsidanyii pervogo sznyega* (Az első hó várása, 1979); *V tyenyi sztarogo kedra* (Az öreg cédrus árnyékában, 1981); *Ja szlusaju zemlju* (Hallgatom a földet, 1983); *Hanti, ili zvezda utrennyej zari* (A hantik, avagy a Hajnalcsillag, 1990); *Kljatvopresztupnyik*

(Az esküszegő, 1995); *Osztyáckij bunt* (Hanti felkelés, 2000); *Bozsja Matyer v krovavih sznyegah* (Szűzanya a véres havon, 2002).

Magyarul megjelent művei: *Farkasok*; *Hattyúdal* (Alföld, 1980/8. sz.), *A tajga mélyén* (Új Auróra 1983/2.), *Ugorföld dalai* (Szovjet Irodalom, 1985/6.), *A föld fájdalma* (Magyar Nemzet, 1986/139. sz.), *Kismadár a fejen* (In.: Nagy Katalin: *Hét határon hallik híros daru hangja*, 1994), *A hamvadó tűznél* (Larus, 1998); *Ősz motívumok: Hol vagy, te, ősz; Ősz a városodban; Az én hercegnőm* (Magyar Napló, 2002. január); *Repülés a mélybe*. (In: *Repülés a mélybe*. Hanti, komi, lapp, manysi, mari, udmurt és vepsze novellák. Magyar Versmondásért Alapítvány 2006); *Szűzanya a véres havon* (Magyar Napló, Bp., 2003). *A hantik, avagy a Hajnalcsillag* (Magyar Versmondásért Alapítvány, Bp., 2008). Az itt közölt írás kéziratát a szerzőtől kapta a fordító.

Hanti bálványistenség (Nagy Katalin felvétele)

MARIA VAGATOVA

Jer hajlékomba...

Díszes fehér bundádat ha felveszed
 Fényölelte virágzó fa vagy.
 Díszes fehér bundádat ha leveted
 Mocsár mentén nőtt, vörössárga lével telt
 Érett tőzepszeder vagy.
 Disszel-gyönggyel ékesített ruhádat ha leveted,
 Erdő mentén, füvek-bokrok oltalmában nőtt
 Rózsaszín-sárga lével telt
 Érett tőzepszeder vagy.
 Íme, milyenre nőttél, hogy kivirultál,
 Milyen lányra lettem, lám

Minő lány rendeltetett nekem.
 Érett tőzepszeder zamatos levével
 Telt meg és olvadt el a szívem.
 Érett tőzepszeder zamatos levével
 Telt meg belül mindenem.
 Osztozz sorsomba', jer hajlékomba!
 Élj velem!
 Csalitosban cseperedett, érett
 Rózsavörös tőzepszeder,
 Így nézel ki,
 Ilyennek látlak.

Te – füves-bokros mocsár mentén nőtt
 Hőségtől, melegtől,
 Zimankótól, szélvihartól
 Füvek-bokrok oltalmazta
 Érett vörössárga tőzepszeder,
 Jer hajlékomba, osztozz sorsomba',
 Hálj velem!

A kék ég

A Föld asszonyainak világszép kendője –
 A kék ég fejünk felett.
 Ama kendőn a Nap arca ragyog,
 Ama kendőn a törékeny Hold úszik.
 Ama kendőn csillagdíszek,
 A szivárvány színei
 Tűzként tündökölnék, fényként fényesednek.
 A kék ég – a Világ asszonyainak fejére
 Terített csodaszép közös kendő.
 Eme közös kendő sose feketedjék,
 Eme szivárványbojtos kék-arany kendőt
 Bomba sose szaggassa,
 Tűzvész sose pusztítsa.

Nagy Katalin fordításai

Vagatova (Volgyina), Maria (1936) Hanti költőnő, újságíró, szerkesztő, énekes, mesemondó. Juilszk faluhoz közel született (Berjuszovói járás, Hanti-Manysi Nemzetiségi Körzet) ősi réntenyésztő, hagyományörző, sokgyermekes, nomád hanti családban. A Hanti-Manysi Nemzetiségi Tanítóképző Intézetben végzett. Diákként kezdett verseket írni. Első férjének halála után Vlagyimir Volgyin hanti költőhöz ment férjhez, s három gyermekével Hanti-Manszijszkba költözött, ahol férje a nemzetiségi rádiónál, ő pedig a tanítóképzőben, illetve a körzeti rádióban bemondóként dolgozott, közben 1971-ben elvégezte a leningrádi Herzen Pedagógiai Főisko-

lát. Önálló kötetei: *Asz alang* (Reggel az Obon, hanti nyelven) és *Aj nyorum hō* (A kis tundrai ember, hanti és orosz nyelven. [A kis tundrai ember 1998-ban magyarul is megjelent.]) *Moja pesznja, moja pesznja*. (Dalom, dalom. Jekatyerinburg, 2002) Tatjana lányával közösen állította össze a *Tak molupszi* (Az elnyúhatetlen malica, hanti nyelven) című emlékkötetet második férjének, a fiatalon meggyilkolt nagy tehetségű költőnek, Vlagyimir Volgyinnak (1938–1971) a hatvanadik születésnapjára. A családtagokból verbuválódott Jesak naj folklóregyüttes alapítója és vezetője. Az itt közölt versek megjelentek a *Moja pesznja, moja pesznja* című kötetben.

A manysik (vogulok)

A manysi nyelv az uráli nyelvcsalád obi-ugor ágához tartozik. A manysik Nyugat-Szibériában, az Urál és az Ob alsó folyása közötti területen élnek a Szoszva, a Szigva, a Konda, a Lozva, a Vágilszk és a Pelimka folyók mellett. Az ősi halász-vadász életmód az északi és keleti csoportjaiknál maradt meg, a délen lakók áttértek az állattenyésztésre és földművelésre, a nyenyeczek szomszédságában élők pedig rénszarvastyenyésztők. Egységes nemzeti nyelv híján csak nyelvjárásokban él a nyelv. A hantikkal együtt ők a legközelebbi nyelvrokonaink. Lélekszámuk körülbelül nyolc és félezer fő. Írásbeliségük (a hantikkal együtt) csak az 1930-as évek második felétől van.

SZVETLANA GYINISZLAMOVA

Roman Tatyja

Beszédemet mostan anyámról beszélem
Szómat mostan apám énekével kezdem:
„Valahol-megtalált, kedves Roman Tatyja,
Valahol-felnevelt, kedves Roman Tatyja”.

Igrimnek földescskéjén anyja szülte lány,
Mészig falucskában apja nevelte lány
Aki nővé válni lányként sétálgatott,
Aki naggyá lenni fiúként dolgozott.

Élete nehézségekkel volt, im tele
Mégsem perlekedett bennünket nevelve,
Szívünk őt szeretvén, im szeretve dobog,
Szavaink hadd melegítsék fel őt legott:

„Anyácskám, jég-szívem kienged közeledben,
Gondolatom Szoszvaként árad közeledben,
Gondjaim-bajaim szanaszéjjel szaladnak,
Jelentős-tetszetős mesék előbukkannak.

Két puha tenyered engemet cirógat,
Két ragyogó szemed engemet marógat:
„Drága ijam-fiam, akit én tápláltam,
Kedves ludam-kacsám, akit én ringattam.”

Meghagyta nekünk, hogy rosszat sose tegyünk,
Vissza soha senkinek ne feleljünk,
Földet-vizet szeressük, Torumot tiszteljük,
Fiatalt meg öreget egyképpen becsüljük.

Fontosnál fontosabb szókat szóltál nekünk,
Számtalan jótettet tettél, im mivelünk
Minél tovább szeretnének teveled lakni,
Énekeid majdan másoknak átadni.

Lovaddal jársz, hangosan hallik éneked,
Csónakba szállsz, hangosan hallik éneked.
Köszönő szavakkal köszöntve köszöntünk,
Tisztelő szavakkal tisztelve tisztelünk.

„Valahol-felnevelt kedves Roman Tatyja,
Valahol-megtalált, kedves Roman Tatyja”:
Jó apám éneket énekelt anyámnak,
Tudta, kellett nagyon az ének anyámnak.

Szoszva menti falumban jöttem világra
Anyám-apám ott figyelt első szavamra
Erőtlen két lábammal itt botladoztam,
Törékeny két szárnyammal ottan csapkodtam.

Jó, hogy szoszvai lánynak rendeltek engem,
Jó, hogy ékes-fényes névvel neveztek engem,
Anyácskám gondolatait felélesztem,
Anyám szavacskáit eléfelé viszem.

Derék Roman Tatyja énekét hallgassátok,
Örömet-búját szívetekbe fogadjátok.
Dal nélkül hogyan tartana száz évig útja,
Hogy élne gyermekei-fényes gondolatja.

Anyácskánkra-apánkra gondolva élünk,
Anyácskánk-apácskánk sírjánál könnyezünk.
Szomorúan, elárvultan álldogálunk,
Beletörődve csók nélkül búslakodunk.

Anyánk énekeire mindre emlékezünk,
Miket, míg torkunk bírja, örökké éneklünk.
Roman Tatyja anyácskánk jó, hogy volt nekünk,
Szeman Szilka házában felnevelkedtünk.

Anyánk halála után négy⁷ évvel egyszer csak meghallottam ezt a dalt. Anyám énekelt. Eltávozását után ez volt az első síró-ének.

7 Szvetlana Gyiniszlamova elmondása szerint négy évvel édesanyja halála után egyszer rá gondolva fáradtan ballagott hazafelé, amikor váratlanul meghallotta a hangját: jajongva énekelt. A költő úgy gondolja, hogy négy év elteltével, mielőtt Abban a Világban nyugalmat talált volna a lelke, ki kellett sírnia magát, hogy fájdalom és sértődöttség nélkül mehessen el Oda. Ezt megelőzően soha, ezt követően viszont többször is hallotta a hangját: hol énekelt, hol beszélt hozzá.

Könnyem egyre csak csorogott,
Erőm, íme mind elhagyott.
Lám valaki megragadott engemet,
Lám valaki megmardosott engemet.
Ludacskáim-kacsácskáim elhagytam,
Ludacskáim-kacsácskáim otthagytam.

Kutya⁸ kín mardos, im engemet,
Betegség vitt el biz' engemet.
Hiába imádtam nappal Torumot,
Hiába vártam én éjjel a napot.
Elhagyott ludacskáim-kacsácskáim,
Otthagytott ludacskáim-kacsácskáim.

Semmi rosszat nem cselekedtem,
Semmi bűnt én el nem követtem,
Felülről-néző Arany-Istennő,
Mindenkit-látó Fényes Istennő,
Ludacskáim-kacsácskáim őrizd meg,
Ludacskáim-kacsácskáim óvjad meg.

Néhány napot akartam élni még,
Szűkölve pislogtam a nap felé.
Kóros kórtól kínzatva tovább nem bírtam,
Táplálékos-halás földemet elhagytam.
Ludacskáim-kacsácskáim sajnálgatom,
Ludacskáim-kacsácskáim babusgatom.

Magam hozta szavaim újból felzengtek,
Szóimtól az ember-szívek megremegtek,
Álmodó emberek álmába toppanok,
Mondani vágyott szóimat szólom legott:
„Ludacskáim-kacsácskáim sose szenvedjenek,
Ludacskáim-kacsácskáim megőriztessenek!”

Kis lányocskám

Édes kis gyermekem,
Ékes kis levelem,
Szívem darabkája,
Eszem falatkája.

Naponta csak teszek-veszek,
Hallgatom a beszédedet,
Énekkel leplek meg téged
Ékesítem levélkémet

Édes falevelem óvtam,
Ékes levelem vigyáztam,
Lám, dicső lány lett belőled,
Lám, eszes lány lett belőled.

Gazdag nap adatik neked,
Szerencse kíséri élted,
Semmi ne ijesszen soha,
A széles úton menj tova.
Szíved mindig legyen tisztta,
Bajokat ne engedj oda,
Kövesd saját gondolatod
Egyenes utad úgy megtartod.

Arinám, kicsi Arinácskám,
Pici levelecském-húgocskám,
Tavaszi falevél édeském,
Kikeleti kicsi esőcském,
Dúdolgatsz a hangocskáddal,
Dalolgatsz a hangocskáddal.
Arinám, kicsi Arinácskám,
Pici levelecském-húgocskám,
Lótok-futok lábacska után,
Futok-lótok lábacska után.
Kikeleti csengő patakocska,
Rügyfakasztó aranyos napocska,
Pici levelecském-húgocskám,
Arinám, kicsi Arinácskám.

Nagy Katalin fordításai*

* A nyersfordításokat manysi nyelvből a Szegedi Tudományegyetem Manysi olvasóköreinek hallgatói – Bíró Bernadett, Gaborják Ádám, Horváth Csilla, Szilágyi Edit, Virtanen Susanna – készítették dr. Sipőcz Katalin vezetésével.

8 A költőnő gyermekkorában hallotta először, hogy a fájdalom erejét a kutya harapásához hasonlították. A falun élő manysik négy-hat kutyát is tartanak családonként. Az ebek szabadon kóborolnak az utcán, így szinte mindenki megtapasztalta már életében, mennyire tud fájni a kutyaharapás. Szeptelana Gyiniszlamova édesanyja igen sokat szenvedett, míg nyelősórakban meghalt.

Gyiniszlamo, Szeptelana (1960) manysi költőnő. Több mint tíz évig dolgozott ápolónőként, majd a községi tanácsban. Jelenleg könyvtáros, és a szent-pétervári Herzen Főiskolán tanul. Elsősorban anyanyelvén, manysiul ír. Az itt közölt versek a *Vitszam* című manysi nyelvű verseskötetből valók (Hanti-Manszijszk, 2004).

A komi-zürjének

A komi nyelv az uráli nyelvcsalád permi ágához tartozik. A komik a Komi és a Komi-Permják Köztársaságban (Orosz Föderáció) élnek. A köztársaság hetven-nyolcvan százalékát erdő fedi, a lakosság háromnegyede él városban. Lélekszámuk körülbelül ötszázezer fő. A zürjének egyes csoportjai Nyugat-Szibériába és a Kola-félszigetre vetődtek, töredékük pedig a Jazva folyó mellett él. Az uráli népek közül a magyaron kívül csak a zürjének vannak XIV–XV. századból származó összefüggő nyelvemlékeik. (A komi írásbeliséget Permi Szent István alkotta meg a XIV. században.) A zürjén nyelv a térségben élő népek között közvetítő nyelvként is funkcionált, ma azonban kezdi kiszorítani az orosz.

GALINA BUTIRJEVA

Mint

két magányos ember,
úgy néznek csendben egymás szemébe,
némán –
két csésze
a reggeliasztalomon.

Mindkettő

alján
ott a tegnapi szavak keserű maradéka.

Butora⁹

Ó, te szél,
te metsző északi szél!
Hát már megint
fel akarod hasogatni
tengerem
fehér keblét!
Hát már megint
el akarod pusztítani
csónakom!
Hát már megint
szét akarod tépdetni
hálóim!
Hát már megint
el akarod hajtani
drága halaim!
Ó, te szél,
te metsző északi szél!

NYINA OBREZKOVA

Egyre csak azt a szót
hajszoltam, kergettem...
Mígnem
fehér pillangóként
válladra
szállt...
Elmerengtem...
...Már nem tudom,
melyikőkre van nagyobb szükségem –
Rád
vagy
a hozzád vezető szóra...

Nem zártad be a házad,
talán bemegyek...
Nem kell sok nekem.
Nem kell ételtől roskadozó asztal –
Csak kenyeret adj s egy csipet sót.

Nyúlni kezdett az idő,
Még sokáig nem szakad el.
Köröttem
ismerős arcok.
De ismerős
egy sem.

9 északi szél

ALJONA JELCOVA

Tudod,
 Tegnap újra eljött a tél,
 S fehér hóval teltek meg
 A madárfészekek...
 Te még nem voltál e földön,
 És én sem,
 A madaraknak nem volt hát kihez visszatérni.
 A tenyeresre hull egy holdcsepp,
 És azt álmodom,
 Hogy eljő a tavasz...
 A hó pedig egyre csak
 Hull,
 Hull,
 Hull.
 S megérted,
 Hogy az ősz nem jön vissza már...

A hó érzi
 A madarak bánatát,
 A lelkem pedig hozzád akar szólni.
 Ám te megint
 Oly messzire mész,
 Nem hagyván nyomot
 A hóban...
 Veled akarok menni –
 A te fényes világodba.
 Veled akarok menni
 A suttogó fűszálak csendjében.
 S az ablakon
 Lassan elolvad a hold...
 Holnapig nem marad más –
 Csak az éj.

ANZSELIKA JELFIMOVA

Nálad még mindig tart a nyár,
 Nálam régen tél honol.
 Mindketten úgy gondoljuk már
 Köztünk nincs és nem is volt
 Soha – ébren vagy álmunkban –
 Semmi. Nem jutott nekünk
 Felejtethetlen pillanat.
 Így holnap nem szenvedünk...

Tillinger Gábor fordításai

Butirjeva, Galina (1944) komi-zürjén költő. Jertoma faluban (Komi Köztársaság) született. A Komi Pedagógiai Főiskola elvégzése után iskolákban, a televízióban, majd a Komi Kulturális Minisztérium asszisztenseként is dolgozott. A hatvanas évek óta ír és publikál. Versei komi és finnugor antológiákban is megjelentek. Az itt szereplő versei a *Neli komilannat* (Négy komi) című komi és észtl nyelvű antológiából (Tallinn, 1998), valamint az *Енэж ылысь вѳт* (Álom az égboltról) című, kortárs komi költők verseit tartalmazó válogatáskötetből (Sziktiivkár, 2007) valók. A fordítások komi-zürjén eredetiből készültek.

Obrezkova, Nyina (1965) komi-zürjén költő. Koszlan faluban (Udorai járás, Komi Köztársaság) született. A Sziktiivkári Állami Egyetem komi szakán végzett 1989-ben, majd 1993-ig az Orosz Tudományos Akadémia Komi Tudományos Központja Nyelv, Irodalom- és Történelemtudományi Intézetének aspiránsa volt. A Komi Állami Folklórszínház dramaturgjaként, de iskolai orosz nyelv- és irodalomtanárként is dolgozott. 1999-től 2002-ig az Art nevű komi kulturális folyóirat egyik szerkesztője volt, 2005 óta a Sziktiivkári Egyetem Bölcsészettudományi Kara Komi Folklór és Irodalom Tanszékének oktatója. Verseket 1984 óta ír. Kötetei: *ставыс лоӧ бур* (Egyszer majd minden rendbe jön, 2001), *Оӱдӧмин* (Ártér, 2003), *Дзирыд доӱ*

(Szikrázó fájdalom, 2007) címmel. Kötteményei több komi és finnugor antológiában is megjelentek már. Az itt szereplő versek önálló kötetéből (Sziktiivkár, 2007) származnak. A fordítások mindegyike komi-zürjén eredetiből készült.

Jelcova, Aljona (1979) komi-zürjén költő. Uszty-Kulom faluban (Komi Köztársaság) született. Versei hamar bekerültek különböző finnugor antológiákba is. *Homimikune vihm – Асья зэр* (Reggeli eső) címmel legutóbb 2007-ben Észtországban jelent meg önálló kötete, amely a versek komi nyelvű eredetije mellett az észtl, angol és orosz nyelvű fordításokat is tartalmazza. Az itt szereplő köteteményei is ebből a kötetből valók (Tallinn, 2007). A fordítások komi-zürjén eredetiből készültek.

Jelfimova, Anzselika (1970) komi-zürjén költő. Madzsa faluban (Komi Köztársaság) született. A Sziktiivkári Művészsképző Tanintézetben kórusvezetőként végzett, majd a moszkvai Gorkij Irodalomtudományi Intézetben folytatta tanulmányait. *Аддысьлытӧдз* (Visszontlátásra) című, terjedelmes önálló kötete mellett már számos antológiában is megjelentek versei. Az itt szereplő köteteménye az *Енэж ылысь вѳт* (Álom az égboltról) című komi antológiában olvasható (Sziktiivkár, 2007). A fordítás komi-zürjén eredetiből készült.

A komi-permjákok

A zürjének két nagy csoportja (komi-zürjén és komi-permják) földrajzilag és közigazgatásilag is elkülönült. A komi-permják az össz-komi nép területi-néprajzi-nyelvjárási csoportjának tekintendő. (Az egykori szovjet hatóságok politikai okokból nemcsak külön területi egységet, de külön irodalmi nyelvet is kreáltak nekik.) A Komi-Permják Autonóm Körzet a Komi Köztársaság déli szomszédja, közigazgatásilag a Permi Területhez tartozik.

JELENA KONYSINA

*A szemed mint az égbolt,
Amely a fényt adja a szívnek.
A mosolyod meg barka,
Kikeletkor dédelgeti a lelket.*

*Mindig így kéne élni,
a mosolyoddal meg a szemeddel.
Nem kell egyéb semmi.
De nékem ez megadatik-e?*

*Futok. Elérni. Visszahozni.
Állj meg és majd megláthatod,
Könnyemmel öntözöm lábad,
Melegíteni: hideg a hó.*

*Nézz vissza. Állj meg az út szélén
És arra nézz, ahol vagyok.
Hiszen még a nap sem tűnt el,
S még én sem értelek utol.*

Gyermekkorom házának

*A házikó kucorgott, madárkaként.
Körül a nyájas nyár szépsége.
Magas tetőnket befődte a vénség.
Benőtte a kertet a perje.*

*Drága ház, ahol felnőttem és éltem,
Hol elért az első szerelem,
Úgy alszol most, mintha varázsütésre
Rád hullt volna rossz álmok leple.*

Nagyinak

*Elmentünk, ott maradtál,
Nagyikám, drága.
A kapuhoz simultál:
Meddig lész árva.*

*Hozunk új boldogságot,
ha újra jövünk,
te mosolyoddal mondod,
ránk vár a gyümölcs.*

*Elmentünk, ott maradtál,
átkarol a csend,
fáradtan összegörbedsz,
tél dül odabenn.*

Vándor Anna fordításai

Konysina, Jelena (1970) a Komi-Permják Autonóm Körzet Mityino nevű falucskájában született. A Permi Állami Pedagógiai Egyetem komi-permják és orosz szakán végzett. Versei a körzet irodalmi és

művészeti folyóirataiban (*Inyva, Bicsirok*) és napilapokban (*Parma, Inyvenszkij Kraj*) jelennek meg. A fenti versek az *Ачыыса уыызз* című kötetéből (Kudimkar, 2004) valók.

Az udmurtok (vojtákok)

Az udmurt nyelv az uráli nyelvcsalád permi ágához tartozik. Az udmurtok nagy része az Orosz Föderációhoz tartozó Udmurt Köztársaság területén él, de laknak még Baskíriában, Tatár földön és Kazahsztánban is. Lélekszámuk körülbelül hétszázötvenezer fő. Az udmurt nyelv az uráli (finnugor) nyelvcsalád finn-permi ágához tartozik. Legrégőbbi nyelvméltői a XVIII. századból valók. Pogány hagyományait ma is őrzik az udmurtok.

VJACESZLAV AR-SZERGI
„...Maguk nem kérdeztek”
 (Udmurt fejszével rótt rovásaim)

Az udmurt ember nagyon nehezen viseli, ha tapintatlanságot hánynak a szemére, mert minden cselekedetét kizárólag a saját belső tapintat-rendszeréhez viszonyítja. A szemrehányás teljesen váratlanul érheti, látszólag minden alapot nélkülöz, s ettől elbátoratlanodik. Vagyis bármelyik rendszer csődöt mondhat – valódi vagy álcsődöt.

– Zecs-bur. Szervusz – mondja találkozáskor egyik udmurt a másiknak. Látja, hogy vásárlásból érkezik haza, de azért megkérdi:

– Mi az, üzletben voltál?

– Igen – mondja amaz, és garantáltan dohogni kezd, hogy már egy felvágottat sem képesek rendesen megcsinálni... Nem úgy, mint egykor a szebb időkben.

– Ige-en... – nyújtja a szót álmodozón a kérdező –, meg micsoda kocsonyák voltak régen – a tíz ujját megnyalta az ember...

– És a kenyér?! – vonyít fel a másik. – Milyenek ezek a mai kenyerek: mind keletlen, nyúlós belü... Nem tudnak manapság kenyeret sütni.

– Ez tény – helyesel emez, és folytatja: – Amúgy hogy vagy?

– Adja Isten, hogy a holnapi nap ne legyen rosszabb a mainál. Jobbról álmodni sem merek. Hogy vagyok?... A kocsimban tönkrementek a csapágyak... Meg a karburátorral is van valami... csak úgy zabálja a benzint...

– Nekem meg tyúkszem nőtt a jobb lábamon... A cipőtől. Manapság már susztert sem találni... Az embernek meg fáj a lába.

– Miért, jó orvosok tán maradtak? Csak egyhez értenek, körülnyaldosni a gazdagokat meg a főnököket... Szóval azt mondd, fáj a lábad... Nekem meg tönkrementek a csapágyaim... Hm... Hm... Hát megesis... Ami a tyúkszemedet illeti, majd megkérdem a sógoromat. Vagy öt éve ugyanígy kínlódtok, most meg egyenest szalad. Hátha tud tanácsolni valamit...

– Na viszlát... Kár, hogy semmit nem értek a csapágyakhoz. Nem hogy kocsim, még egy biciklim sincs... Macerás... Figyelj, most jut eszembe, láttam egy újság-

hirdetést autójavításról. Azt mondják, olcsó és jó. Igaz, hogy minden újság hazudik, de mégis... Előkeresem, és majd szólok, hogyan-miképpen...

Igen, egy udmurt sosem fog teli szájjal vigyorogni, hogy nála minden OK. Nem. Az udvariatlanság. Hiszen lehet, hogy a másiknak éppen romokban a lelke, füle-farka lóg – te meg nyomatod, hogy „minden rendben!” Annak az embernek tudnia kell, hogy igen, neki is vannak gondjai (hogy is ne volnának?!), de lehet, hogy másnak még több van. Tehát ne csüggedjen, hanem sztoikusán őrizze meg élete egyensúlyát. Amikor az ember a másiknak, még ha kevésbé ismeri is, beszél a balszerencséről, megosztja vele, akkor éppen övele osztja meg a legbizalmasabbat, amit nem tehet meg mással. Mi több, annak a hatalmas bölcsességében bízunk, akivel találkozott: mintha az olyan roppant értékes, életre szóló tanácsot is tudna adni, amilyenre csak ő képes. Ezzel már eleve elismeri a másik élettapasztalatát, helyzetfelismerő képességét. Sajátos bókólás-hajlongás ez. Amit a beszélgetőtársak őszintén élveznek. Egyikük a másikat megajándékozta együttérzésével annak – az idegen szemek elől mélységesen rejtve maradó – nehézségei iránt, és ez csakis az iránta való legnemesebb bizalom érzéséből fakad. Az nem számít, hogy akik találkoztak, néha egymás nevére sem emlékeznek, ha meg mégis, a következő lépésükkel el is felejtik. Fő, hogy a népi etikettet betartották. Ez az érzés hajta az udmurtok magabiztosságának malmára a vizet.

No, de ha az ellenkezője történik. Ha az udmurt a maga „hogy vagy?” kérdésére azt a rövid, banális választ kapja, hogy „remekül!”, súlyos feszengés lesz úrrá a lelkén, amely felér egy gyomorszájba-ütéssel. Szóval nem bíznak benne, nem osztják meg vele a benső ügyeiket. Hogy alakulhatott ez így? Talán ma nem úgy van öltözve? Hazaérkezés után újra meg újra megnézi magát a tükörben... A mai nap már oda. Vagyis a fontos dolgoknak ma már nem sok esélyük van... Lehet, hogy jobb lenne elhalasztani őket? Ha viszont a halasztásra nincs lehetőség, akkor ki kell menni az utcára, és találkozni kell valaki mással – hát ha tapintatosabbra akad, aki ismeri az udmurt üdvözlési kánont? Lehet, hogy normális ember lesz, nem pedig egy ilyen kivagyis alak, akitől a továbbiakban minél messzebb, annál jobb...

Minden udmurt költőnek tartja magát, festőművészeknek, színművészeknek, aki a Dolgok által rákényszerített jelenlegi roppant elfoglaltsága következtében nem tud időt szakítani a művészkedésre, amellyel teljesen nyilvánvalóan csupán a dologtalan, henyélő emberek foglalkoznak. Aminek következtében ők nem annyira megbízhatóak. Egyrészt, akár titokban irigyelni is lehet őket, másrészt viszont – no azt már nem! A dologtalan ember csak együttérzést vagy sajnálatot érdemel. Lehet akár gazdag is, kényeztetheti a hatalom, de óvjon meg a Mindenható az ilyen sorstól... Az udmurtnak az a meggyőződése, hogy „Az éneklő ember elveszett a boldogság számára”. Hisz a legszívbőljövőbb éneket egyetlen embernek éneklük, nem pedig közönségigény kielégítésére, zsúfolt termekben. Ezt a szívből fakadó éneket nyilvánosan énekelni ugyanúgy kínos, mint fényes nappal csórén járni az utcán. Levetközni csak négy szem között lehet, és csak a szeretett ember előtt. No meg, per sze az orvos előtt. Az orvos viszont az állam és a hatalom képviselője, amelyek eredendően barátságtalanok az udmurttal szemben. De ha egyszer ők adják a bankot, akkor túrnöd kell, le kell mondanod mindenről. Úgy kell tenned, mintha mindaz, ami veled történik, nem veled történne. A lelked pedig most messze van. Pillanógokkal röpköd napsütötte réteken...

Az udmurtokat a sok évszázados történelmük megtanította, hogy önmagukat is beleértve, senkinek se higgyenek, még az Istennek se. Bizonyára vannak kivételek, de most nem róluk van szó. Az égi erőkkkel lehet beszélni, tanácskozni, meg lehet kérni őket erre-arra, de csak az után, hogy előbb méltó áldozatot (kurbont) mutat be nekik az ember, lehet velük egy cseppet még ravaszkodni is, hébe-hóba neheztelni rájuk, felelősségre vonni őket – mint egy szomszédot. Igen, az Isten az udmurt ember számára elsősorban szomszéd. Ahogy alakítod a kapcsolatokat, olyan lesz. A szomszédal pedig nagyon közérthető nyelven kell beszélni, teljesen konkrétan. Emiatt fordulnak az udmurtok mind a mai napig a maguk udmurt istenségeihez, mindenekelőtt a Nagy Inmarhoz, nem pedig a szentek államilag elismert gyülekezetéhez, amely a nép felfogásában egy átlagos állami hivatal. Bensőséges beszélgetést folytatni vele nem sok értelme van, vitázni meg fölösleges. Hiszen előtte a priori nincs igazad, születésed okán vagy bűnös. Erőssel, gazdaggal nem jó ujjat húzni. A törvény nem a tiéd. Ráadásul más nyelven van írva.

Az udmurt ember gondolkodásának kiindulópontja mindig a környezetének a középpontja, ami nem is foglalt el sok helyet: egy tábortűz az erdőben, a telke a ház-

zal, a lakása a városban. Kerüli az olyan embereket, akik izgatják – akár jóval, akár rosszal... Számára lidércnyomás az olyan fogalmak pusztája léte is, mint hatalom, állam, vallás. Neki e fogalmak a létező emberek cselekedeteinek érzékelésében nyilvánulnak meg, akik a fent nevezett intézményeket képviselik. Ha egy tisztviselő tolvaj, akkor az egész hatalom ilyen. Ha az elnök hazudik, akkor az egész állam helyett beszél. Ha egy lelkész nem tisztakezü, akkor ilyen az egész Eszme. Az udmurt szemében egy-egy képviselő személyes tulajdonságai nyomban az Egészet jellemzik. Őt nem érdekli a Törvény kánonja. Arról kizárólag annak az egyénnek a portréja alapján ítél, aki az ő szemében az egész Törvényt testesíti meg. Az udmurt egyet tud: van törvény az erőseknek és van a gyengéknek. Ezek abszolút párhuzamosak, nincs egyetlen közös pontjuk sem. Mint ama bizonyos erdei vad magatartásformája. Más az erősé, más a gyengéé.

Az erdei vad pedig nem szokott sem gazdag lenni, sem szegény. Meg a hal sem a folyóban. Meg a madár sem... A vadak, halak, madarak fő hitszónoka nem csekély mértékben mutat rokon vonásokat az udmurt világnézettel: neki, csakúgy, mint azoknak, joga van arra, hogy jóllakhasson, egészséges legyen és erős utódai legyenek. És ha megkérdezzük egy udmurtot az élete céljáról, magától a kérdéstől is nekikeseredik. Hiszen itt minden érthető és világos, mint a nap, minek még kérdezősködni, dobálózni a szavakkal. Hisz a szó: jós ige. Ez a kérdés azonnál lejjebb viszi a kérdező iránti rokonszenv mutatóját. Miről lehet vele beszélni, ha még a legelemibb dolgokról sincs fogalma? Az ilyen ember szájalmat érdemel. Ha viszont ennek a nem igazán adekvát embernek feltétlenül válasza van szüksége, hát – tesszen pancsolni. Mellébeszélés-puskák lógnak ki minden könyvből és füzetből, ezzel van tele a kék képernyő doboza is. Ahogy óhajtja! Nincs abban semmi rossz, ha a kíváncsi, ám meglehetősen korlátolt embernek ezeket meséli el.

Az udmurt hihetetlenül sokat ad a környezete véleményére, és a szó szoros értelmében nem képes nélküle meglenni. Ám ezek a vélemények a számára nem jelentenek többet, mint nyersanyagot, amelynek alapján felépíti a saját külön véleményét. Csak épp a maga elgondolása és lehetősége szerint. Többek között az a szertartás, amelynek során megtanácskozta a dolgot a nejevel és az otthoniakkal, elengedhetetlen és legfőbb feltétele annak, hogy agyi processzora bekapcsolódjék. Döntést aztán egyedül hoz. Gyakorta észre sem véve, hogy olyant, ami ellentétes az addig felhalmozott gondolataival, környezetének válaszaival. Hogyan jut ide, gyakran maga sem tudja megmagyarázni. „Bizonyára így kel-

lett...” – sóhajt föl, látván igyekezete mérsékelten kívánatos gyümölcsseit. Ezzel az összegző mondattal vissza is szerzi egyensúlyát, ismét bekapcsolja túrésvezérlését. „A türelmes ember hosszú életű...” – állapítja meg az udmurt, mint valami nagy igazságot, azon viszont nem szeret elgondolkodni, hogy az ilyen ember mi végre él oly soká. Hiszen az efféle kérdések az absztrakció mozarába téríthetők, amelyet annyira nem kedvel – megbontja léptei szilárdságát.

Amikor egy udmurnak az ősei harci hőstetteiről beszélnek, úgy hallgatja, mint a mesét. Érdekes... de ennyi. Az a tény pedig, hogy léteztek független, a szuverenitásukat karddal védelmező udmurt fejedelemségek, mint például az Ar, élükön erős, bölcs vezérekkel, mint például Bagautdin (az orosz történelmi forrásokban Bogodan), Javus, Juzsbolda, akiket Rettegett Iván korában pusztítottak el az udmurt földekre irányuló katonai expanzióban, az ő számára nem több, mint annak a szomszédjának a sztorijai, aki tegnap túlságosan becsápolta. Ha jó az elbeszélő, akkor lelkesen hallgatja, ám azokat az időben távoli eseményeket cím szerint aligha kapcsolja össze a hazájával, sokkal inkább, mondjuk, a Holddal. Hiszen a Holdon, amelyet bármikor megláthat az ember a fekete égen, mindig nagyon érdekes dolgok történnek. De oda nem kívánczik...

Az ősi udmurt gondolat arról, hogy sem a fényűzés, sem a gazdagság nem válik az ember díszére, a halászkövidások legegyszerűbb emlékeztető rovásán alapul: önmagát nem a teremtés koronájaként tartja számon, hanem részeként. A Természetben pedig nincsenek sem gazdagok, sem szegények. Ott az ilyen megkülönböztetés egyáltalán nem helyénvaló, teljesen idegen tőle. Csak egyes emberek tekinthetnek önmagukra úgy, mint önmaguk teremtményére, de hogy is nem képesek felfogni, hogy ez helytelen... Okosabbak volnának a Sorsnál? Hadd gondoljanak, amit akarnak. Az a számítógép is, ha már így szóba került, az is csak egy szerszám, mint a fejsze vagy a lapát, hát akkor mit istenkednek körülötte... Boldogok az államtisztviselők... De őket el lehet viselni, ha jó nem származik is tőlük, viszont nélkülük, ó jaj, valószínűleg mérhetetlenül több lenne a rossz...

Az udmurnak semmi oka arra, hogy tisztelje az államot, vagy hogy ne tisztelje. Az idegen mozarágyukon hozott állam az ő számára valójában nem létezik. Meghatározott viszonylatok léteznek létező emberekkel. Az udmurt véleménye szerint ha egy ember valamiben nem elég cselekvőképes, és nem egészen bízik magában, azonnal idegen páncélt ölt – a hatalmát, egyarcú pártot

két, államát, vallását. Rangok, beosztások, irodák, karosszékek, őrző-védők... Az ilyen ember megszegezi a magáért való felelősség elvét, ami az udmurt szemében lényegi, gyógyíthatatlan személyiségi fogyatékoság. Az ilyen ember egy körvadászat hajtóit közül való, s mint ilyennek nincs saját arca, nem visel felelősséget a szavaiért, tetteiért, cselekedeteiért. Méltó zsákmányt azonban csak egyedül lehet ejteni. Ez a szabad vadász előnye. Meg a tisztelet az ellenfél iránt, akár lett belőle trófea, akár nem. Amúgy meg, ha kevés az erőd, kisebb zsákmányra pályázz, ha erőid teljében vagy, nagyobbra. De ne járd idegen ösvényeken, ha már a Sors megszabta a tiédet. A Sors pedig nem szokott tévedni, meg nem is hülye, rendesen meg is tépáz, meg is ajándékozik, ha kiérdemled. Hiszen ő az Élet.

Az udmurt a küszöbén túli világ valamennyi társadalmi és politikai mozgalmát természeti jelenségként fogja fel, amely az ő éghajlati övezetében nem igazán bőkezűen osztogatja az örömeiket. Ám aligha képesek megingatni élete csekély rádiuszának izzófeszültségét, amely teljesen adekvát maga magával. Igen, az udmurt számára a politika csak a természeti jelenségek síkjának szemlélőjeként érdekes, résztvevőjeként alig. A természeti jelenségek ellen, ezt tapasztalatból tudja, rontáselhárító eszköz nincs. Akárhogy is, de úgy alakul, ahogy neki kedvezőtlen. És ahogy születésekor megíratott. De karóba húzatnia magát nem kéne. A sors a legkritikább esetben társalog az udmurttal az anyanyelvén. Esetleg a sors kommentárjai hangzanak az ősei nyelvén. És ettől alakul ki az olyan viszonyulása a Sorshoz, mint az elkerülhetetlen őszhöz. Amely egyszerre szép és tragikus. Amely nem végződik másképp, mint téli faggyal. Igen, a sors: maga az ősz. Nem tavasz, nem nyár és nem tél. Az ősz mulandó. A meleg napok csalókák, az erdők és mezők színpompája, akár az emlékkoszorú gyászszalagja. De ezzel együtt valóban kozmikus magasság a Vég átható hangja. Az a gondolat, hogy saját sorsa olyan, mint az ősz – ez számos népdalban is megfogalmazódik – az udmurtból ellágyult mosolyt vált ki, könnyed önsajnálattal és észrevétlenül maradó könnyet a szempilláján. „Így van. És így is kell lennie!” – vonja le élvezettel a következtetést, miközben az összegzésben homályosan érzékeli a vakrepülés szelét.

Igen, a küszöbén túl kezdődő világ az udmurt számára csupán a Természet erőinek megnyilvánulása. Hatalmi csatározások, kormányválságok, kifosztások, új rendeletek, árfolyamzuhanások, inflációk, globális felmelegedés – ez mind a Természet. Ellene a harc csekély eséllyel kecsegtet. Tehát a maga kis mikrovilágának falait kell megerősítenie, mindenáron. Miért megy a pa-

raszt az erdőbe? Azért, mert kell neki. Ugyanezen célból lép az udmurt reggelente a háza küszöbén túlra. Talán a parasztot érdekli, hogy milyen a farkasok és a jávorszarvasok, a rókák és a nyulak viszonya az erdőben? Aligha... Ha mégis, akkor csupán az ismeretszerzés okán. Ide tartoznak a társadalmi jelenségek is a maguk változásaival – a hatalmi szereplők cseréje, tőkepiaci összeomlások, képviselői szópárbajok stb. Mindez az udmurt számára idegen közegben történik, idegen erdőben, amely nem az ő nyelvén beszél. De fogyasztói igényei még ebben az erdőben sem ácsingóznak nagy zsákmányra, leggyakrabban nem a maga vadászterületének erdőkerülői szerepében lép föl, és általvetőjében estére csak annyi gyűlik össze, amennyire elengedhetetlenül szüksége van. Neki és a családjának.

A gazdagsággal, még inkább a pazar bőséggel szemben az udmurt meglehetősen kritikus. Hiszen keletkezésekor úgysem fér el szerény hajlékában. Meg még őrizni is kell, az ember éjjel sem alhat... Csak avégre élni, hogy anyagi bőségre jusson az ember, ez belső spekulatív gondolkodásmódja számára fárasztó. „Hosszú a nap, rövid az élet”, mondja ki legszentebb meggyőződését ilyen esetekben. Hiszen odakinn úgysem ő rendelkezik, hanem valamennyi megnyilvánulásában az a Természet, amely magától értetődően barátságtalan az irányában – légy résen! Az időjárás pedig objektív, azt csak a Teremtő képes megváltoztatni, aki viszont mindig a maga dolgaival van elfoglalva.

Mit tehet az udmurt? Énekelheti vontatott dalait, amelyek tele vannak csillámló bánattal a múlt nap miatt. Hát még, ha egy palack araki is kerül az asztalra, akkor jöhetnek csak a tüzezebb nóták. Nem kétséges: az udmurt dallal születik, dallal hal meg. A dal nem csap be. Az igazi dalt viszont egyedül dalolják. A közönségnek éneklő ember szánalomra méltó, aki meg csak ebből él, az még inkább. Hiszen ezzel ő figyelmet kér. (Ebben az udmurt ember paradox művészszeretete jelenik meg – hiányzik belőle a mű alkotója iránti megbecsülés.) Aki kér, annak nem adnak, de elveszíti az iránta volt tiszteletet. Kérni, ha már addig fájult a dolog, némán kell, tekintettel vagy cselekedettel. S eközben tudni, hogy ez tökéletesen ideiglenes állapot. Akkor az udmurt segítség feltétlenül megérkezik, akármilyen formában, az inkognitót is beleértve, de ésszerű mértékben. Egy ismerős, aki némán kérésre nyújtja a kezét, Isten ajándéka. Adni neki bármily csekélységet is: becsületbeli ügy. Ezért az udmurt falvakban gyakorlatilag ma sem látni magukra hagyott árvákat, a tehetetlenségtől fuldokló öregeket és elhanyagolt beteg rokonokat. A gyógyolásra szoruló körülvevő udmurt atya-

fiság szurkolótáborként viselkedik: nem hagyja, hogy a gyöngye a többiek fölé dalmahodjék, de azt sem, hogy egészen maga alá zuhanjon.

Az udmurtok soha nem voltak sem földesurak, sem jobbágyok. Mindegyik a maga kis világát építette, de nem a mások sérelmére. Föld és terület az udmurtlakta vidéken mindig bőven volt, és ritka kivételtől eltekintve nem kellett értük harcolni, csak keveseknek. Mindig lehetett jobb területet is találni, elég volt családostul-motyóstul átmenni a folyó túlsópartjára. Amit meg is tettek a szülőktől különváló gyerekek. Többnyire az idősebbek, a fiatalabbak pedig vigyázták a szülők öregkorát. Az eltávozás, a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt, az udmurt szándéka, döntése nyomán következett be, ha már nem fogadta el addigi élete alapjait. A kiűzetés, az más. Hiszen a XVI. századig az udmurtok nagyobb területen is éltek, nyugatabbra a jelenlegi lakhelyüktől. Ám sehogy sem tetszett ez Rettegett Ivánnak meg a társainak. A nagy sérelemtől már a falat sem ment le a torkán... Mi a baj? Elő a zászlókkal!... De a megkaparintott darabot valahogy ő sem vitte magával a mennyei világba. Kár szegényért... Csakhogy senki nem sajnálja az udmurtok százezreit, akiket az ő bérenc-serege pusztított el, amely győzedelmesen – ha nem is veszteségek nélkül – mentelt végig a „legyőzöttek” csontjain tovább, keletre, az Urálon túlra. De most másról beszélgettünk. Az eltávozásról... A folyón túlra, a zord látóhatáron túlra. Időnként pedig, ó jaj, a másvilágra...

Az udmurt számára nem létezik a többi ember felosztása oroszra, tatárra, zsidóra... (mindegy – nem udmurtok). Számára csak létező emberek vannak. Először maga az ember az udmurt iránti viszonyulásával, a maga nevével, dolgaival, aztán a reputációjával, családfájával és csak ezt követően az összes többivel, ám leggyakrabban erre a többire nincs is szükség. Az udmurt minden nemzetiséghez, néphez egyformán viszonyul – senkit sem kíván kiemelni. Az megint macerás meg fárasztó lenne, ráadásul meddő is. Akkor meg minek törné a fejét? Majd ha találkozunk a konkrét emberrel, meglátjuk, micsoda madár... Ha az udmurt más népekkel érintkezik, mindig ott van a fejében az ütőkártya, hogy azok aligha tudnak bármit is az ő kis lélekszámú népéről. Meg nyilván nem is akarnak... [...] Ez a gondolat mindig igaznak bizonyul a gyakorlatban. A nagy népek nem szokták azzal megbéklyózni önmagukat, hogy a kis népek mentalitásáról elmélkedjenek (holott sok mindent megtudhatnának önmagukról – igazat is, hamisat is). Ez előnyt biztosít az udmurtok gondolkodásban. Tehát olyannak tud mutatkozni, amilyenek

a beszélgetőtársa látni akarja, aki az esetek túlnyomó részében alábecsüli az értékeit. Annyi baj legyen... A nagy nép képviselője számára az udmurttal való találkozások első menete így mindig a maga vélt előnyével zárul, s ezzel elveszíti ébersége egy részecskéjét.

Az ilyen esetekben az udmurtnak egyáltalán nincs ellenére, hogy elszórakozzon egy cseppecskét (nem olyan sok öröme akad az embernek...) – lomha észjárásának mutatkozzon, szürkének és lustának, gyakorlatlan beszédű „gondir”-medvének. A leggyakoribb, hogy a tekintetét sem emeli föl. Nem mutatkozik igazán alkalmasnak arra, hogy szórakoztató legyen (néhány „szakértő” ilyennek jegyzi is meg. Oda se neki, nem akartunk keresztkomák lenni...)

Ám a hétköznapi szürkeségre tartogatott mimikrit az udmurt nyomban elveti, ha a beszélgető partner érdekesnek bizonyul a számára. És még inkább, ha az elegánsan értésére adja, hogy őt sem akármilyen fából faragták. Az udmurt azonmód átalakul. Már is a szivárvány minden színében tündöklök [...]. Vagyis a beszélgetőtársáról már kialakította a véleményét. A többi meg majd elválnak. A beszélgetőtárs vagy barát vagy ellenség, harmadik eset nincs. Ám arról az csak később értesül, de lehet, és ez a leggyakoribb, hogy nem is értesül.

Szereti-e az udmurt az udmurt nyelvet? Aligha... Elsősorban mint önazonosító adottságát fogja fel. De ha valami egészen más nyelven beszél is, ha nem is tudja az anyanyelvét, az udmurt akkor is udmurt marad. Ugyanolyan bizalmatlan, melankolikus, kizárólag a maga mikrovilágára és dolgaira összpontosító, csökönyös és bosszúálló. Az udmurt bosszúja pontosan akkor telik be, amikor a sértő fél már maga is megfélemedezett az udmurtok okozott sértésről. Ennek a tényezőnek nincs magyarázata, de akkor is így van. Az udmurt roppantul kedveli az erkölcsi tanításokat, amelyeket „jóakarói” adnak elő. Ebben a helyzetben egészen nyilvánvalóan látható a másik értéke, különösen még odafigyelni sem kell a szavaira. Szórakoztatja a lelki sztriptíz időnkívülisége, amelynek rendeltetése látszólag az, hogy neki segítsen, noha valójában semmi jót nem ígér.

Az erkölcsprédikátor pedig, bárki legyen is az, mindig a macskára hasonlít, amelyik szeret eljátszozni a még élő egérrel. Akkor talán mégis jobb, ha az egér holtnak tette magát, majd kihasználva az „idomár” ideiglenes apátiáját, besurran az egérlyukba, ahonnan aztán egy kutyafülét húzzák őt elő... Ez különösen jól látható az udmurt közegeben folyó misszionáriusi ájtatoskodásokban. A helyeslő udmurt láttán a misszionáriusok meghatódnak önmaguktól, miközben a leghalványabb sejtelmük sincs

arról, az udmurt milyen szorosan és percről percre egyre szorosabban zárja be előttük lelkének ablaktábláit. Ugyanez történik a mindenféle-fajta tisztviselőkkel való kapcsolatokban, kiváltképp a szociális szférában. De a tisztviselőket csak a mutatók érdeklik, amelyeket az udmurt, megint csak életegyensúlya megmentése érdekében, sehogy sem tagadhat meg tőlük. Minek is tennie? A tisztviselő ravaszkodik, ő ugyancsak...

A falusi udmurtnak, a parasztnak két felesége van: a föld meg az erdei-vízi foglalatosságok. A vadászat, a halászat, a méhészkedés elhalásával egy felesége marad: a föld. S ha már nincs más, ezt is megunja. Mármint a földet. Az pedig az udmurt vidéken nagyon is nehéz: laza homok és homokos agyag... De az udmurt még rajtuk is képes jó terméseket elérni. Ám a földművelést ma kizárólag nehéz munkának fogja fel, a keresztjének, amelyből, ó jaj, hiányzik az erdei és vízi foglalatosságok költszete. S ezzel a földdel úgy van megesküdvé, mint egy megunt feleséggel, aki váratlanul kezd zsémbelődni, alacsony sorból származik, még gyakrabban szótlán, akivel beszélni sincs miről, mert csak azt lesi, amit a főnökök, a tisztviselő meg a felvásárló mondanak.

Kuzebaj Gerd költő miért lett az udmurt mitológia része? Igen, az kétségtelen, hogy kiemelkedő személyiség volt, ahogy mondani szokás, európai kitekintésű gondolkodó – ?! Talán Puskinhoz lehetne hasonlítani, Puskin az oroszoknak a minden... Gerd viszont az udmurtoknak még nem a minden, csak a kezdet. Gerd, mint bárki más, népe dicsőségére vált – szépen, önfeledten, profi módon... Noha hangjában, ahogy mondani szokás, ott volt egy könnyű kis gyermekszoprán... Ám amikor a szó szoros értelmében a bőrén érezte a sztálini moloch vaslélegzetének bűzét, amely életének és erejének teljében semmisítette meg, ezt írta: „Engem a népem iránti kutyahűség pusztított el...” Az udmurtok el vannak ragadtatva a hősoktól, de csak messziről, nagyon is sok velük a vesződség meg az izgalom... Gerd tudta ezt, és felfogta, hogy egyszerűen feláldozhatják, akár a gyík a farkát. De hogy mit kell tennie azért, hogy ez ne történhessék meg, nem tudta. Lelke röptének centripetális erejét már ő maga sem volt képes megállítani. Az udmurtok el voltak ragadtatva attól, milyen világosan és józanul viszonyult Kuzebaj Gerd a népéhez, mikor a gyűlöletig imádták. Gerd ismerte a játékszabályokat, de nem tudott játszani, ami egy költőnek megbocsátható. Ő mutatta meg elsőként az udmurtoknak, hogy udmurt költeményt is meg lehet könnyezni. Olyan szavakat adott, amelyekkel az udmurt az ősi imádsá-

gok és ráolvasások motívumainak recitálása közben belehallgathat saját magányosságába. Szavakat adott a hajdani dicső korok fölött érzett csillámló udmurt bánatnak, amikor az udmurtok magukban éltek, hal-kan beszélgettek az isteneikkel, szorgoskodtak a föld-jeiken, és a sorsukat kevésbé kapcsolták össze más népekkel, még kevésbé azok államigazgatási apparátusával. Gerd szavakat teremtett ahhoz a passzív nosztalgiához, amelybe az udmurt a mai napig bele van habarodva, és amelyet senkinek sem mutogat.

Az udmurtok történelmi őshazájukban élnek, de nemcsak ott. Élnek Oroszország különböző régióiban is, megtalálták a helyüket közel és távol a határain túl is. De elég nehéz fölfedezni a jelenlétüket. Mint a homok, azonnal más népek és államok fundamentumában foglalnak helyet, beleolvadnak, megerősítik. Ezért megkülönböztetésükhöz bizonyos erőfeszítések szükségeltetnek. Rögtön bekapcsolódnak a másik nép életritmusába (kivéve a baskortosztáni udmurtokat), mivel ezt a túlélés magától értetődő és megbízható módszerének tartják. Voltaképpen nem mindegy, milyen nyelv hangzik az udmurt portáján kívül? Úgysem udmurt. A magáét pedig odabenn kell tartani, ahová senki nem lát be. Ott viszont az hihetetlenül drága és szent. Hiszen az udmurt csak a szentségben önmagáé.

Azt mondják, hogy azt a szárazföldi területet, amely Portugáliától az Urál hegységig húzódik, Európának nevezik. Következésképpen a Káma, a Vjatka, a Csepca medencéjében élő udmurtokat – legalábbis névleg – európaiaknak lehet nevezni – még ha ama bizonyos földrajzi Európa leghátsó udvarában élnek is. Ám az udmurt aligha tartja magát európainak, ázsiaiak meg még úgyse. Az udmurt a világainak határmezsgyéjén él mindig: Ázsián és Európán, az Erdőn és a Sztyeppén, az iszlámén és a kereszténységén... Szilárd meggyőződése, hogy óra sem Európában, sem Ázsiában senki sem tud semmit. Egyfelől ez némileg sértő, másfelől meg egyáltalán nem az. Minden alkalommal jó lehetőség kínálkozik arra, hogy a maga módján beszélje el a maga történelmét, amely ugyan nem vált ki különösebb érdeklődést, mégis egyértelműen az ő felfedezői malmára hajtja a vizet – ritka lehetőség. Ezeket az elbeszéléseket a folklór szabályainak megfelelően variálni is lehet. Az egyes udmurt története pedig többnyire a nemzetségének, vorsudjának legújabb kori története. Ezt aztán túlzó színek és kicsinyítések nélkül ismeri. Az udmurt számára a dédapja életútja, aki lehet, hogy szerény méhészt volt, nagyságrendekkel fontosabb és érdekesebb, mint az összes szent, király és elnök élete. Közelmúltbéli őseinek búcsúszavai

iránt az udmurt nagyobb tiszteletet és bizalmat érez, mint a mindenféle Szentírások és Alkotmányok iránt. Az „Ilyen esetekben a nagyapám nagyapja, Juber, a következőket szokta volt mondani...” szóbeli kánonja neki minden törvénykönyvnél sokkal fontosabb. Noha nagyapjának nagyapja, Juber (eredeti udmurt férfinév: 'seregély') aligha mondott effélet, ám az a gondolat, hogy köze van nemzetségének sok évszázados bölcsességéhez, roppantul melengeti az udmurt szívét. Ősei hibáitól ellágyul, gondolataik agyafürtsége vagy éppen a hősiességük (amelyet többnyire csak tulajdonítanak nekik) hamisítatlan lelkesedést vált ki belőle. Őszintét.

A Norma fogalma határozta meg mai mentalitásának alapjait. Az udmurtok között ma sincsenek újgazdagok és dagadtabb pénzeszsákok („Nofene! A kalácsárusokhoz?!”)... Az udmurt észre sem veszi, mégsem szegi meg fogyasztási normájának kánonját. És nem azért, mert gyenge a marka... A hajdani erdei-vízi embereknek markuk aztán van. Azt csak kiegészítené az udmurtok európai külseje és nyelvi kommunikativitása, a tudományok iránti képessége és a bármely cél elérésére irányuló titáni kitartása... De láthatólag nem erről van szó. A tőkegyűjtés eleve valamilyen, egy célnak alárendelt csoport létrehozását feltételezi. Az udmurt nem lép be csoportba, az adott esetben csupán vélt integritása, amelyről nem óhajt lemondani, ezt nem bírná elviselni. Ráadásul az udmurtok óvakodnak attól, hogy [...] emberfejeken járkáljanak: „Nem birka az Isten, lát az mindent...”. Ez a gondolat teljesen elfordítja az udmurtokat a mai üzleti világtól, amelyet ők hagyományosan csak spekulációnak neveznek. „Mindenki maradjon magának, az Isten is (ő okos), az ördög is (ő ravasz), meg én is (bár hülye vagyok), hadd maradjak magamnak” – gondolja az udmurt, miközben örül az otthon süttött bélesnek meg a kupica házi araknak. Persze, mint minden alól, ez alól is akad kivétel. De megint csak: melyik szabálynak nincs kivétele? Tehát ez a kérdés szintén a szónoki szférába tartozik, amelyet annyira nem szeret az udmurt, aki mássága okán határozottan ki van szorítva az országban létező valamennyi egyéni gazdagodási formából.

A tömegközlekedési eszközökben vagy népes helyeken nem hallani hangos udmurt beszédet (kivételek: nemzetén kívüli részeg beszéd). Talán mert ennek a nyelvnek nem az a rendeltetése, hogy rohamra vezessen vagy parancsokat osztogasson. Az udmurt nyelv, amely Kuzebaj Gerd szavával élve „a zord Káma-mente” erdeinek mélyén formálódott, alighanem inkább meghitt beszélgetésekre van teremtve a kedve-

sünkkel, a barátunkkal vagy az Istennel. A maga isteneivel – Inmarral, Kildiszinnel, Kuaz Inmarral meg a többi istennel, istenkével és szellemmel – az udmurt fesztelenül beszél, de családiasság nélkül. Egyáltalán nem érzi és nem tartja magát a rabjuknak. Az udmurt az égi erővel szigorúan megszabott tematikáról beszél, naptári időközönként, és a kérelmének megfelelő tárgyú megállapodást köt velük, amelyben mindkét fél érdekeit be kell tartani. A teljesítés elmaradása esetén mindkét fél kellemetlenségekre számíthat.

Abban a bizonyos magas kockázatú udmurt földművelési zónában az Egy Isten léte többnyire elégtelen szokott lenni (noha senki sem zárja ki, hadd legyen, a nagyobb biztonság érdekében), még tucatnyi isten sem fölösleges tartalék. A tartalék nem húzza az ember zsebét.

Lehet, hogy az udmurt nyelv hangjainak bizonyos fojtottságát az határozta meg, hogy az udmurtok ősei, akik a vadat üzték az erdőkben, szívósan becserkészve a legeldugottabb zugokban is, arra törekedtek, nehogy idő előtt fölzavarják?

De lehet, mindennek a régi udmurt mondás a magyarázata: „Aki hangosan beszél, azt nem hallják...”.

Vagy lehet, helyesebb lesz azt a gondolatot alapul venni, hogy a mindennapok hétköznapiságában az udmurtoknak az udmurtságával fölkellett figyelem még soha nem hozta meg az áhított kamatokat? Ez a mondat sajnos meglehetősen nehézkesre és kacifántosra sikerült, ugyanúgy, mint maga a gondolat, de attól még ennek is van létjogosultsága...

Ahogy egy ismerős etnográfus vöröses szakállát simogatva tréfálkozni szokott: „Európa legvörösebb népei az írek és az udmurtok... Mert őket szereti a Nap...” Hozzáteszem: bizonyára a Nappal való érintkezés a feltétele a halk beszédnek. Az írekéhez nem tudok hozzászólni, de az udmurtoknál nagyon is valószínű. Én meg ráadásul barna vagyok. Vagy legalábbis annak tartottam magam, amíg öszülni nem kezdtem. [...]

Az udmurt szülők nem különösebben törekednek arra, hogy a gyermekeiket megtanítsák az anyanyelvükre, miközben az állami Oktatásügy lassúságára és dilettáns gondolkodásmódjára hivatkoznak. Ebben valószínűleg igazuk van. Ám az anyanyelv bizonyára azért anya-, mert azt mindig elsőként tanítják meg otthon, a maguk példáján...

Szegény szülők, akik a mai jól szituált emberek és vezetők közegeiben nem hallanak udmurt beszédet, kez-

dik azt gondolni, hogy az anyanyelv gyermekeik jövődjé jóllakottságának akadályává válhat, és igyekeznek őket pólyás koruktól kezdve a maguk kajla orosz nyelvére tanítani. Arra a nyelvre, amelyet túlnyomó többségükben ők maguk is csak a szomszédokkal való hétköznapi fecsegés szintjén tudnak.

El vagyok ragadtatva attól a mondattól, amelyet hallottam: „Az udmurt nyelv konyhanyelvvé vált”. Hiszen a konyha a testi-lelki feltöltődés leggyönyörűbb helye! Ez bármely ország polgárának alfája és omegája! Konyha nélkül nincs élet! Nem ok nélkül mondják a seregben: „Minél messzebb a parancsnokoktól, minél közelebb a konyhához”. Itt van a munka utáni nap kényeztetése, a tête-à-tête szavak mindent átható ereje, az otthonosság és a kettős családiasság. Más szóval: a házi tűzhely. A családiasság pedig az udmurt integritás jelentős összetevője.

Az oroszországi konyhában születik az összes forradalom, a megvalósult is, a meg nem valósult is.

Igen szórakoztató lenne azt feltételezni, hogy az udmurt: forradalom nélküli forradalmár, s eközben figyelmünket arra összpontosítani, hogy nyelve ma konyha-jelleggel funkcionál. Az udmurt név már csak e nem-herozstrátoszi szerep miatt is méltán kerülne be a Történelembe. Ez, tegyük hozzá, rámutathatna az udmurt gondolkodás történelmi materializmusára is. Az vesse az első követ a villanyrendőrré, aki bebizonyítja, hogy nem így van.

Ezen tünődtem, miközben Udmurtia egyik déli járásában egy udmurt szőnyegszövőnő munkáját figyeltem. Az anyó – istenke pitypangja – ráérősen dolgozott a vetélővel, miközben tapintatosan beszámolt a falu legfrissebb híreiről. Minden szomszédjától el volt ragadtatva, még inkább az új járdától, amelyet a gazdaság irodájától a helyi iskoláig raktak le. Finom hangochkájának gyengéd rezgésére figyelve, amely a déli nyelvjárás legtisztább árnyalatait árasztotta, rá se néztem a szövészekre a majdani szőnyegre. Amikor mégis észrevettem, visszahőköltem a meglepetéstől: micsoda szenvedélyes színek robbantak mintává a szövédéken! Istenke pitypangja – egy kitörő vulkánal a kezében... A fekete és a vörös hihetetlen szimbiózis! Mi zajlott vajon zavart lelkében, aminek képe sokkolt és lenyűgözött?!

Ő pedig nyájasan mosolyogva folytatta monoton elbeszélését, most már a termés kilátásairól... A hangja elringatott, a szőnyegének látványától pedig szerettem volna az egekig ugrani, vagy fejvesztve elrohanni valahová, minden sejtemben érezve a hátamon keletkezett szárnyak rugalmasságát. És hahotázni, zokogva...

Az udmurtok a hétszázhetvenhétezer dal és a hétszázhetvenhétezer (többségében geometrikus) minta népének nevezik magukat. Hallgasd a dalokat, és nézd a mintákat – ebben él ma az udmurt lélek. Az, amelyről az utóbbi négy évszázad magas homlokú szakértői azt állították, hogy a perspektívája igen rövid... Ám láthatólag nincs állandóbb, mint az ideiglenes. És ez a nép él.

Bizonyára azért teremtetik minden ember és nép, hogy előadja hatyúdalának egy akkordját. De hogyan kell hatyúdalt komponálni, ha a hatyúkat már kiirtották az udmurt földön? Türelemre van tehát szükség, hogy kivárjuk, míg újra visszatérnek... Új hatyúk... Ha nem idén tavasszal, akkor jövőre, de a hatyúk okvetlenül visszatérnek... Az nem lehet, hogy nem jönnek vissza, hiszen várják őket... A türelmes ember so-

káig él. A nyikorgó fa sokáig áll. Ám nyikorgása csak egyetlen hang a majdani hatyúdal udmurt sokszólamúságában...

Az udmurt hegedű, a kubiz fogadja és búcsúztatja a legkülönbözőbb madarakat, de a hatyúkat egyelőre nem. Csak a hatyúk – a szent madarak – képesek átvinni az udmurt lelkét az asztrálba. A lélek vár... Egyelőre élni kell, az ősök meghagyása szerint, akik elmentek lefelé a folyón. De nekünk sem sürgős. A háború az háború, de vetni akkor is kell...

„Mi vetünk, csak vetünk, aratni ideérnek mások” – írta Kuzebaj Gerd. Kik azok a mások, akik majd ezeket a másokat váltják föl?

Vándor Anna fordítása

Költészet és anyaföld

(esszé)

... ház és ének
 ... eszme és papír
 ... asszonyi öl és szerelem
 ... toll és versek
 ... fa és hajlék
 ... tűz és fájdalom
 ... könyv és gondolatok
 ... vonat és könnyek
 ... repülőgép és szivárvány
 ... anya és gyermek
 ... január és vodka
 ... ősz és mélabú
 ... kenyér és meleg
 ... berkenye és vér
 ... haza és szomorúság
 ... tajga és udmurt
 ... part és folyó
 ... Názáret és Krisztus
 ... a Balti-tenger és a Káma
 ... női mellbimbó és nosztalgia

... Madonna és fejőnő
 Ez – Én vagyok és Te
 Költészet és Anyaföld –
 mint a Nap és a Hold
 mint két kéz és két szem
 két mellbimbó és két fül.
 De a szívben – az egyetlenben –
 minden megfér
 mint az oszthatatlan lélekben
 az atom ...
 Gyökér-talpammal
 szívom magamba
 a Földből
 a Költészetet
 Hajkoronám alatt
 fogadd be a gyönyört,
 megfoghatatlan
 paradicsommadár...

Nagy Katalin fordítása

Ar-Szergi, Vjacseszlav (1962) Izsevszkben élő udmurt költő, író, műfordító. Novaja Kozmankában született, elvégezte az Udmurt Állami Egyetemet és a moszkvai Gorkij Irodalmi Főiskolát. Udmurtul és oroszul ír. Ő írta az első udmurt történelmi film, a Budapesten is bemutatott *Alangaszar árnya* forgatókönyvét. Fontosabb művei: *Vecsernije golosza* (1986), *Dusepszi* (1992), *Tajaz jardurin* (1997), *Szkvoz ocsisajucsij ogony* (1998), *Dubrava na Lune* (2007). Művei

közül többet lefordítottak svédre és magyarra. Kozmács István fordításában jelent meg *Lepkelelkek* című kötete (Szombathely, 2005). 2007 ősze óta a *Druzba Narodov* című orosz nyelvű szépirodalmi folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, amely az oroszországi nem-orosz írók legnagyobb hagyományú fóruma. Az itt közölt publicisztikai írás is itt jelent meg (*Druzba Narodov* 2007/10.). A versesszé pedig a *Dubrava na Lune* című kötetben.

A számik (lappok)

A „lapp” a számik külső, más népek által használt elnevezése volt, amelyet ők maguk pejoratívnak éreznek mind a mai napig. Az elmúlt évtizedekben e megnevezés egyre inkább teret nyert a világ nyelveiben, legelőször – természetesen – a skandináv nyelvekben („samisk”) és a finnben („saamelainen”), hisz a számik Norvégia, Svédország, Finnország és az oroszországi Kola-félsziget területén élnek.

Lélekszámuk körülbelül ötvenezer fő. Az általuk beszélt nyelvjárások között sok esetben óriási különbségek tapasztalhatók, bizonyos számi beszélők egyáltalán nem értik meg egymást anyanyelvüket használva. Ezért egyes nyelvészek több (kilenc-tíz) számi nyelvről beszélnek, amelyek mindegyike további nyelvjárásokkal bír. Egyébként a számiul tudók mintegy háromnegyede az északi számit beszéli.

A kolta-számi nyelven négy-ötszázán beszélnek, így nyelvük egyike a legkisebb számi nyelveknek. Eredeti lakóhelyüket a Finnország és a volt Szovjetunió közötti határmódosítások többször érintették, s már az 1921-es határmódosításkor többen finn területen maradtak. A második világháborúban falvaikat felégették, így sokan délebbi területekre menekültek. A háború után ismét új határokat húztak, területeket csatoltak a Szovjetunióhoz, így a kolta-számik nagy többsége áttelepült Finnországba, ahol végül az Inari-tó környékén telepedhettek le.

ROSE-MARIE HUUVA

*Itt az ideje
sziklába vájni
nyelvünket
a napot és a holdat*

*kőlapra
vésni a szavakat
tanúskodjanak
népünkről
időkön át*

*Szabad voltam
mikor a földanya
felnyitotta szememet hogy lássak*

*szabad voltam
mielőtt svéd személyi számhoz
láncoltak
mielőtt a pap vizének
áldása elragadta tőlem
őseim hitét
mielőtt az iskolában
ellopták az anyanyelvem
és a svéd útlevel szűkre szabta
szülőföldem*

*szabad leszek újra
mikor az árnyak anyja
örök békét simít
szememre*

*svéd nem leszek
Soha*

THOMAS MARAINEN

*a sötétben
a hátad mögött
egyre közelebb oson a rasszizmus*

*kis népek
romák, számik
bevándorlók
irániak, pakisztániak*

*értéktelenek
másak
alig méltók
a népszámlálásra*

*bezárkózom
hogy senki se lásson
ám azt veszem észre
szemek figyelnek*

*az égen ajkak látszanak
mik szólhatnak
mégis a hallgatást
választják*

*valami
azt jósolja
eljön az idő
mikor felélednek gyökereink*

*melyeken most
idegenek tipornak*

Tillinger Gábor fordításai

INGHILDA TAPIO

*kinek lesz ideje a gyerekekre
ha már nem győzik a nagymamák
ki tanítja majd a gyerekeket
ha megöregszenek a nagypapák*

*ha nem gondolkodom
létezem-e itt és most
minden pillanatban
szeretettel gyűlölettel
ha nem törekszem semmire
csak létezem
itt és most
hogyan magam növekedjem
hogyan félelem nélkül hallgassak
hogyan elfogadjak
adjak
osztozzam*

*hallanám-e akkor
látnám-e akkor
amit most nem látok
megérteném-e azt
amit most nem*

SIMON MARAINEN

*te nem látszol
én nem látok*

*te nem hallatszól
én nem hallok*

*te nem kérsz
te nem emlékszel*

én nem létezem

*hullámokkal sodródok hozzád
szerelemmel mosom a partod
mikor feltámad a szél
felemelkedem majd
nem bántalak
mikor elcsendesedik
újra elárasztalak*

Tillinger Gábor fordításai

Huuva, Rose-Marie (1943) svédországi északi számi költőnő és szobrász. 1999-ben debütált *Galbma rádáná* (Fagyos társ) című könyvével. 2001-ben az Északi Tanács irodalmi díjára jelölték e kötetét, amely ugyanebben az évben svéd, izlandi és finn nyelven is megjelent. Második verseskötete 2006-ban jelent meg *Ii mihkkege leat* (Semmi sincs) címmel. Az itt szereplő versei a *Viidát – divttat Sámis* (Messze földön – lappföldi versek) című antológiából (Stockholm, 2006) valók. A fordítások északi számi eredetiből készültek.

Marainen, Thomas (1945) svédországi északi számi költő, iparművész. Jojkaszerzőként és előadóként is aktív. Első kötete 1997-ben jelent meg *Duoddjojun sámit* (Kézműves szavak) címmel. Két gyerek- és egy olvasókönyve is megjelent. Az itt szereplő versei a *Viidát – divttat Sámis* (Messze földön – lappföldi versek) című antológiából (Stockholm, 2006) valók. A fordítások északi számi eredetiből készültek.

Tapio, Inghilda (1946) svédországi északi számi költőnő. Tanítónőként dolgozik, de akvarellfestéssel és textilnyomással is foglalkozik. 1997-ben megkapta a Számi Tanács irodalmi díját az 1995-ös *Ii fal dan dihte* (Nem azért, hogy) című kötetéért. Ezen kívül három gyerekkönyve is megjelent. Az itt szereplő versei a *Viidát – divttat Sámis* (Messze földön – lappföldi versek) című antológiából (Stockholm, 2006) valók. A fordítások északi számi eredetiből készültek.

Marainen, Simon (1980) svédországi északi számi költő, Thomas Marainen fia. Fő érdeklődési területe a jojkák. Költőként a *Viidát – divttat Sámis* (Messze földön – lappföldi versek, 2006) című antológiában debütált. Az itt szereplő versei is ebből a kötetből (Stockholm, 2006) valók. A fordítások északi számi eredetiből készültek.

A marik (cseremiszek)

A mari nyelv az uráli nyelvcsalád volgai ágához tartozik. A marik két távol eső területen élnek a Mari Köztársaságban: a Volga bal partján a Vetluga és a Vjatka folyók által határolt területen (ők a mezei vagy erdei cseremiszek) és a Volga jobb partjának és a Szura torkolatvidékének közén (ők a hegyi cseremiszek); de találunk marikat Baskiriában (ők a keleti nyelvjárást beszélik), Tatár földön, sőt Udmurtiában is. Lélekszámuk közel nyolcszáz ezer fő. Kultúrájukban a pogány, a keresztény és a mohamedán elemek keverednek.

VASZILIJ KRILOV

A nagyapa és az unoka

A tavaszi kert virágban pompázik
A télre már senki sem emlékszik.
Nagyapó bajusza –
Ezüstszín zúzmara.
Unokája tükröt hoz legott,
Hogy megtudja az igazságot.
Nagyapó sóhajtván sóhajtozik:
„A hosszú élet zúzmarája ez itt...”

ZOJA DUNYINA

A fehér lovacska

Fehér lovacskával álmodtam –
Fehér lovacskát láttam fehér álmomban:
Patái végigcsilingelik az eget
Fésűként fésülik a kócos felhőket.
Szerettem volna vele szállni
Szabad levegőt szippantani
A földön hagyni minden terhet
Végigcsilingelni az eget...
Lovacsám, miért csak álmaimban
Vagyunk együtt –
fent a magasban?

Nagy Katalin fordításai

Krilov, Vaszilij (1953) a mari gyermekirodalom művelője, kutatója. Joskar-Olában él, a Mari Írószövetség elnökségében dolgozik. Az itt közölt vers forrása: *Antologija prozi i poezii finno-ugorszkij narodov. VIII. Mezsdunarodnij kongressz finno-ugorszkij piszatyalej. Hanti-Manszijszk. 2004. CD-ROM*

Dunyina, Zoja (1962) mari költő. Több önálló kötete jelent meg: *Müj skezsat szukszo omül* (Én sem vagyok angyal) 1989; *Kolüsszasuspük cson portmüm* (Hallgassátok a fülemüle sírását) 2000. Az *Én sem vagyok angyal* című kötetéért, valamint a Puskin-mesék mari nyelvre való fordításáért Finnországban megkapta a Castren Társaság Irodalmi Díját. Az itt közölt vers forrása: *Antologija prozi i poezii finno-ugorszkij narodov. VIII. Mezsdunarodnij kongressz finno-ugorszkij piszatyalej. Hanti-Manszijszk. 2004. CD-ROM*

Babus Antal (1960, Gyöngyös) irodalomtörténész, kéziratár. Debrecenben a KLTE magyar–orosz szakán végzett 1984-ben; 2002-ben ugyanitt szerzett PhD-fokozatot. Budapesten él, az MTA Kézírtatórában dolgozik. Fő kutatási területe a XX. századi magyar, valamint orosz–szovjet irodalom. Önálló kötetei: *Tanulmányok Fülep Lajosról* (2003), *Árál szemben* (2007).

Báger Gusztáv (1938, Csörötnek) költő, a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi tanár. Az Állami Számvevőszék Kutatóintézetének főigazgatója. Legutóbbi kötete: *A tükör éle* (versek, 2005). Fényképét a Rátonyi Fotó készítette.

Csábi Domonkos (1976, Budapest) A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar–kommunikáció szakán végzett 2003-ban. 2004 szeptemberétől ugyanezen egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Írásai a Lyukasórában, az Új Dunatájban és a Magyar Naplóban jelennek meg.

Cseke Péter (1945, Recsenyéd) író, szociográfus, irodalomtörténész. 1968-tól újságíró, 1990-től a Korunk szerkesztője, a kolozsvári egyetem (BBTE) oktatója, a két világháború közötti időszak kisebbségi eszmetörténetének kutatója. Pro Literatura- (2004) és Szabó Zoltán-díjas (2005). Legutóbbi kötete: *Legyen eszünk, ha már vol. Feljegyzések Európán innen, Erdélyen túl* (2006).

Domokos Péter (1936, Gyergyóalfalu) irodalomtörténész. 1965-től 1970-ig a leningrádi egyetem finnugor tanszékének oktatója. 1992 és 2002 között az ELTE finnugor tanszékének vezetője. A finnugor irodalom és nyelvészet tárgykörében több mint kétszázötven tanulmányt és tizenöt könyvet publikált. Kitüntetései: a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje (1996), az észt Pro terra Mariana Érdemkereszt V. fokozata (1999), a finn Fehérrózsza Lovagrend I. fokozata (2002). 2003-ban az Izsevszki Állami Egyetem (Oroszország, Udmurt Köztársaság) disz doktorává fogadta.

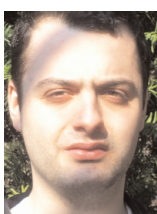
Ekler Andrea (1971, Budapest) kritikus, irodalomtörténész. A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem irodalom–nyelvészet szakán végzett, majd az ELTE Drámapedagógia Társaság dráma szakán tanult. Tanulmánykötete: *Létra az örökléthez* (2004), sajtó alá rendezte Németh László világirodalmi tanulmányainak első két kötetét.

Iancu Laura (1978, Magyarfalu) költő. PhD-hallgató a Pécsi Tudományegyetemen. 2006-tól a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztője. Arany János kutatói ösztöndíjban és Móricz-ösztöndíjban részesült (2006). Legutóbbi kötete: *Karmából kihullajt* (versek, 2007).

Kókai János (1972, Budapest) költő, Budapesten él. Jelenleg Alternatív színházakban dolgozik: Dramaturg, drámaíró, rendező, színész.

Koncz Tamás (1982, Marosvásárhely) Érden él, a Károli Gáspár Református Egyetem végzős, magyar szakos hallgatója. Öt éve publikál rendszeresen. Az Irodalmi Jelen, a Napút, az Új Könyvpiac és a Bárka folyóiratokban jelennek meg kritikái, recenziói.

Köllös Lajos (1951, Sarkad) költő. Középkor kora óta ír verseket. Az egyetem befejezése után a csepeli Vas- és Acéllöntőben dolgozott 1991-ig középvezetői beosztásokban. 1992-ben az építőiparban helyezkedett gazdasági vezetőként. A Magyar Íróakadémia volt hallgatója.

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoport tagjaként indult. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtájkára. József Attila-díjas (1993), 2007-ben Prima-díjat kapott. Legutóbbi kötetei: *Holdének és más versek gyerekeknek* (2007), *Mezey Katalin válogatott versei* (2008).

Nagy Katalin (1951, Tata) Egerben végzett magyar–orosz szakon, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Az uráli irodalmakat kutatja (PhD) és fordítja; elsősorban a kis lélekszámú, önálló államiság nélküli őslakos népek irodalmával foglalkozik. Többek között hanti (J. Ajpin, M. Vagatova), manysi (J. Sesztalov, Sz. Gyiniszlamova), nyenyec (J. Vella, A. Nyerkagi), kolai lapp (N. Bolsakova), komi (J. Gabova), vepsze (A. Petuhov) szerzők műveit fordítja. Néhány magyar író művét kazimi hanti nyelvre is lefordította V. Szolovar egyetemi docenssel. Magyar és világirodalom-történeti csemegének számít, hogy ketjüknek köszönhetően immáron kazimi hanti is olvasható Móricz Zsigmond *Hétkrajcár*; Déry Tibor *Szezelem* című novellája, Örkény István *Állatmesék* című egyperces. Tagja a Magyar Írószövetség Műfordító Szakosztályának és a Finnugor Írószövetség elnökségének.

Sárándi József (1945, Cserepesmajor) költő, író, újságíró. Az ELTE BTK magyar – történelem szakán szerzett diplomát 1972-ben. Volt a Rádió irodalmi szerkesztője, az Új Forrás főmunkatársa. József Attila-díjas (1977). Legutóbbi kötete: *Birtokviszony* (versek, 2007).

Seres Attila (1975, Szekszárd) történész, az ELTE történelem–orosz szakán végzett, 2006-ban szerzett PhD-fokozatot. Jelenleg tudományos munkatárs az MTA Történettudományi Intézetében. Fő kutatási területe Magyarország és a Szovjetunió politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatainak története a XX. században, illetve a magyar nemzeti kisebbségek története a Kárpát-medencében a XIX–XX. században. Tanulmányai többek között a Lymbus Magyarságtudományi Forrásközleményekben és a Századokban jelentek meg.

Tillinger Gábor (1975) nyelvész, fordító. Fő szakterülete a dialektológia és a lexikológia. Elsősorban újlatin (francia, okcitan) és finnugor (számi, komi) nyelvekkel foglalkozik. Több ízben jelentek meg komi, számi és svéd vers-, illetve novella fordításai különböző folyóiratokban. Rendszeresen figyelemmel kíséri a kortárs komi és számi költészetet.

Urbán Péter (1979, Budapest) újságíró. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájának hallgatója, régi magyarországi irodalommal foglalkozik, a Magyar Nemzet munkatársa. *Ki írta? Irodalmi*

névlexikon címmel jelent meg kötete.

Vándor Anna (1941, Budapest) nyugdíjas kulturális programigazgató. Magyar-oroszl szaktól végzett, ötven éve foglalkozik műfordítással. Másfél évtizede az uráli nyelvcsalád népei által létrehozott művelődéstörténettel foglalkozik. Budapesten él.

Vincze Ferenc (1979, Márosvásárhely) író, kritikus. 2005-ben végzett az ELTE magyar, német és összehasonlító irodalomtörténet szakán. 2005-től PhD-hallgató. A Napút folyóirat kritika rovatának vezetője és a Napkút Kiadó szerkesztője. Budapesten él.

A Barankovics István Alapítvány irodalmi ösztöndíja

A Barankovics István Alapítvány pályázatot hirdet irodalmi ösztöndíjra olyan fiatal írók, irodalmárok részére, akik szépirodalmi vagy szociográfiai munkájukhoz kérnek támogatást 2008-ra. (Az ösztöndíj egy naptári évre szól.)

Az ösztöndíj célja, hogy tehetséges fiataloknak segítséget nyújtson készülő vagy tervezett könyvük (verseskötet, novelláskötet, regény vagy szociográfiai munka) kidolgozásához, befejezéséhez.

Az ösztöndíj odaítéléséről a Barankovics István Alapítvány által felkért szakmai kuratórium dönt. Ösztöndíjban évente egy fő részesülhet.

Az ösztöndíj összege havi (nettó) 100.000 Ft.

Az ösztöndíjas az ösztöndíj lejártakor a tervezett könyv kéziratát nyomdakész állapotban az Alapítvány rendelkezésére bocsátja. Az Alapítvány igényt tart a kiadási jog elővásárlási jogára. Vállalja – külön szerződés alapján – a könyv megjelenését.

A pályázati kérelemhez csatolni kell:

1. a pályázati adatlapot
2. szakmai önéletrajzot (fel kell benne tüntetni a korábban elnyert ösztöndíjakat, illetve a meghirdetett időszak alatt pályázott vagy elnyert más támogatást)
3. publikációs jegyzéket, a legfontosabb három folyóiratközlés fénymásolatát
4. munkatervet (a tervezett könyv vázlatát 1500–2000 betűhelynyi terjedelemben)
5. nem kötelező, de hasznos a szakmai ajánlás

A pályázatokat a Barankovics István Alapítvány irodájában
(1091 Bp., Kálvin tér 8. II.em. 13.)

kell benyújtani személyesen munkaidőben vagy postai úton.

Beadási határidő: 2008. november 1.

A pályázati kiírás és adatlap letölthető az Alapítvány honlapjáról: **www.barankovics.hu**

Az elbírálás határideje: a fenti határnaptól számított 30 munkanap.

Az ösztöndíj megvonható vagy részlegesen visszatárható,
ha az ösztöndíjas vállalt kötelezettségének nem tesz eleget.

KEDVEZMÉNYES ELŐFIZETÉSI AKCIÓ A MAGYAR NAPLÓ IRODALMI FOLYÓIRATRA!

Megrendelem a Magyar Napló havi foliratot

• negyed évre ~~2010 Ft~~ helyett 1930 Ft-ért pld.-ban

• fél évre ~~4020 Ft~~ helyett 3865 Ft-ért pld.-ban

• egy évre ~~8040 Ft~~ helyett 7390 Ft-ért pld.-ban

Név:

Kézbesítési cím:

Telefonszám:

E-mail cím:

Számlázási cím:

Megrendelés kezdete:

Magyar Napló Kiadó Kft. 1450 Bp., Pf. 77. Telefon és fax: 413-6672 E-mail: info@magyarnaplo.hu Honlap: www.magyarnaplo.hu

Kedves Olvasó! Megrendelését elfogadjuk telefonon, faxon, e-mailen, postai úton. A megrendelőszevény mások számára fénymásolható.

Folyóiratunk az alábbi könyvesboltokban, hírlapüzletekben kapható

BALASSAGYARMAT Rákóczi u. 61., Kincsesvár Könyvesbolt
BICSKE Bocskai u. 5., hírlapüzlet
BONYHÁD Szabadság tér 12., hírlapüzlet
BUDAÖRS Kinizsi u. 1., hírlapüzlet
 Sport u. 2., Auchan hírlapüzlet
BUDAPEST
 I., Hess András tér 4., Litea Könyvesbolt
 I., Krisztina krt. 26., Püski Könyvesbolt
 I., Krisztina krt. 34., Vince Könyvesbolt
 V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76., hírlapüzlet
 V., Deák tér 4., Huszár Gál Könyvesbolt
 V., Ferenciek tere 7-8., Ecclesia Szövetkezet
 V., Honvéd u. 5., Kódex Könyvárúház
 V., Károlyi Mihály utca 16., Gondolat Könyvesház
 V., Váci u. 10., hírlapüzlet
 V., Városház u. 3-5., hírlapüzlet
 VI., Andrassy út 45., Írók Könyvesboltja
 VII., Vörösmarty u. 5., Főnix Könyvkereskedés
 VIII., Bródy Sándor u. 46., Budapesti Telemi Téka
 VIII., Erdélyi u. 19., Gondos Béla Könyvkereskedő
 IX., Ráday u. 27., Ráday Könyvesház
 X., Őrs Vezér tere, Árkád hírlapüzlet
 XI., albirtfalvai Auchan hírlapüzlet
 XI., Kelenföldi pu. 19-49., hírlapüzlet
 XIV., Stefánia u., Sport Aréna hírlapüzlet
 XVI., Rákosi u. 151/B., Jáspis Könyvesbolt
 XXII., Nagytétényi u. 37-47., hírlapüzlet
 XXIII., Bevásárló u. 2., hírlapüzlet

CSONGRÁD Fő 2-4., hírlapüzlet
DEBRECEN Füredi u. 27., hírlapüzlet
 Hatvan u. 1./A., Alternatív Könyvesbolt
 Péterfia u. 18., hírlapüzlet
DUNAKESZI Nadas u. 6., Auchan hírlapüzlet
EGER Széchenyi u. 20., hírlapüzlet
 Széchenyi u. 42., Gonda Könyvesbolt
ÉRD Budai utca, hírlapüzlet
FEHÉRGYARMAT Kossuth tér 3-5., hírlapüzlet
FÓT Fehérvő u. 1., Cora hírlapüzlet
GYŐR Királyszek u. 33., hírlapüzlet
GYULA Béke sugárút 12., hírlapüzlet
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Munkácsy u. 5., Szenzo Könyvesbolt
HEVES Erzsébet tér 10., Rédei Benedekné Könyvesboltja
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Andrássy u. 5-7., Petőfi Könyvesbolt
KAPOSVÁR Kaposvár Plaza hírlapüzlet
KECSKEMÉT Szabadság tér 3/A., Móra Ferenc Könyvesbolt
 Széchenyi tér, hírlapüzlet
KISBÉR Széchenyi u. 11., Fidibusz Ajándékbolt
KOMÁROM Igmándi 11., hírlapüzlet
KÓSZEG Városház u. 5., hírlapüzlet
MAKÓ Széchenyi tér 10., Kincskereső Könyvesbolt
MARCALI Rákóczi u. 19-21., hírlapüzlet
MEZŐKÖVESD Mátyás király u. 101., hírlapüzlet
MISKOLC Széchenyi u. 7., Fókusz Könyvárúház
 Szemere út 2., hírlapüzlet
 Szentpéteri kapu 103., hírlapüzlet

NAGYKANIZSA Plaza hírlapüzlet
NYÍREGYHÁZA Szegefü u. 75., hírlapüzlet
OROSHÁZA Győry Vilmos tér 1., Koszorús Oszkár könyvesboltja
 Vásárhelyi út 23/A., hírlapüzlet
EGER Dózsa Gy. út 3., Péger Galéria
PÁPA Kossuth 30., hírlapüzlet
PÉCS Király u. 20., hírlapüzlet
 Komlói út, hírlapüzlet
 Nagy Lajos király út – Alsómalom u. sarok, hírlapüzlet
SOLYMÁR Szent Flórián u. 2., hírlapüzlet
SOPRON Széchenyi tér, hírlapüzlet
SZEGED Aradi vértanúk tere 8., Bálint Sándor Könyvesbolt
 Oskola u. 27., Sík Sándor Könyvesbolt
 Zápor u. 4., hírlapüzlet
SZÉKESFEHÉRVÁR Palotai út 1., hírlapüzlet
SZENTES Alsóret u. 258., hírlapüzlet
SZOLNOK Baross Gábor u. 24., Avantgard Könyvesbolt
MÁV-pályaudvar, hírlapüzlet
SZANDASZŐLŐS hírlapüzlet
SZOMBATHELY Szürcsapó u. 4., hírlapüzlet
TAPOLCA Veszprémi u. 5., hírlapüzlet
TATABÁNYA Győri út 1., hírlapüzlet
 Réti u. 1., Körmendi Zoltán könyvesboltja
TÖRÖKBÁLINT Torbágy u. 1/B, hírlapüzlet
VERESEGHÁZ Fő tér, Varga Gyuláné Könyvkereskedő
ZALAEGRSZEG Sport u. 1., hírlapüzlet

Siemens Gigaset SL560
otthoni vezeték nélküli telefon

Élvezze a vezeték nélküli szabadságot otthonában!
 Telefonkönyv 250 névvel,
 ébresztés funkció,
 SMS küldés és fogadás,
 reggeli hívéjelzés,
 Bluetooth technológia,
 headset,
 ECO DECT 80%-os
 energiamegtakarítás.

További információk: www.siemens.com/gigaset vagy
 Siemens Home and Office Communication Devices
 Teljesen: +36 30/222 7292

MAKÓ	DEBRECEN	MISKOLC	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SIK	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG
SZÉKESFEHÉRVÁR	MAKÓ	SIK	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG	ZALAEGRSZEG
MAKÓ	DEBRECEN	MISKOLC	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SIK	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG
MAKÓ	DEBRECEN	MISKOLC	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SIK	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG
MAKÓ	DEBRECEN	MISKOLC	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SIK	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG
MAKÓ	DEBRECEN	MISKOLC	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SIK	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG
MAKÓ	DEBRECEN	MISKOLC	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SIK	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG
MAKÓ	DEBRECEN	MISKOLC	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SIK	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG
MAKÓ	DEBRECEN	MISKOLC	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SIK	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG
MAKÓ	DEBRECEN	MISKOLC	NYÍREGYHÁZA	OROSHÁZA	SZÉKESFEHÉRVÁR	SIK	SZOLNOK	ZALAEGRSZEG

A nevelési-beszédesi feladatokban Vajda János: Kiscsécsek című műveiből idézünk. Ezt köldje be a kiválasztott pályázati számmal együtt címünknek! A helyes megjelölést beküldők között egy nyertes könyvjuttatásban részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
 1450 Budapest, Postafiók 77.

Deküldési határidő: 2008. július 31.

PÁLYÁZATI SZÁMA: MAGYAR NAPLÓ 2008./TÚT.IT/8